

T.C.

AVRUPA BİRLİĞİ BAKANLIĞI

Avrupa Birliği EĞitim ve Gençlik Programları Merkezi Başkanlığı

**TÜRKİYE-AVRUPA BİRLİĞİ İLİŞKİLERİ ÇERÇEVESİNDE TÜRKİYE
ULUSAL AJANSI'NIN AVRUPA BİRLİĞİ İLE ENTEGRASYON SÜRECİNE
OLAN ETKİLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ**

UZMANLIK TEZİ

Ezgi ÇEVLİKLİ FANDAJ

(Ocak-2017)

Ankara

T.C.
AVRUPA BİRLİĞİ BAKANLIĞI
Avrupa Birliği Eğitim ve Gençlik Programları Merkezi Başkanlığı

**TÜRKİYE-AVRUPA BİRLİĞİ İLİŞKİLERİ ÇERÇEVESİNDE TÜRKİYE
ULUSAL AJANSI'NIN AVRUPA BİRLİĞİ İLE ENTEGRASYON SÜRECİNE
OLAN ETKİLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ**

UZMANLIK TEZİ
Ezgi ÇEVLİKLİ FANDAJ

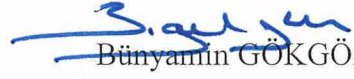
Tez Danışmanı
Bünyamin GÖKGÖZ
Okul Eğitimi Koordinatör V.

(Ocak-2017)

Ankara

KABUL VE ONAY

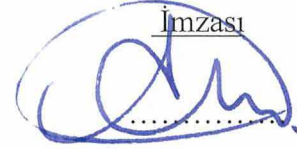

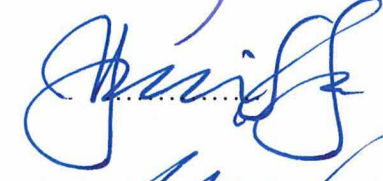
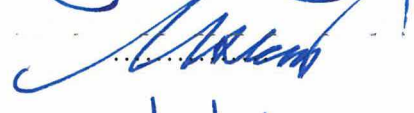
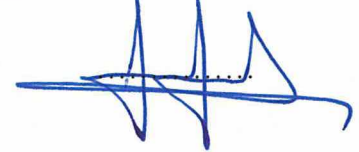
Ezgi ÇEVLIKLİ FANDAJ tarafından hazırlanan “Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri Çerçevesinde Türkiye Ulusal Ajansı'nın Avrupa Birliği ile Entegrasyon Sürecine Olan Etkilerinin Değerlendirilmesi” adlı bu tezin Uzmanlık Tezi olarak uygun olduğunu onaylarım.


Bünyamin GÖKGÖZ
(Tez Danışmanı)

Bu çalışma, jürimiz tarafından oy birliği ile Uzman Tezi olarak kabul edilmiştir.

Adı ve Soyadı

Başkan : Yunus Alper ALTAY
Üye : Nilüfer İLHAN FİDANAY
Üye : Sefa YAHŞİ
Üye : Muhammed Akif KILIÇ
Üye : Fatih Mehmet ATASEVER

İmzası






Tarih : 02./05./2017

Bu tez, ABEGPM Uzman Yeterlik ve Tez Hazırlama Kılavuzu ile belirlenen tez yazım kurallarına uygundur.

TEZ VE YETERLİK SINAV KURULUNA BEYAN

Bu belge ile bu uzmanlık tezindeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplayıp sunduğumu; ayrıca, bu kural ve ilkelerin gereği olarak, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçları andığımı ve kaynağını gösterdiğimi beyan ederim.

.../.../2017



Ezgi ÇEVLİKLİ FANDAJ

Uzman Yardımcısı

UZMANLIK TEZİNİN ÇOĞALTILMASI
VE YAYIMI İÇİN İZİN BELGESİ

Tezi Hazırlayanın Adı Soyadı: Ezgi ÇEVİİKLİ FANDAJ

Tez Konusu: “Türkiye-Avrupa Birliği İlişkileri Çerçevesinde Türkiye Ulusal Ajansı'nın Avrupa Birliği ile Entegrasyon Sürecine Olan Etkilerinin Değerlendirilmesi”

Tez Danışmanı: Bünyamin GÖKGÖZ

Yukarıda başlığı yazılı olan uzmanlık tezimin, ilgilenenlerin incelemesine sunulmak üzere Avrupa Birliği Eğitim ve Gençlik Programları Merkezi Başkanlığı tarafından arşivlenmesi, kağıt, mikroform veya elektronik formatta, internet dahil olmak üzere her türlü ortamda tamamen veya kısmen çoğaltılması, ödünç verilmesi, dağıtımı ve yayımı için, tezimle ilgili fikri mülkiyet haklarım saklı kalmak üzere hiçbir ücret (royalty) ve erteleme talep etmeksizin izin verdiğimi beyan ederim.

.../.../2017

Ezgi ÇEVİİKLİ FANDAJ

Uzman Yardımcısı



ÖNSÖZ

Avrupa Birliği (AB) ile uzun bir geçmişi olan Türkiye'nin 17 Aralık 2004 tarihli Brüksel Zirvesi'nde Kopenhag siyasi kriterlerini yeterli ölçüde karşıladığı belirtilerek, 2005 yılında müzakere sürecinin başlaması tavsiye edilmiştir. 2005 yılında katılım müzakerelerine başlayan Türkiye bir yandan mevzuat uyum çalışmalarını sürdürürken, diğer yandan AB'nin teşvik ettiği çağdaş değerleri benimseyerek AB'ye entegrasyon yönündeki kararlılığını göstermektedir. Müzakere sürecinin uzaması her ne kadar halkın bu süreçteki motivasyonunu olumsuz yönde etkilese ve müzakere sürecinin üyelikle sonuçlanmama ihtimali bulursa da Türkiye AB ile entegrasyon sürecini bir kazanım olarak görmektedir.

AB sürecini yalnızca bürokratlar düzeyinde yürütmenin yeterli olmadığı açıktır. AB her geçen gün kabul ettiği kararlarla, strateji belgeleriyle ve Kurucu Antlaşmalarda yaptığı değişikliklerle ekonomik alanla başlayan entegrasyonunu sosyal ve kültürel alanlara doğru genişletmekte ve siyasi birliğe yaklaşma yönündeki iradesini ortaya koymaktadır. Entegrasyon süreci devam ederken AB, halkların desteğini sağlamanın ve entegrasyonu halk tabanına yaymanın önemini farkındadır. Bunu sağlamak için çeşitli araçlarını devreye sokmaktadır. Bu araçlardan biri olan AB eğitim ve gençlik programları, entegrasyonun toplumsal ve kültürel boyutlarına katkı sağlayarak AB'ye olan halk desteğini artırıcı bir etki yapmaktadır. Üyelik sürecindeki Türkiye de katılım sağladığı AB eğitim ve gençlik programları aracılığıyla AB sürecini halka yaymaya çalışmaktadır. Söz konusu programlar aracılığıyla vatandaşlar bir yandan AB'nin değerlerini tanırken, diğer yandan kendi değerlerini tanıtma fırsatı bulmaktadır. Bu çalışmanın amacı, AB eğitim ve gençlik programlarının Türkiye'nin AB'ye entegrasyon sürecine nasıl bir katkı sağladığını incelemektir.

Ayrıca, çalışma sürecinde hoşgörü ve yardımlarını eksik etmeyen Okul Eğitimi Koordinatörü ve tez danışmanım Sayın Bünyamin GÖKGÖZ'e, değerli çalışma arkadaşlarıma ve bu süreçteki anlayışı nedeniyle sevgili eşim Abdul FANDAJ'a teşekkürlerimi sunmak isterim.

Ankara, 2017

Ezgi ÇEVLİKLİ FANDAJ

ÖZET

ABEGPM Uzmanlık Tezi

TÜRKİYE-AVRUPA BİRLİĞİ İLİŞKİLERİ ÇERÇEVESİNDE TÜRKİYE ULUSAL AJANSI'NIN AVRUPA BİRLİĞİ İLE ENTEGRASYON SÜRECİNE OLAN ETKİLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Ezgi ÇEVLİKLİ FANDAJ

Çalışmada, Türkiye'nin aday ülke statüsüyle katılım sağladığı Avrupa Birliği (AB) eğitim ve gençlik programlarının, Türkiye'nin AB'ye entegrasyon sürecine nasıl bir katkı sağladığını incelemek amaçlanmıştır. Bu bağlamda, Avrupa bütünleşmesine ilişkin entegrasyon teorileri, Avrupa entegrasyonunun gelişim süreci, Türkiye'nin AB'ye entegrasyon süreci, AB eğitim ve gençlik politikalarının gelişimi ve Türkiye'nin AB eğitim ve gençlik programlarına katılımı incelenmiştir. Türkiye Ulusal Ajansı'nın yürütücüsü olduğu AB eğitim ve gençlik programlarının, Türkiye'nin AB'ye entegrasyon sürecinde sağladığı katkılar değerlendirilmiştir. AB eğitim ve gençlik programlarının katkıları değerlendirilirken 2007, 2008 ve 2009 yıllarında yapılan Hayatboyu Öğrenme Programına ilişkin etki analizi çalışmaları sonuçları; 2014, 2015 ve 2016 yıllarında yayınlanan Gençlik Programı'nın Araştırmaya Dayalı Analizi (RAY Network) Ulusal Araştırma raporları ve Erasmus+ Ara Dönem Değerlendirmesi Türkiye Ulusal Raporu incelenmiştir. Sonuç olarak, AB eğitim ve gençlik programlarına katılan kişi ve kurumların "Avrupa boyutu" kazandıkları, Avrupa değerlerini yakından tanıdıkları, kendi dillerini ve değerlerini tanıtmaya fırsatı buldukları, Avrupa kimliği ve Avrupa vatandaşlığı konularında bilgi düzeylerinin arttığı tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Entegrasyon, Avrupa Birliği, Türkiye, Avrupa Birliği Eğitim Programları, Avrupa değerleri, Avrupa kimliği, Avrupa boyutu, Avrupa vatandaşlığı.

ABSTRACT

Thesis for EUEYPC Expertise

EVALUATION OF THE IMPACT OF THE TURKISH NATIONAL AGENCY TO THE INTEGRATION PROCESS OF TURKEY TO THE EUROPEAN UNION IN THE FRAMEWORK OF TURKEY-EUROPEAN UNION RELATIONS

Ezgi ÇEVLİKLİ FANDAJ

In this study it is aimed at showing the contribution of the European Union (EU) education and youth programmes, which Turkey has participated as a candidate country, to the process of Turkey's integration to the EU. In this context, the theories of European Integration, the development process of the EU education and youth policies and the integration process of Turkey to the EU has been explained. EU education and youth programmes, which Turkish National Agency conducts at national level, were investigated in order to show how the projects contributed to the beneficiaries in the context of integration process with the EU. The contribution of the EU education and youth programmes was evaluated by analyzing the impact assessment studies of the lifelong learning programme which were conducted in 2007, 2008 and 2009. Research Based Analysis of Youth in Action Programme - RAY Network National Research which were conducted between the years of 2012 and 2016 were also examined. Moreover, the National Report of Turkey on Erasmus+ Midterm Evaluation was analyzed. It has been seen that the Turkish beneficiaries of the EU education and youth programmes, have gained "European dimension", they experienced the EU values closely, they have found the opportunity to introduce their own language and values and that they improved their knowledge on the concepts of the "European identity" and "European citizenship", which EU promotes.

Key Words: Integration, European Union, Turkey, European Union education programmes, European values, European dimension, European citizenship.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	i
ÖZET	ii
ABSTRACT.....	iii
İÇİNDEKİLER	iv
KISALTMALAR.....	vii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

1. ENTEGRASYON KAVRAMI VE KURAMSAL ÇERÇEVE	3
1.1. Entegrasyon Kavramı.....	3
1.2. Entegrasyon Çeşitleri	4
1.2.1. Ekonomik Entegrasyon	4
1.2.2. Sosyal Entegrasyon	5
1.2.3. Siyasal Entegrasyon	7
1.3. Entegrasyonun Koşul, Amaç ve Yararları	9
1.4. Entegrasyon Teorileri.....	10
1.4.1. Federalizm.....	11
1.4.2. Fonksiyonalizm (İşlevselcilik).....	12
1.4.3. Transaksiyonalizm (İşlemselcilik/Etkileşimcilik).....	15
1.4.4. Neofonksiyonalizm (Yeni işlevselcilik).....	16
1.4.5. Hükümetlerarası (Intergovernmentalist) Kurumlaşmacılık	19
1.4.6. Liberal Hükümetlerarasıcılık	20
1.4.7. Rasyonel Tercihli Kurumsalcılık	22
1.4.8. Konstrüktivizm (Sosyal İnşacılık)	22

İKİNCİ BÖLÜM

2. AVRUPA ENTEGRASYONUNUN TARİHSEL GELİŞİMİ VE TÜRKİYE’NİN AVRUPA BİRLİĞİ’NE ENTEGRASYON SÜRECİ.....	29
2.1. Kurucu Antlaşmalar Temelinde Avrupa Entegrasyonunun Tarihsel Gelişimi	30
2.2. Türkiye’nin Avrupa Birliği’ne Entegrasyon Süreci.....	35

2.3. Türkiye – Avrupa Birliği İlişkilerinde Güncel Durum.....	40
2.4. Türkiye – Avrupa Birliği İlişkilerinin Konstrüktivist Açısından Değerlendirmesi	40

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. BİR ENTEGRASYON ARACI OLARAK AVRUPA BİRLİĞİ EĞİTİM POLİTİKALARI VE TÜRKİYE’NİN AB EĞİTİM POLİTİKALARINA ENTEGRASYONU.....	43
3.1. Avrupa Birliği Eğitim Politikalarının Yasal Dayanağı ve Tarihsel Gelişimi.....	43
3.1.1. Eğitimde Avrupa Boyutu	48
3.1.2. Hayatboyu Öğrenmenin Gelişimi	50
3.2. AB Eğitim Politikalarının Avrupa Entegrasyonuna Katkıları Üzerine Konstrüktivist Bir Değerlendirme	56
3.3. Türkiye’nin AB Eğitim Politikalarına Entegrasyonu Bağlamında AB Eğitim Programlarına Katılımı ve Türkiye Ulusal Ajansı’nın Kuruluşu, Görevleri ve Yapısı.....	60
3.3.1. Ulusal Program ve Eğitim.....	62
3.3.2. Fasıllar: Eğitim ve Kültür.....	64
3.4. AB’de Gençlik Politika ve Programlarının Gelişimi.....	66
3.5. Türkiye’de Gençlik Politikaları ve AB ile Uyumu.....	71

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. EĞİTİM VE ÖĞRETİM 2020 STRATEJİ BELGESİ VE ERASMUS+ PROGRAM REHBERİ’NİN İNCELENMESİ VE AB EĞİTİM VE GENÇLİK PROGRAMLARININ KATKILARININ DEĞERLENDİRİLMESİ	76
4.1. Eğitim ve Öğretim 2020 Strateji Belgesi	76
4.1.1. Eğitim ve Öğretimi İzleme 2016.....	79
4.2. Erasmus+ Program Rehberi	81
4.3. Türkiye Ulusal Ajansı’nın Türkiye’nin AB ile Entegrasyon Sürecine Olan Katkılarının Değerlendirilmesi	84
4.3.1. Hayatboyu Öğrenme Programının AB Entegrasyon Sürecine Yaptığı Katkıların Değerlendirilmesi.....	85
4.3.1.1. Hayatboyu Öğrenme Programının Proje Yararlanıcıları Üzerindeki Etkilerine İlişkin Genel Değerlendirme.....	107
4.3.2. Gençlik Programının AB ile Entegrasyon Sürecine Yaptığı Katkıların Değerlendirilmesi.....	109
4.3.2.1. Gençlik Projelerinin Proje Katılımcıları Üzerindeki Etkilerine İlişkin Genel Değerlendirme.....	129

4.3.3. Erasmus+ Programının Ara Dönem Değerlendirmesi.....	130
SONUÇ.....	136
KAYNAKÇA.....	139

KISALTMALAR

AAET	Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu
AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
AET	Avrupa Ekonomik Topluluğu
AKÇT	Avrupa Kömür Çelik Topluluğu
age.	adı geçen eser
AGH	Avrupa Gönüllü Hizmeti
agm.	adı geçen makale
BAB	Batı Avrupa Birliği
AMB	Avrupa Merkez Bankası
ATAD	Avrupa Toplulukları Adalet Divanı
BİT	Bilgi İletişim Teknolojileri
C.	Cilt
DPT	Devlet Planlama Teşkilatı
EU	European Union
ET 2010	Eğitim ve Öğretim 2010 Stratejisi
ET 2020	Eğitim ve Öğretim 2020 Stratejisi
GKRY	Güney Kıbrıs Rum Yönetimi
HAK	Hükümetlerarası Konferans
IPA	Pre-Accession Assistance/Katılım Öncesi Yardım
KA1	Bireylerin Öğrenme Hareketliliği
KA101	Erasmus+ Okul Eğitimi Personel Hareketliliği
KA2	Stratejik Ortaklıklar
KA201	Erasmus+ Okul Eğitimi Alanında Stratejik Ortaklıklar
KA3	Merkezi Projeler
KHK	Kanun Hükmünde Kararname
LdV	Leonardo da Vinci Mesleki Eğitim Programı
No.	Numara
ODGP	Ortak Dışışleri ve Güvenlik Politikası

OECD	Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü
SSCB	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
S.	Sayı
s.	Sayfa
TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi
yy.	Yüz yıl
vb.	Ve benzeri
Vol.	Volume/Hacim

GİRİŞ

1990'lı yıllara kadar Avrupa bütünleşme süreci, neofonksiyonalizm (yeni işlevselcilik) gibi ekonomik entegrasyonun kendiliğinden siyasi entegrasyona yol açacağını ileri süren veya bu süreci yalnızca hükümetlerarası işbirliğine indirgeyen teorilerle açıklanmaktaydı. Ancak, zamanla ekonomik entegrasyonun kendiliğinden siyasi entegrasyonla sonuçlanmayacağı ve Avrupa entegrasyonunun yalnızca hükümetlerarası işbirliğine indirgenemeyeceği anlaşıldı ve 1990'lı yılların ortalarından itibaren rasyonalist teorilerin maddi yapıları, güç ve çıkar ilişkilerini temel alan ve devletleri temel aktör olarak kabul eden savlarının yerini konstrüktivizm (sosyal inşacılık) gibi sosyolojik bakış açısına sahip disiplinlerarası yaklaşımlar aldı. Çalışmanın birinci bölümünde kavramsal ve kuramsal çerçeve oluşturularak, entegrasyon kavramı, entegrasyonun çeşitleri, koşul, amaç ve yararları ve entegrasyon teorileri genel ve soyut olarak açıklanacaktır. Entegrasyon teorilerinden sosyolojik bakış açısıyla Avrupa bütünleşmesinin sosyal boyutuna vurgu yapan Konstrüktivizm (sosyal inşacılık) önemli görülmektedir. Bu nedenle çalışmanın ilgili kısımlarında konstrüktivist yaklaşımla değerlendirmeler yapılacaktır.

İkinci bölümde Avrupa entegrasyonunun tarihsel gelişimi Kurucu Antlaşmalar ve Kurucu Antlaşmalarda değişiklik yapan Antlaşmalar temelinde açıklanacak ve Türkiye'nin Avrupa Birliği (AB)'ne entegrasyon süreci aktarılacaktır. Bu kapsamda entegrasyon sürecini ekonomik alanla başlatan AB'nin, Kurucu Antlaşmalar ve Kurucu Antlaşmalarda değişiklik yapan Antlaşmalar temelinde yetkisini toplumsal ve kültürel alanlara doğru genişleterek siyasi entegrasyon yönünde gösterdiği irade ortaya konmaya çalışılacaktır. Henüz AB üyesi olmayan Türkiye, 1999 Helsinki Zirvesi'nde adaylık statüsü kabul edilen ve 2005 yılında katılım müzakerelerine başlayan bir ülke olarak, AB ile entegrasyonunu gerek mevzuat uyumlaştırmaları gerek AB'nin vurguladığı çağdaş değerleri benimseme kararlılığıyla derinleştirmek istemektedir.

Birtakım Avrupa ülkelerinde Türkiye'nin Avrupalılığına, Avrupalı kimliğine ilişkin şüpheler bulunsa da Türkiye diğer aday ülkelerle "eşit şartlarda aday ülke" olarak ilan edilmiştir. Diğer yandan, 2005 yılında müzakere sürecine başlayan Türkiye bu süreci başarıyla tamamlasa bile, bunun üyelikle sonuçlanmayabileceği AB

tarafından ifade edilmiştir. Buna rağmen, Türkiye AB ile entegrasyon sürecini bir kazanım olarak görmektedir.

Üçüncü bölümde ise, bir entegrasyon aracı olarak AB eğitim politikalarının yasal dayanağı ile tarihsel gelişimi, Türkiye'nin aday ülke olarak AB eğitim politikalarına entegrasyonu ve AB eğitim programlarına katılımı kısaca aktarılacaktır. Avrupa entegrasyon sürecinde halkların desteği önem arz etmektedir. Bu nedenle, halkların Birlik (AB) konusunda daha fazla bilinçlendirilmesi gerekmektedir. AB üyesi olmayan Türkiye'nin AB ile sosyalleşme platformları sınırlıdır. Türkiye'nin 2002 yılında katılım sağladığı ve 2004 yılında tam olarak uygulamaya başladığı AB eğitim programları aracılığıyla vatandaşlar bir yandan AB'nin teşvik ettiği çağdaş değerleri yakından tanıma imkanı bulmakta, diğer yandan kendi kültürel değerlerini tanıtmaya fırsatı bulmaktadırlar. Böylece halklar arasındaki yakınlaşma ve etkileşim, entegrasyonun toplumsal boyutuna katkı sağlamaktadır.

Bütünleşme süreci, ekonomik temelini ötesinde toplumsal bir olgu olarak ele alınmalıdır. Avrupa kimliği, AB'nin teşvik ettiği çağdaş değerler üzerinden tanımlanmaktadır. Toplumların AB'nin teşvik ettiği çağdaş değerleri içselleştirmeleri, bir yandan AB'nin kendi içindeki entegrasyonu güçlendirirken, diğer yandan aday ülkelerin AB'ye entegrasyon sürecine de katkı sağlayacaktır. Avrupa kimliğinin güçlenmesi, AB'nin uluslararası niteliğini de güçlendirecek ve onu erişmeyi hedeflediği siyasi birlik idealine yaklaştıracaktır.

Dördüncü bölümde ise, Eğitim ve Öğretim 2020 Strateji Belgesi ile Erasmus+ Program Rehberi'nin çalışmanın konusu bağlamında değerlendirmesi yapılarak, Türkiye'de Türkiye Ulusal Ajansı'nın yürütücüsü olduğu AB eğitim ve gençlik programlarının, program yararlanıcıları üzerindeki etkileri/katkıları incelenecektir. Bu kapsamda, projelerin bireysel ve kurumsal düzeyde "Avrupalılaştırma" bakımından nasıl bir katkı sağladığı ortaya konmaya çalışılacaktır. Bu çerçevede, Türkiye Ulusal Ajansı tarafından yürütülmüş Hayatboyu Öğrenme Programı ve Gençlik Programlarının etki analizi çalışmaları ve Erasmus+ ara dönem değerlendirme raporu incelenecektir.

Çalışmada, nicel ve nitel araştırma yöntemleri bir arada kullanılacak; nicel verilerden yararlanılarak betimsel analiz yöntemi kullanılacaktır. Bu çerçevede literatür taraması, belge incelemesi ve yorumlama gibi niteliksel araştırma yöntemleri de kullanılacaktır.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. ENTEGRASYON KAVRAMI VE KURAMSAL ÇERÇEVE

Kavramsal ve kuramsal çerçeve başlığı altında öncelikle entegrasyon kavramı açıklanacaktır. Ardından, entegrasyon çeşitleri olarak ekonomik entegrasyon, sosyal entegrasyon ve siyasal entegrasyona genel ve soyut olarak değinilecektir. Entegrasyonun koşul, amaç ve yararları kısaca anlatıldıktan sonra, entegrasyon teorileri irdelenecektir. Entegrasyon teorilerinden 1990'lı yılların ortasından itibaren Avrupa entegrasyon çalışmalarında popüler olan ve rasyonalist teorilerin güç ve çıkar kavramlarını temel alan savlarının aksine sosyolojik bakış açısıyla uluslar arası ilişkiler literatürüne katkı sunan “Konstrüktivizm (Sosyal İnşacılık)” önemli görülmektedir. Bu nedenle çalışmanın ilgili kısımlarında “Konstrüktivist” yaklaşımla değerlendirmeler yapılacaktır.

1.1. Entegrasyon Kavramı

Entegrasyon, kavram olarak bir bütün oluşturmak için işleyen farklı parçaların bir araya getirilmesini ifade etmektedir. Entegrasyon uluslararası ilişkiler literatüründe bir “siyasal topluluğu” veya “bütünleşmiş toplumu” ifade etmek için kullanılan bir kavramdır. Entegrasyonlar, öğeleri arasında şiddetin azalması ve şiddetin yerini karşılıklı bağımlılık, ortak fayda ve işbirliğinin almasıyla kendilerini belli ederler. Karl Deutsch'a göre entegrasyon, aralarında karşılıklı bağımlılık bulunan birimlerin tek başlarına sahip olamadıkları özelliklere sahip olabilen yeni bir sistem oluşturmaya yönelik ilişkililerdir.¹ Deutsch, entegrasyon sürecindeki birimlerin zamanla “birlikte hareket edebilen topluluk” niteliğini kazandıklarını belirtmektedir. Bu birimlerin, ayrı ayrı varlık gösterdikleri durumda, topluluk olarak hareket ettikleri durum birbirinden çok farklı sonuçlar doğurmaktadır. Entegrasyon, entegrasyona dahil olan birimleri (ülkeleri) barışın korunması hedefinde toplayabilecek bir etkiye sahiptir.² Entegrasyona dahil olan birimlerin aralarındaki ilişkinin henüz

¹ Tayyar Arı, *Uluslararası İlişkiler Teorileri: Çatışma, Hegemonya, İşbirliği*, Alfa Yayınları, 4. Baskı, İstanbul, 2006, s. 446.

² Atilla Sandıklı, Erdem Kaya, “Uluslararası İlişkiler Teorileri ve Barış”, s. 141, <http://www.bilgesam.org/incele/650/-uluslararasi-iliskiler-teorileri-ve-baris/#.WKNyKvnyjDc>, Erişim Tarihi: 07.10.2016.

tamamlanmadığı durumlarda ise, entegrasyon yerine “entegrasyon süreci” kavramı kullanılmaktadır.³

1.2. Entegrasyon Çeşitleri

Entegrasyonu temel olarak ekonomik entegrasyon, sosyal entegrasyon ve siyasal entegrasyon olmak üzere üçe ayırmak mümkündür:

1.2.1. Ekonomik Entegrasyon

Ekonomik entegrasyon, iki veya daha fazla ülke arasında ticarete engel teşkil eden kısıtlamaların kaldırılması, piyasaların bütünleştirilmesi olarak ifade edilebilir. Ekonomik entegrasyonun çeşitli düzeyleri vardır. Bunlar; tercihli ticaret anlaşmaları, serbest ticaret bölgesi, gümrük birliği, ortak pazar ve ekonomik ve parasal birliktir. Ekonomik entegrasyon siyasi işbirliğinin de gelişmesini sağlamaktadır.⁴ Bu bağlamda bazı entegrasyon teorisyenleri ekonomik entegrasyonu, siyasi birliğin gelişimini sağlayan bir ön aşama olarak kabul etmektedirler.

Avrupa Birliği (AB)’nin ekonomik entegrasyon süreci, 25 Mart 1957’de Fransa, Batı Almanya, İtalya, Belçika, Hollanda ve Lüksemburg arasında Roma Antlaşması’nın imzalanarak Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET)’nin kurulması ile başlamıştır.⁵ Roma Antlaşması’nda üye devletler arasında öncelikle bir gümrük birliğinin yürürlüğe girmesi, ardından da ortak pazarın tesis edilmesi öngörülmüştür.⁶ Bu çerçevede ticarete gümrük vergilerinin ve miktar kısıtlamalarının kaldırılmasını öngören Gümrük Birliği, Antlaşma’da belirtilenden daha erken bir tarihte 1 Temmuz 1968’de yürürlüğe girmiştir. Bunu, 1986 yılında imzalanarak 1987 yılında yürürlüğe giren Avrupa Tek Senedi izlemiştir. Tek Senet, 1992 yılında Tek Pazar’ın tamamlanması hedefini koyarak, işgücü ve sermaye gibi üretim faktörlerinin serbest

³ Tayyar Arı, age., s. 446.

⁴ Merve İrem Yapıcı, “Uluslararası İlişkiler Disiplininde Entegrasyon Teorilerinin Yeri ve Etkinliği”, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, C: 9, S. 3, 2007, s. 133-134,

⁵ Özkan Açıkgöz, “Avrupa Birliğinde Kültürel Entegrasyon ve Türkiye’nin Durumu”, **TASAM Stratejik Öngörü**, Haziran 2011, s. 54
http://www.tasam.org/Files/Icerik/File/avrupa_birliginde_kulturel_entegrasyon_ve_turkiyenin_durumu_82d265fc-08bc-4d7e-b5f5-bed2e6da3cb3.pdf, Erişim Tarihi: 03.09.2016

⁶ Nihal Samsun, “10. Yılında Avrupa Tek Senedi”, s. 1, https://dergiler.sgb.gov.tr/calismalar/maliye_dergisi/yayinlar/md/.../nsamsun.pdf, Erişim Tarihi: 02.02.2017.

dolaşımını öngörmüştür. Ardından, 1992 yılında Maastricht Antlaşması olarak bilinen AB Antlaşması'nın imzalanması ve 1993 yılında yürürlüğe girmesiyle, ekonomik ve parasal birliğe geçiş sağlanmıştır.⁷ Maastricht Antlaşması, belli bir vadede tek parayı içerecek ekonomik ve parasal birliğin kurulmasını ve bu yolla dengeli ve sürekli bir ekonomik kalkınmanın gerçekleşmesini hedeflemiştir. İç Pazar; malların, kişilerin, hizmetin ve sermayenin serbest dolaşımındaki engellerin kaldırılmasını sağlayacaktır. Ekonomik birliğin işleyebilmesi için üye devletler arasında ortak bir ticaret politikası ve ekonomi politikalarının da koordinasyonu gerekiyordu.⁸ 1 Temmuz 1998'de Avrupa Merkez Bankası (AMB)'nin faaliyete geçmesi ve 1 Ocak 2002'de ortak para birimi Avro'nun tedavüle girmesiyle ekonomik ve parasal birlik ileri bir aşamaya taşınmıştır.⁹

1.2.2. Sosyal Entegrasyon

Sosyal entegrasyon kavramsal olarak, birleşmiş bir bütün oluşturmak için sosyal sistemin işleyen farklı parçalarının bir araya getirilmesini ifade etmektedir. Sosyal entegrasyon zor kullanılarak değil, uzlaşma sonucunda gerçekleşen sosyal ve kültürel bir süreçtir. Sosyal entegrasyonun en dikkat çekici yanı, sosyal gruplar ve bireyler arasında uzlaşmanın olmasıdır. Bunlar, bir topluma aidiyet hissi geliştirmekte ve ortak semboller, gelenekler, normlar ve değer yargıları oluşturmaktadırlar. Entegrasyonun işaretlerinden biri de katılımın olmasıdır. Entegrasyonda grupların birbirleriyle bağlantısı vardır ve yerel gruplar toplumun geri kalanından izole değildirler. Ayrıca, entegrasyon kültürel bir temele oturmaktadır. Entegrasyonda yerel kültürlerin korunması, izolasyona yol açmamalıdır. Sosyal entegrasyon bilinçli bir şekilde bir topluluğa aidiyet hissinin geliştirilmesidir. Eğitim ve kültür politikalarının entegrasyon üzerinde büyük bir etkisi vardır. İyi eğitilmiş ve yüksek becerilere sahip insanların entegrasyona daha hazır oldukları görülmektedir. Entegrasyon süreci *sosyalleşmeyi* sağlayarak, bireylere ortak bir kimlik kazandırmaktadır. Entegrasyon için gerekli olan koşullar: işleyen demokratik bir mekanizmanın, çoğulculuğun, rasyonel düşünce yapısının, eğitimde eşit fırsatların, sosyal politikaların, gençlerin

⁷ Nurettin Bilici, "AB'de Ekonomik Bütünleşme ve Türkiye'nin Entegrasyonu", **Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi**, C: 5, S. 2, Kış 2006, s. 41.

⁸ Maastricht Antlaşması, <http://www.bumko.gov.tr/TR,1173/aetatab-antlasmalari-ve-temel-belgeleri.html>, Erişim Tarihi: 01.01.2017

⁹ Özkan Açıkgöz, agm., s. 55.

kültürel etkileşiminin ve bütünleştirici söylemlerin (örneğin medya aracılığıyla) varlığı ile ayrımcılığın olmamasıdır. Entegrasyonun başarılı olmasında medeni ve siyasi hakların verilmesi de büyük önem taşımaktadır.¹⁰

Sosyal entegrasyon diğer yandan “kişisel iletişim ve mübadelelerin” yoğunlaşmasıyla kendini belli etmektedir. Bu tür iletişim ve mübadelelere posta, telefon görüşmeleri, turizm, ticaret, öğrenci değişimleri örnek verilebilir. Birtakım grupların aralarındaki iletişimi anlamak için, o bölgedeki ve bölge dışındaki üniversitelerde okuyan öğrenci sayıları veya uçak yolculuklarının bölge içindeki ve bölge dışına olan sefer sayıları karşılaştırılabilir.¹¹

Mustafa E. Erkal’ın tanımına göre “sosyal entegrasyon” şu unsurları içermektedir:

- 1) Topluluk bilincinin oluşması;
- 2) Bireylerin veya sosyal grupların dünya görüşleri arasındaki farklılıkların azalması;
- 3) Sosyal gruplar arasındaki sosyal mesafenin, topluluğun işleyen bütününe aksatmayacak şekilde azalması;
- 4) Sosyal sistemin parçalarının birbirleriyle uyum içinde olması.¹²

Bu tanımdan yola çıkılacak olursa, bir sosyal entegrasyon olarak AB’nin üye devletler arasında “topluluk bilinci” oluşturmaya karşılık gelecek bir “Avrupalılık bilinci” ve bir üst “Avrupa kimliği” oluşturma hedefi düşünülmelidir. Avrupalılık bilinci ve üst Avrupa kimliği oluşturma hedefi bağlamında AB, üye devletlerin dünya görüşleri arasındaki farklılıkların ve sosyal gruplar arasındaki mesafenin azalmasını ve sosyal yapıların birbirleriyle uyum içinde hareket etmesini arzulayacaktır.¹³

¹⁰ Mustafa E. Erkal, “Social Integration”, **Sosyoloji Konferansları Dergisi**, S. 25, 1998, s. 131-137, <http://www.journals.istanbul.edu.tr/iusoskon/article/view/1023006271/0> Erişim Tarihi: 31.01.2017.

¹¹ Merve İrem Yapıcı, agm., s. 134-135.

¹² Mustafa E. Erkal, **Sosyoloji (Toplumbilimi)**, DER Yayınevi, İstanbul: 1999, s. 267’den naklen Özkan Açıkgoz, a.g.m., s. 57.

¹³ Mimar Türkkahraman ve Şenol D. Çevik, “Normatif ve Fonksiyonel Bütünleşme Bağlamında Avrupa Birliği ve Türkiye”, *Yeni Türkiye: Avrupa Birliği Özel Sayısı* (36) s. 860’dan naklen Özkan Açıkgoz, agm., s. 57-58.

1.2.3. Siyasal Entegrasyon

Siyasal entegrasyon kavramına ilişkin ortak kabul edilen bir tanıma ulaşmak zordur.¹⁴ Tayyar Arı siyasal entegrasyonu; “bireyler, gruplar, yerel birimler, bölgeler veya ülkeler gibi siyasal birimlerin veya siyasal aktörlerin entegrasyonu” olarak tanımlamaktadır. Siyasal entegrasyon, siyasal birimlerin veya aktörlerin tek başlarına hareket ettiklerinde değişmeyecek olan davranışlarının, ortak hareket ettiklerinde değiştiği ilişki biçimidir.¹⁵ Siyasal entegrasyon, siyasal bir varlık içindeki bireylerin oluşturduğu topluluk ilişkisi olarak da ifade edilmektedir. Siyasal entegrasyonda bireyler ortak bir bilinç ve kimlik duygusu ile bir araya gelmekte ve karşılıklı çıkarları sağlamak amacıyla kolektif olarak hareket etmektedirler.

Deutch siyasal entegrasyonu “belli bir toprak parçası üzerinde yaşayan bir grup insanın, barışçıl düzeni sağlayacak gerekli kurumların oluşturulması yönünde ortak bir karara varmalarına yol açan süreç” olarak tanımlamaktadır.¹⁶ Siyasal entegrasyonlar Deutsch’a göre “*güvenlik toplulukları (veya toplumları)*” oluşturmanın önkoşuludur.¹⁷ Deutsch, uluslararası entegrasyonun, çoğulcu nitelik taşıyan bir güvenlik topluluğuna dönüştürülmesiyle, barışın korunabileceğini ileri sürmektedir. Deutsch’un “çoğulcu güvenlik topluluğu”, temel siyasi değerlerin bağdaştığı, karar mercilerinin karşılıklı sağduyuyu sağladığı ve tarafların birbirlerinin hareket tarzını önceden tahmin edebildiği koşullarda gerçekleşebilmektedir. Bu topluluğun üyeleri arasında anlaşmazlıkları silahlı güce başvurarak çözüme eğilimi, dolayısıyla savaş ihtimali minimum düzeyde tutulabilecektir. Aynı şekilde bu güvenlik topluluklarında işbirliği yanlısı kamuoyları oluşabilecek, iletişim ve karşılıklı duyarlılık sürdürülebilir olacak, sonuç olarak da barış korunabilecektir.¹⁸

Ernst Haas’a göre siyasal entegrasyon, “siyasal aktörlerin sadakatlerini, beklentilerini ve eylemlerini, üye devletler üzerinde yetkilere sahip olabilecek yeni bir merkeze kaydırma konusunda ikna edilmeleri süreci”dir. Haas, entegrasyonu *siyasal toplulukların* oluşturulma süreci olarak da tanımlamaktadır. Amitai Etzioni’ye göre

¹⁴ Merve İrem Yapıcı, s. 134.

¹⁵ Tayyar Arı, age., s. 446.

¹⁶ Merve İrem Yapıcı, s. 134-135.

¹⁷ Tayyar Arı, age., s. 456.

¹⁸ Attila Sandıklı, Erdem Kaya, agm., s. 141-143.

siyasal entegrasyonun oluşması için en önemli kriter, zorlama araçlarını kullanabilme yetkisine sahip bir *siyasal topluluk* oluşturmaktır. Oluşturulan bu siyasal topluluk, kaynak ve ödüllerin dağıtımını konusunda bir karar verme merkezine sahip olacak ve topluluk vatandaşları için siyasal kimlik oluşturabilecektir. Leon N. Lindberg de Avrupa Birliği (AB) konusunda yaptığı çalışmasında Haas'ın tanımından yola çıkarak siyasal entegrasyonu, devletlerin dış ve birtakım önemli iç politikalarını bağımsız yönetme arzularından vazgeçerek, karar alma yetkilerini merkezi bir organa devretmeyi tercih etmeleri olarak tanımlamaktadır. Keohane ve Nye entegrasyonun siyasal, ekonomik ve toplumsal entegrasyon olarak incelenebileceğini ifade etmektedir. Keohane ve Nye'a göre entegrasyon ile karşılıklı bağımlılık arasında doğrudan bir ilişki vardır ve bunlar birbirlerini teşvik eden süreçlerdir. Halklar arasında ortak kimlik ve ortak sorumlulukların tesis edilmesiyle, güvenlik toplulukları oluşmaktadır. Bu güvenlik topluluklarında tarafların aralarında güvene dayanan ve gücün kullanılmadığı bir ilişki söz konusu olabilmektedir.¹⁹

1.2.3.1. Siyasal Topluluk, Siyasal Sistem ve Siyasal Otorite Kavramları

Entegrasyon kavramını tanımlamak için sıkça kullanılan *siyasal topluluk* kavramının, birbirinden farklı pek çok tanımı yapılmıştır. David Easton siyasal topluluğu, “siyasal bir işbölümü çerçevesinde bir araya gelmiş bireyler grubu” olarak tanımlamaktadır. Siyasal toplulukta öncelikle işbirliği ve işbölümüne dayanan ortak bir amaç söz konusu olmaktadır. Siyasal toplulukların düzeyleri farklı olabilese de, tüm siyasal topluluklarda ortak olan, sistem üyelerinin belli sorunlara çözüm bulmak için işbölümüne dayanan bir birliktelik kurmalarıdır.²⁰ Siyasal topluluk, “kendi kendine yeterliliği amaçlayan, bir hukuk antlaşmasıyla ve bir çıkar ortaklığıyla birleşmiş bir topluluğu” ifade etmektedir.

Siyasal sistem ise, yine Easton'un tanımına göre, bir siyasal toplulukta varlık ve değerlerin, toplumun tümü için otoriter dağıtımını gerçekleştirmeye yönelik ilişkilerdir.²¹ Ekonomik refah, yasama gücü, güvenlik gibi unsurlara ilişkin değer

¹⁹ Tayyar Arı, age. s. 453-456.

²⁰ İbrahim S. Canbolat, **Avrupa Birliği ve Türkiye: Uluslarüstü Bir Sistemle Ortaklık**, Alfa Aktüel Yayınevi, 4. Baskı, Bursa: 2006, s. 54-55.

²¹ İbrahim S. Canbolat, age., s. 50.

dağıtımının söz konusu olduğu Avrupa Birliği de bir siyasi sistem olarak kabul edilmelidir.²²

Son olarak *siyasi otorite* kavramı Easton'a göre, sistem üyelerinin çoğunluğu tarafından eylemleri bağlayıcı olarak kabul edilen, sistem işleyişinin yürütücüsü olan otoritelerdir. Siyasi sistemin varlığını sürdürebilmek için otoriteler, üyelerin desteğine ihtiyaç duymaktadır. Otorite için yaygın destek denilince akla ilk meşruiyet kavramı gelmektedir. Bir otoritenin meşruluğu Easton'a göre, sistemin üyelerinin otoritenin emirlerinin bağlayıcı olduğunu kabul ederek, bu emirlere uymaları ile sağlanabilmektedir. Siyasi otoritelere destek sağlayan diğer bir unsur da toplulukta ortak çıkar duygusunun varlığıdır.²³

1.3. Entegrasyonun Koşul, Amaç ve Yararları

Entegrasyonu oluşabilmesi için şu koşulların varlığı gereklidir: 1) coğrafi yakınlık, 2) ortak özelliklerin fazlalığı, 3) bireyler ve toplumlar arasında etkileşimin yoğunluğu, 4) bilgi ve anlayış benzerliği, 5) karşılıklı işlevsel çıkarların varlığı, 6) katılımcı karar verme yapısı ve 7) eski bütünleşme tecrübelerinin varlığı.²⁴ Avrupa'nın yukarıda sayılan bütün kriterleri sağladığı, bu nedenle de Avrupa'nun entegrasyon bakımından eşsiz bir örnek sunduğu söylenebilir.

Karl Deutsch entegrasyonun amaç ve yararlarının şunlar olduğunu belirtmektedir: 1) barışı sürdürmek; 2) daha büyük çok amaçlı kapasitelere erişmek; 3) belli spesifik görevleri yerine getirmek ve 4) yeni bir imaj ve kimlik kazanmak.

Diğer yandan, Deutsch'a göre bir entegrasyonun beklenen amaçları gerçekleştirip gerçekleştirmediği şu faktörlere bağlıdır: 1) Birimlerin kendi aralarındaki yakınlık duygusu, 2) değerlerde veya ortak kazanımlarda uyum; 3) karşılıklı duyarlılık ve 4) belli ölçüde de olsa ortak kimlik duygusu ve sadakate sahip olmak.²⁵

²² İbrahim S. Canbolat, age., s. 135.

²³ İbrahim S. Canbolat, age., s. 56-57.

²⁴ Ahmet Kuru, "Bölgesel Entegrasyon Teorileri ve Uluslararası Ortam Işığında Türk Birliği Meselesi", <http://www.students.washington.edu/ahmet/22-BOLGESEL.doc>. (12.12.2004)'den naklen Merve İrem Yapıcı, s. 136.

²⁵ Tayyar Arı, age., s. 452-453.

1.4. Entegrasyon Teorileri

Entegrasyon teorileri, en genel anlamıyla ulus devletler sisteminde barışı tehdit eden unsurların ortadan kaldırılabilmesi için uluslarüstü örgütlenmeye gidilmesini önermektedir.²⁶ Özellikle İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra entegrasyon kavramına ilişkin birtakım teoriler geliştirilmiş, ancak entegrasyonun ne olduğu konusunda tam bir görüş birliğine varılamamıştır. Entegrasyon teorilerinin kalkış noktası, ulusal dış politikaların çeşitliliğinin uluslararası sistemde barışı tehdit edecek bir anarşiye yol açtığı varsayımıdır. Bütün entegrasyon teorileri için geçerli olan soru şudur: Uluslarüstü düzeye geçiş anlamında bir yapısal değişikliğe imkan sağlayacak toplumsal koşullar ve sadakat duygusu nasıl meydana getirilebilir?²⁷

Burada dikkat edilmesi gereken husus, belli amaçlar doğrultusunda ulus devletlerin ortak hareket etmeleri anlamına gelen işbirliği kavramı ile özgün yapı ve politikalara sahip olan ve ulus devletlerden ayrı bir hukuki niteliği bulunan entegrasyonun birbirinden ayrılması gerektiğidir. İşbirliğinde üst bir oluşuma yetki devri söz konusu değilken, entegrasyonda ulus devletlerin yetkilerinin kısmen veya tamamen üst otoriteye devri söz konusudur.²⁸

Entegrasyon teorileriyle ilgilenen araştırmacılar için Avrupa'daki bütünleşme süreci eşsiz bir örnek sunmaktadır. Birinci Dünya Savaşı'ndan tüm gücünü kaybetmiş olarak çıkan Avrupa'nın bütünleştirilmesine yönelik eğilimler, o dönemdeki entellektüel çalışmaların temel konusunu teşkil etmiştir. İki savaş arası dönemde uluslararası ilişkiler disiplinine hakim olan geleneksel liberal teorinin etkisiyle idealist akım ortaya çıkmıştır. İdealist akım Avrupa'daki bütünleşme çabalarına esin kaynağı olmuştur. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonraki dönemde barışçıl bir düzenin tesis edilmesini, savaşın tekrar yaşanmamasını; gizli ittifaklar, güç dengesi, ulusal silahlanma, kuvvet kullanımı gibi yöntemlerin reddedilmesini; karşılıklı hak ve yükümlülöklere saygının ve çıkarların uyumunun ön plana çıkarılmasını ve bunları garanti altına almak için uluslararası örgütlerin oluşturulmasını öneren idealistlerin

²⁶ Ben Rosamond, **Theories of European Integration**, St. Martin Press, New York: 2000, s. 62.

²⁷ İbrahim S. Canbolat, age., s. 117-118.

²⁸ Yusuf Karakaş, **Avrupa Birliğinde Siyasal Entegrasyon**, Siyasal Kitabevi, Ankara: 2002, s. 7-8'den naklen Sinem Akgöl Açıkmeşe, "Uluslararası İlişkiler Teorileri Işığında Avrupa Bütünleşmesi", **Uluslararası İlişkiler Dergisi**, C: 1, S. 1, Bahar 2004, s. 10.

görüşleri ilgi görmüştür. İki savaş arası dönemde ve İkinci Dünya Savaşı'nın sona erdiği ilk yıllarda Avrupa'daki bütünleşme eğilimlerini açıklamaya yönelik iki temel teoriden söz edilebilir: İdealist akımdan etkilenen federalizm ve federalizmin eleştirisinden doğan fonksiyonalizm (işlevselcilik).²⁹ Bu iki temel kuramın yanında bir de onlarla aynı dönemde (1950'li ve 1960'lı yıllarda) ortaya çıkan transaksiyonalizm (işlemselcilik/etkileşimcilik) kuramı vardır.³⁰

1.4.1. Federalizm

Federalist teori, uluslararası ilişkilerin özünde bulunan siyasal sorunların çözümünün, ulus devletin sona ermesiyle mümkün olabileceğini ileri sürmektedir. Ulus devletin ortadan kaldırılması için anayasal bir düzen ekseninde federal karakterli oluşumlara ihtiyaç vardır. Bu teoriye göre ancak ulus devlet anlayışının sona ermesi ve federal sistemlerin oluşturulmasıyla savaş önlenir ve kalıcı barış tesis edilebilir. Federalizm, idealist akımın varsayımlarından yola çıkarak en sıkı bütünleşme modelini ortaya koymaktadır.

Federalizm, 14. yüzyıldan beri dile getirilen Avrupa'yı federal bir yapı altında bütünleştirme proje ve düşüncelerini somutlaştırmak amacıyla atılmış bir adımdır. Federalizm, teorik temellerini Avusturyalı diplomat Richard Coudenhove-Kalergi'nin 1923 yılında yayımlanan "Pan-Europa" isimli eserinden almıştır. Bu eserde Amerika Birleşik Devletleri (ABD) modelinden yola çıkılarak Avrupa halklarını temsil eden bir Temsilciler Meclisi ve Avrupa devletlerini temsil eden bir Senato oluşturulmasının gereği anlatılmaktadır.³¹ Söz konusu Pan Avrupa Birliği'nde Sovyetler Birliği'ne ve İngiltere'ye yer verilmemiş; Türkiye Cumhuriyeti'nin ise talep etmesi durumunda federasyona dahil edilebileceği belirtilmiştir. Savaşları önlemek ve diğer uluslararası aktörlerle rekabet edebilmek için Avrupa'nın birleşmesi gerektiği savunulmuştur. Coudenhove-Kalergi, kurulacak bu Avrupa Birliği'nde gümrük birliği, askeri ittifaklar ve bir Yüksek Adalet Divanı kurulmasını da önermiştir.³²

²⁹ Sinem Akgül Açıkmeşe, agm, s. 3-4.

³⁰ Nilüfer Karacasulu, "Avrupa Entegrasyon Kuramları ve Sosyal İnşacı Yaklaşım", **Uluslararası Hukuk ve Politika Dergisi**, C: 3, S. 9, 2007, S. 85.

³¹ Sinem Akgül Açıkmeşe, agm., s. 4-5.

³² Kamuran Reçber, **Avrupa Birliği Kurumlar Hukuku ve Temel Metinleri**, Alfa Aktüel Yayınevi, 1. Baskı, Bursa: 2010, s. 12.

Günümüzde federalist görüşe sahip olanlar, AB çerçevesinde Ortak Dışişleri ve Güvenlik Politikası (ODGP) alanındaki gelişmeleri, federal bir Avrupa için atılan adımlar olarak yorumlamaktadırlar. AB'nin genişleme politikası konusunda ise federalistler, hem AB kurumlarında hem de AB politikalarında birlik ile çeşitliliğin bir arada olmasının yarattığı sorunları vurgulamaktadırlar.³³

Federalist teoriye yöneltilen en temel eleştiri, ulus devletlerin siyasi egemenliklerini federal karakterli bir oluşuma devretme konusunda isteksiz davranacakları yönündedir. Federalizme yöneltilen bu eleştiri, aynı zamanda Fonksiyonalist teorinin çıkış noktasını oluşturmaktadır.³⁴ AB'nin kurucularından Jean Monnet'nin “fonksiyonel” (işlevsel) nitelikli federalizmi de esasında, radikal bir değişiklikle meydana gelecek bir yapıyı değil, devletler arasında ulusal egemenliğe meydan okumak anlamına gelmeyecek bazı alçak politika alanlarında fonksiyonel bağların kurulacağı kademeli bir süreci ifade etmektedir.³⁵

1.4.2. Fonksiyonalizm (İşlevselcilik)

Çağdaş entegrasyon teorileriyle ilgilenen araştırmacıların çıkış noktasını fonksiyonalizm (işlevselcilik) kavramı oluşturmaktadır.³⁶ Fonksiyonalist teori, bütünleşmenin siyasal araçlarla değil, teknokratik düzeyde sağlanabileceği varsayımından yola çıkmaktadır. Fonksiyonalizmi çalışmalarında temel hareket noktası olarak alan David Mitrany'ye göre, ancak siyasal kaygılardan uzak, işlevsel temeller üzerine kurulan bir bütünleşme Avrupa'da istikrar, barış ve refahı sağlayabilir.³⁷ Ren veya Tuna Nehirleri'nde gidiş gelişi düzenlemek, Akdeniz'deki kirlenmeyi ortadan kaldırmak gibi konular “işlevsel” boyutlarıyla bu duruma örnek gösterilebilir.³⁸

³³ Julian Bergmann ve Arne Niemann, “Theories of European Integration and Their Contribution to the Study of European Foreign Policy”, s. 4, https://internationale.politik.uni-mainz.de/files/2012/10/BergmannNiemann_Theories-of-European-Integration_final-version-00000003.pdf, Erişim Tarihi: 12.01.2017.

³⁴ Sinem Akgül Açıkmeşe, agm., s. 5.

³⁵ Julian Bergmann ve Arne Niemann, agm., s. 4.

³⁶ Tayyar Arı, age., s. 448.

³⁷ Sinem Akgül Açıkmeşe, agm., s. 5.

³⁸ Armağan Emre Çakır, **Avrupa Bütünleşmesinin Siyasal Kuramları**, Beta Yayıncılık, İstanbul: 2001, s. 27'den naklen Sinem Akgül Açıkmeşe, agm., s. 5.

İkinci Dünya Savaşı'dan sonra yayınlanan "A Working Peace System" adlı eseriyle David Mitrany, fonksiyonalist teorisinin kurucusu sayılmaktadır. Bu eserde Mitrany, fonksiyonalizmin temel argümanlarını ortaya koymaktadır. Mitrany'ye göre dünyadaki savaşların birincil nedeni siyasal ve ekonomik istikrarsızlıklardır. Dolayısıyla ekonomik ve sosyal refah, barışın ön koşulu olarak kabul edilmelidir. Ulus devlet yapılanması ve milliyetçilik akımı savaşı tetikleyen temel unsurlardır. İnsanlar rasyoneldir ve uluslararası ticaretin artması, insanları uluslararası işbirliğini tercih etmeye yöneltecektir. Ortak çıkarlara dayanan uluslararası örgütlerin oluşturulması, savaşlara neden olan milliyetçi akımları zayıflatacaktır.³⁹

Mitrany hükümet sistemlerinin giderek karmaşık bir hal aldığını ve siyasi olmayan teknik konularla daha fazla karşılaştığını belirterek, bu durumun daha fazla uluslararası işbirliğini gerektirdiğini ileri sürmüştür. Belli konuların uluslararası alanda çözümü için fonksiyonel nitelikte uluslararası örgütlerin kurulması gereklidir. Mitrany, *dallanma (ramification)* olarak adlandırdığı kavramla, teknik bir alanda gelişen işbirliğinin, diğer teknik alanlarda da benzer işbirliği süreçlerini tetikleyeceğini savunmuştur. Örneğin, ortak pazar oluşturulması fiyatlandırma, yatırım, taşımacılık, vergi, ücret, sosyal güvenlik, bankacılık, sigortacılık gibi çeşitli alanlarda da benzer süreçlere yol açacaktır. Mitrany'ye göre bu süreç, uluslararası işbirliğine dönüşerek, rekabet ve çatışmayı azaltacak, böylece dünya barışına katkı sağlayacaktır.⁴⁰

Mitrany'ye göre bu tür entegrasyonlarda federal birleşme şart değildir. Federalistler daha yüksek önemdeki siyasi alanlarda (high politics) entegrasyona gidilmesi gerektiğini savunurken, fonksiyonalistler daha az önemli politik konulara (low politics) odaklanmışlardır.⁴¹ Sadece belli alanlara odaklanmış dar kapsamlı fonksiyonel örgütler kurmak, üye devletlerin egemenliklerini bütünüyle devretmelerini gerektirecek siyasi kurumlar oluşturmaktan daha kolaydır.

Mitrany'nin fonksiyonel örgütlenmeye ilişkin teorisinin pratikteki ilk örneği, 1952 yılında Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu (AKÇT)'nin ve 1958 yılında Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu (AAET)'nin kurulmasıdır. AKÇT, İkinci Dünya

³⁹ Merve İrem Yapıcı, agm., s. 137-138.

⁴⁰ Tayyar Arı, age., s. 448.

⁴¹ Nilüfer Karacasulu, agm., s. 85.

Savaşı'ndan sonra Avrupa'da doğan sektörel ihtiyaçları karşılamak için işlevsel bir çözüm getirmiştir.⁴² Savaşın hammaddesi olan kömür ve çelik sektörlerinde teknik düzeyde entegrasyona gidilmesinin, devletler arasında savaş olasılığını ortadan kaldıracacağı varsayılmıştır.⁴³ AAET ise, atom enerjisinin sanayi alanında ve enerji üretiminde barışçıl amaçlar için kullanılmasını hedeflemiştir. Her iki örgütte de resmi yetkililer ile üreticileri birbirine bağlayan *teknokratik* düzeyde danışma mekanizmaları bulunmaktadır.⁴⁴

Deutsch'a göre bu örgütlerin karşılaştığı en büyük güçlüklerden (*handicap*) biri, halklarla iletişim kurmakta çektikleri güçlüktür. Örgüt tarafından alınan kararların, uluslararası topluma ulaşması zor olabilmektedir. Dolayısıyla, halklarla uluslararası örgütler arasında sadakat duygusu da yeterince gelişmemektedir. Diğer bir güçlük de devletlerin kendi iç işlerine karışılması konusunda hassas davranmalarıdır.

Inis L. Claude da savaşı önlemek için refah düzeyinin yükseltilmesi, ekonomik istikrarsızlıklara yol açan faktörlerin asgari düzeye indirilmesi, yüksek eğitim seviyesine ulaşılması ve toplumsal adaletsizliğin giderilmesi gerektiğini dile getirmektedir. Fonksiyonel örgütlenmeler, işbirliği alışkanlıkları geliştirmektedir. Böylece çatışmanın yerini yapıcı işbirliği almaktadır. Özetlenecek olursa fonksiyonalizm, savaşa neden olan koşulların ortadan kaldırılması ve barışın sağlanması için fonksiyonel örgütlenmelere gidilmesini önermektedir. Bu fonksiyonel örgütler, oluşturulacak küresel kurumsal sistemin ön adımını teşkil edecektir.⁴⁵

Fonksiyonalizme yöneltelen temel eleştiri, uluslararası ilişkilerin siyasallaşmadan bağımsız olarak ele alınamayacağına ilişkindir. Salt teknokratlarla entegrasyona gidilebilmesi mümkün değildir, bunun için mutlaka siyasal irade gereklidir. Federalizme ve fonksiyonalizme yöneltelen eleştiriler, bu ikisini sentezleyen yeni bir teorinin ortaya çıkmasına yol açmıştır. Neofonksiyonalizm (Yeni işlevselcilik) olarak adlandırılan bu teori, federalizm gibi nihai olarak siyasal bütünleşmeyi hedeflemekte, ancak buna ulaşmak için fonksiyonalizmde olduğu gibi

⁴² Merve İrem Yapıcı, agm., s. 139-141.

⁴³ Sinem Akgül Açıkmeşe, agm., s. 6.

⁴⁴ Merve İrem Yapıcı, agm., s. 141.

⁴⁵ Tayyar Arı, age., s. 449-452.

işlevsel araçların kullanılması gerektiğini ileri sürmektedir.⁴⁶ Neofonksiyonalist teoriye geçmeden önce federalizm ve fonksiyonalizm ile aynı dönemde ortaya çıkan Transaksiyonalizm (İşlemselcilik/Etkileşimcilik) kuramına değinmek uygun olacaktır.

1.4.3. Transaksiyonalizm (İşlemselcilik/Etkileşimcilik)

Karl Deutsch tarafından oluşturulan transaksiyonalizm (İşlemselcilik/Etkileşimcilik) kuramında gruplar arasındaki ve grup içindeki işlemlerin sıklığına bakılarak bireyler arasındaki topluluk oluşturma eğilimi incelenmektedir. Batı Avrupa, Kanada, ABD gibi entegrasyon örnekleri incelenerek bir entegrasyonun başarıya ulaşabilmesi için “toplum hissinin” uyandırılması gerektiği ileri sürülmektedir. Entegrasyonun gelişebilmesi için birtakım ortak değerlerin paylaşılması ve gruplar arasındaki işlem ve haberleşmenin artırılması gerektiği ifade edilmektedir. Devletlerin arasındaki sosyal, ekonomik, kültürel ve siyasi bağlar ile haberleşme düzeyinin, devletlerin bir araya gelerek bir topluluk meydana getirmeleri ile bağlantılı olduğu söylenmektedir. Aynı siyasal birimler olan devletler, aralarındaki işlemlerin sıklaşmasıyla doğru orantılı olarak toplumsal bir bütünlük arz etmeye başlarlar.

Üyeler arasında savaş çıkma olasılığının tamamen ortadan kalktığı durumda “güvenlik topluluğu (veya toplumu)” oluşmaktadır. Üyelerin egemenliklerinin korunduğu durumda “çoğulcu (*pluralistic*) güvenlik topluluğu”, üye devletlerin bağımsızlıklarını tamamen yitirdikleri durumda ise “birleşmiş/karışmış (*amalgamated*) güvenlik topluluğu” oluşmaktadır. Çoğulcu güvenlik topluluğunun oluşabilmesi için gerekli olan önkoşullar; başlıca siyasi değerlerin uyuşması, siyasi grupların birbirlerinin ihtiyaçlarına uygun cevap verebilme kapasiteleri ve davranışların karşılıklı olarak tahmin edilebilirliğidir.⁴⁷ Deutsch’a göre devletler arasında bir topluluk hissinin gelişmesi entegrasyonun son aşamasını oluşturmaktadır. Uluslararası bir topluluk, ancak karşılıklı iletişim ağının kurulması sonucunda oluşabilir. Fonksiyonalistler teknokratları, neofonksiyonalistler bürokrasi ve elitleri temel aktör olarak kabul ederken, Deutsch halk kitlelerini temel almaktadır. Deutsch,

⁴⁶ Sinem Akgül Açıkmeşe, agm., s. 6.

⁴⁷ Nilüfer Karacasulu, agm., s. 87.

yoğun etkileşim ve iletişim sonucunda ortak kimliklerin oluşacağını ve bireyler arasındaki etkileşimin karşılıklı anlayışa yol açacağını, böylece bir güvenlik duygusunun oluşacağını ileri sürmektedir. Bu teoriye yöneltilen temel eleştiri, Deutsch'un ifade ettiği etkileşim ile bu etkileşimin yol açtığı entegrasyon arasındaki ilişkiyi ölçmenin zorluğuna ilişkindir.⁴⁸

1.4.4. Neofonksiyonalizm (Yeni işlevselcilik)

Neofonksiyonalizm, fonksiyonalizmin varsayımlarını gözden geçirerek eksik kalan yönlerini tamamlamaya çalışmıştır. Diğer bir deyişle neofonksiyonalizm, Mitran'y'nin çalışmaları üzerine inşa edilmiştir.⁴⁹

Neofonksiyonalist mantıkta, iki veya daha fazla devlet bir ekonomik sektörde entegrasyona gitmek için anlaşmaktadırlar. Entegrasyonun daha etkin olabilmesi için ulusötesi bir yüksek otorite tayin etmeye karar verirler. Bir sektördeki entegrasyondan beklenen fayda elde edilince, faydayı maksimize etmek için benzer ekonomik sektörlerin de bu ağa dahil edilmesi gerektiği görülür. Diğer bir ifadeyle, bir sektördeki entegrasyon, onunla ilgili olan diğer sektörleri de oyunun parçası olmaya zorlar. Ekonomik entegrasyon, entegrasyon bölgesindeki aktörler arasındaki işlemleri büyük ölçüde artırır. Yüksek otorite, entegrasyonun yayıldığı çeşitli ekonomik sektörlerde entegrasyonun derinleşmesini ve bölgesel düzeyde otoritenin kurumsallaşmasını hedefler. Entegrasyon, yerel çıkar gruplarının çıkarlarına da hizmet ederse, bu çıkar grupları gerekli alanlarda yetkilerin bölgesel kurumlara devredilmesi için hükümetlerine baskı yaparlar.⁵⁰

Entegrasyon, daha fazla alana yayıldıkça devletler için yüksek düzeyde yarar sağlayan bir dinamik haline gelmektedir. Entegrasyon süreci, devletlerarası uyuşmazlıkların çözümünde başvurulabilecek normların oluşmasını sağlamakta, böylece silahlı kuvvete başvurma olasılığı azalmaktadır. Avrupa entegrasyon süreci ile Almanya ile Fransa arasındaki çatışma potansiyelinin ortadan kaldırılması Neofonksiyonalist teorinin üzerinde durduğu bir örnektir.⁵¹

⁴⁸ Merve İrem Yapıcı, agm., ss. 151-152.

⁴⁹ Nilüfer Karacasulu, agm., s. 87.

⁵⁰ Ben Rosamond, age., s. 58-59

⁵¹ Atilla Sandıklı, Erdem Kaya, agm., s. 143.

Neofonksiyonalizmin en çok tartışılan ve en önemli kavramı “*spill over*” (yayılma, taşma)’dır. Ernst Haas’ın orijinal formülasyonunda bu kavram, bir ekonomik sektörde başlayan ve derinleşen entegrasyonun, aynı veya başka sektörlerde daha fazla ekonomik entegrasyona gidilmesi için baskı yapacağını ifade etmektedir. Örneğin, kömür ve çelik alanında bir grup endüstrileşmiş Batı Avrupa ülkesi arasında başlayan entegrasyon, kilit ekonomik aktörler için önemli kazançlar sağlayacaktır. Entegrasyondan elde edilecek fayda, kömür ve çelik alanında başlayan entegrasyon ekonominin diğer sektörlerine de yayılmadan maksimum düzeye ulaşamayacaktır. Örneğin, bir serbest ticaret bölgesinin oluşturulması; gümrük birliği, ortak pazar ve para birliğinin oluşturulması yönünde baskıları artıracaktır. Bu da, katılımcı ekonomiler arasında topyekün bir ekonomik entegrasyonla sonuçlanacaktır. Bu şekilde bir aşamalı ekonomik ağ oluşturmanın kurumsal sonuçları da olacaktır. Derinleşen ekonomik entegrasyon, bir ulusüstü düzenleyici otoriteyi gerektirecek, sonuç olarak da ekonomik alandaki entegrasyonu, siyasi alandaki entegrasyon takip edecektir.⁵² Haas, bazı sektörlerin diğerlerine göre daha fazla “*spill over*” potansiyeline sahip olduğunu belirtmektedir. Entegrasyonun dinamizmini başlatmak için işe ekonomi gibi alçak politika alanlarıyla başlamak gerekmektedir.⁵³

“*Spill over*” kavramı bir anlamda, fonksiyonalizmdeki “*dallanma*” kavramının siyasal nitelik kazanmış halidir. Neofonksiyonalizmin fonksiyonalizmden farkı, sektörel ve ekonomik entegrasyondan siyasal entegrasyona geçişin olanaklı olduğunun kabul etmesidir.⁵⁴

Haas’a göre başarılı bir entegrasyonun üç koşulu bulunmaktadır: 1) çoğulcu bir sosyal yapı, 2) ekonomik ve endüstriyel gelişme ve 3) entegrasyona dahil olan birimler arasında ortak ideolojilerin gelişmesi. Bu koşulların üçü de Batı Avrupa’da bulunmaktadır.⁵⁵

Lindberg, uluslararası örgütlerin bireylere ve gruplara doğrudan ulaşamadıkları için siyasal entegrasyonun gerçekleşmediğini, bu nedenle de örgütlerin hükümetlerarası işbirliğinden öteye gidemediklerini belirtmiştir. Bu eleştiri, AB’ye

⁵² Ben Rosamond, age.,s. 59-60

⁵³ Ben Rosamond, age.,s. 62

⁵⁴ Sinem Akgül Açıkmeşe, agm., s. 8.

⁵⁵ Ben Rosamond, age., s. 69.

ilişkin olarak da dile getirilmekte, AB'nin halklara doğrudan ulaşabildiği ölçüde meşruiyet kazanabileceği ifade edilmektedir. Bu söylem, ortak bir Avrupa kimliği oluşturmada bireylere ulaşmanın önemini vurgulamaktadır.⁵⁶

Diğer yandan, Lindberg ve Scheingold birlikte yaptıkları çalışmada “*spill back*” kavramını geliştirmişlerdir. Bu kavramla ifade edilmeye çalışılan, bütünleşmenin artmasıyla devletler arasındaki ilişkilerde sorunlu konuların sayısının da artacağı ve bunların siyasi uzlaşmazlıklara yol açarak, entegrasyon sürecini yavaşlatabileceğidir.⁵⁷

Amitai Etzioni, devletlerin bir araya gelerek yeni bir siyasal birlik oluşturmalarına en iyi örneğin AET olduğunu belirtmektedir. Siyasal “birlikler”, daha yüksek bir entegre topluluk olan siyasal “topluluk” oluşturmanın ön aşamasını teşkil etmektedir.⁵⁸ Etzioni'ye göre, spill over kavramından önce “*take-off*” (uçma, havalanma) kavramının anlaşılması gerekmektedir. Bu kavramla, uçağın havalanmadan önce yer istasyonunun talimatlarıyla hareket etmesine, ancak yerle ilişkisi kesildikten sonra emir almaktan ziyade kendi durumu hakkında bilgi vermesine benzer bir durum ifade edilmeye çalışılmaktadır. Bir uluslararası örgüt de, “take off” aşamasına kadar hükümetin talimatlarıyla hareket etmekte, “take off” aşamasından sonra ise uluslararası (supranasyonel) bir örgüte dönüşerek, kendi başına hareket etme ve karar verme aşamasına geçmektedir. “Spill over” olgusu, ancak örgütün “take off” aşamasını atlatmasından sonra mümkün olabilmektedir. Etzioni'ye göre “take off” aşamasından sonraki aşamalar, intibak aşaması (ödüllerin olduğu dönem), tahsis edici aşama, sosyal bütünleştirici aşama ve son olarak normatif bütünleştirici aşamadır. İntibak aşamasına örnek olarak gümrük birliği, tahsis aşamasına örnek olarak kömür ve çelik temelinde Ortak Pazarın kurulması verilebilir. Avrupa Parlamentosunun ve federal/konfederal nitelikteki kurumlaşmaların oluşturulmasıyla ise siyasal entegrasyon başlamış ve dolayısıyla normatif düzeye geçilmiştir.⁵⁹

⁵⁶ Elif Toprak, “Neofonksiyonalizmden Yapısalcılığa, Entegrasyon Kuramları Işığında Türkiye-Avrupa Birliği Uyumu”, **Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi**, C: 7, S. 1, Güz: 2007, s. 73.

⁵⁷ Ben Rosamond, age., s. 65.

⁵⁸ Tayyar Arı, age., s. 466.

⁵⁹ Tayyar Arı, age., s. 469-471.

Neofonksiyonalizme yöneltilen eleştirilerden birincisi, var olan devletler sisteminin sürdüğü ve bunun sona ereceğini düşünmek için herhangi bir nedenin olmadığı yönündedir. İkincisi ise, daha etik-normatif bir eleştiri olarak, insanlığın kilit değerlerinin (adalet, özgürlük vb.) korunmasının en iyi aracının devletler olduğu ve devletler sisteminin çözülmesinin bu özgürlükleri tehlikeye atacağına ilişkindir.⁶⁰ Ayrıca, neofonksiyonalist teori, sivil toplum örgütleri ve elitler dışında kalan sade vatandaşları etkileşim açısından sürece dahil etmemesi nedeniyle de eleştirilmektedir. Günümüzde AB'ye ilişkin yapılan demokrasi tartışmaları ve Birlik⁶¹ politikalarının halkların iradesine bağlı olmadığı yönündeki tartışmalar da temel olarak halkların entegrasyon sürecine yeterince dahil edilmediğine ilişkin eleştirilerden kaynaklanmaktadır.⁶² 1960'lı yıllarda neofonksiyonalist teorinin açıklayamadığı birtakım gelişmelerin yaşanması⁶³, bu teoriyi sorgulayan hükümetlerarasıcılık kuramının gelişmesine yol açmıştır.⁶⁴

1.4.5. Hükümetlerarası (*Intergovernmentalist*) Kurumlaşmacılık

Hükümetlerarası kurumlaşmacılık, realist akımın ana varsayımlarını benimsemekle beraber, liberal bir yaklaşımla devletler arasında işbirliğinin mümkün olduğunu savunmaktadır. Bu teoriye göre, devletler ortak bir amaç için uluslararası örgütler kurmaktadır, ancak uluslararası örgütler onları kuran aktörlerin kontrolü altındadır, dolayısıyla da bu örgütler devletlerin davranışlarını kısıtlayamazlar. Hükümetlerarası kurumlaşmacılığın ilk temsilcisi Stanley Hoffmann'dır. Hoffman'a göre devletlerin çıkarları uyuştığında işbirliği gerçekleşebilir.⁶⁵ Çıkar çatışmalarının olmadığı alçak politika alanlarında entegrasyon mümkündür. Ancak, dış politika,

⁶⁰ Ben Rosamond, age., s. 73.

⁶¹ Çalışmada "Birlik" kelimesi, Avrupa Birliği yerine kullanılmaktadır.

⁶² Elif Toprak, agm., s. 76.

⁶³ 1960'ların ortalarında Batı Avrupa'da elitist düzeyde beliren milliyetçi akımın en önemli temsilcisi Fransız cumhurbaşkanı Charles de Gaulle olmuştur. 1963 yılında İngiltere'nin yapmış olduğu Avrupa Topluluğu (AT) üyelik başvurusu Charles de Gaulle tarafından veto edilmiş, 1965 yılında AT kurumlarında "boş sandalye" politikası izlenmiştir. Tüm bunlar, Neofonksiyonalizmin temel savlarına gölge düşüren olaylardır. Lüksemburg Uzlaşısı ile supranasyonalizmin temel göstergesi olan nitelikli çoğunlukla oylama yönteminin, hayati nitelikteki ulusal çıkarlar söz konusu olduğunda uygulanmamasının kabul edilmesi, bir başka deyişle bu kapsamda üye devletlere veto yetkisinin verilmesi AT seviyesinde ulus devletin gücünü artıran olgular olarak yorumlanmıştır. Sinem Akgül Açıkmeşe, agm., s. 9.

⁶⁴ Sinem Akgül Açıkmeşe, agm., s. 8.

⁶⁵ Nilüfer Karacasulu, agm., s. 89.

savunma gibi yüksek politika alanlarında devletler kontrollerini kaybetmeyi göze alamamakta, bu nedenle de entegrasyon mümkün olmamaktadır.⁶⁶

1980’li yıllara kadar entegrasyon sürecini analiz etmek için yapılan çalışmalarda iki kuramın hakimiyeti gözlenmektedir: Neofonksiyonalizm ve hükümetlerarası kurumlaşmacılık.⁶⁷ Ancak, 1980’lerin ikinci yarısından itibaren bütünleşme süreci ivme kazanmış, 1987 yılında kurucu antlaşmalarda ilk kapsamlı değişikliği yapan Avrupa Tek Senedi yürürlüğe girmiştir. Avrupa Tek Senedi 1992 yılının sonunda Tek Pazarın tamamlanmasını öngörmüş ve her açıdan “spill over” etkisi yaratmıştır. Her ne kadar “işbirliği” kavramı ile ifade edilse de “Avrupa Siyasi İşbirliği” Tek Senet’le kurumsallaştırılmıştır. Bu da siyasal bütünleşme yolunda atılan bir adım olarak değerlendirilmiş ve entegrasyon sürecini “hükümetlerarası işbirliğine” indirgeyen bu yaklaşım eleştirilere maruz kalmıştır.⁶⁸

1.4.6. Liberal Hükümetlerarasıcılık

1990’lı yıllar boyunca liberal hükümetlerarasıcılık, Avrupa entegrasyonu çalışmalarında merkezi bir yere sahip olmuştur. Bu kuramın **Moravcsik** dışında temsilcinin olmadığı söylenebilir. Uluslararası sistemde hakim olan anarşi, liberal görüşü savunanlar tarafından uluslararası işbirliği ve uluslararası kurumların oluşturulması için bir fırsat olarak değerlendirilmektedir. Bu alanda var olan geniş literatür özetlenecek olursa, liberaller Soğuk Savaş’tan sonra da barışın mümkün olduğunu, Sovyetler Birliği’nden ayrılan ülkelerde artık demokratik hükümetlerin var olduğunu ve bu ülkelerin Avrupa Birliği ülkeleriyle giderek artan bir karşılıklı bağımlılıklarının bulunduğunu savunmakta, tüm bunların da savaşı kazançsız hale getirdiğini dile getirmektedirler.⁶⁹ Oysa Mearsheimer gibi realistler, 1991 yılında Sovyetler Birliği’nin dağılmasının ardından uluslararası sistemin çok kutuplu bir yapıya kavuşacağını ve bu sistemde AB’nin üye devletleri arasında güvenlik ve nispi kazanç konusunda endişelerin artarak entegrasyonun tehlikeye düşeceğini belirtmişti. Ancak; Sovyetler Birliği’nin dağılmasıyla Avrupa entegrasyon süreci sona ermemiş,

⁶⁶ Sinem Akgül Açıkmeşe, agm., s. 11.

⁶⁷ Nilüfer Karacasulu, agm., s. 87.

⁶⁸ Sinem Akgül Açıkmeşe, agm., s. 12.

⁶⁹ Mark A. Pollack, “International Relations Theory and European Integration”, **Journal of Common Market Studies**, February 2001, s. 4.

1992 Maastricht Antlaşması'yla tek paraya geçilmiş, 1997 Amsterdam Antlaşması ile nitelikli çoğunlukla karar alınan alanların kapsamı genişletilerek, uluslararası organların yetkileri artırılmıştır.⁷⁰

Moravcsik'in liberal hükümetlerarasıcılık kuramı, iki aşamalı bir tercih oluşumu ve uluslararası pazarlık modeli ortaya koymaktadır. Moravcsik'in modelinin birinci aşamasında ulusal hükümet başkanları ulusal çıkarlarını değerlendirdikten sonra, Avrupa entegrasyonu yönündeki tercihlerini beyan etmektedirler. İkinci aşamada ise hükümetler bu tercihlerini Brüksel'deki hükümetlerarası pazarlık masasına getirmektedirler.⁷¹

Moravcsik, klasik hükümetlerarasıcılığın eksikliklerini üç noktada özetlemiştir. Birincisi, klasik hükümetlerarasıcılık uluslararası politikanın temel aktörleri olarak devletleri kabul etmektedir. Oysa, bireyler ve ulusal baskı grupları da uluslararası ilişkilerin önemli aktörleridir. Klasik hükümetlerarasıcılıkta yüksek politika alanlarında entegrasyonun imkansız olduğu ileri sürülmüştür, oysa bugün AB'ye bakıldığında parasal birlik, dış ilişkiler, güvenlik ve savunma konularında ortak bir politika geliştirildiği görülmektedir.⁷² Moravcsik'in iki aşamalı modeli, AB düzeyindeki politika oluşturma sürecinin bir devletlerarası pazarlık modeline indirgenmesi nedeniyle eleştirilere maruz kalmıştır.⁷³

1998 yılında yazdığı "The Choice for Europe" isimli kitabıyla Moravcsik liberal hükümetlerarasıcılık modelini, yapılan eleştirileri dikkate alarak revize etmiş ve "rasyonel tercihli kurumsalcılık" kuramına yaklaştırmıştır. Moravcsik modeline üçüncü aşama olarak, "kurumsal tercih" aşamasını eklemiştir.⁷⁴ İlk aşamada tercihler belirlenmekte, ikinci aşamada hükümetlerarası pazarlık söz konusu olmakta, üçüncü aşamada ise ulusötesi kurumlar oluşturularak bu kurumlara yetki devri gerçekleşmektedir.⁷⁵

⁷⁰ Mark A. Pollack, agm., s. 2.

⁷¹ Mark A. Pollack, agm., s. 5.

⁷² Sinem Akgül Açıkmeşe, agm., s. 18.

⁷³ Sinem Akgül Açıkmeşe, agm., s. 20.

⁷⁴ Mark A. Pollack, agm., s. 13-14

⁷⁵ Sinem Akgül Açıkmeşe, agm., s. 23.

1.4.7. Rasyonel Tercihli Kurumsalcılık

Rasyonel tercihli kurumsalcılık, devletlerin uluslararası politikanın temel aktörleri olduğunu ve rasyonel davrandıklarını kabul etmektedir. Devletler, devletler arasındaki ilişkileri düzenlemek ve birtakım işlerini kolaylaştırmak için kurumlar oluşturmakta ve bunlara yetki devretmektedirler. Bu teoride, kurumla ifade edilmeye çalışılan yalnızca Konsey, Komisyon, Parlamento gibi fiziki kurumlar değil, aynı zamanda AB düzeyinde oluşturulan normlardır (yetki ikamesi ilkesi - *subsidiarité* ilkesi, nitelikli oyçokluğu kuralı, direktifler, tüzükler vb.). Bu kurama göre, devletlerin kendi iradeleriyle oluşturdukları AB düzeyindeki kurumlar, devletlerin davranışlarını da sınırlayabilecektir.

Rasyonel tercihli kurumsalcılar, Tsebelis ve Garrett tarafından geliştirilen “*amir-ajan analizi*”ni kullanarak AB’deki yasama, yürütme ve yargı süreçlerini açıklamaya çalışmaktadırlar. Bu analizde *amir* üye devletleri, *ajan* ise Komisyon, Parlamento, Avrupa Toplulukları Adalet Divanı (ATAD), Avrupa Merkez Bankası (AMB) gibi ulusüstü kurumları temsil etmektedir.⁷⁶ Bu analiz yöntemiyle üye devletlerin neden ve hangi koşullar altında amirlere yetki devrettikleri açıklanmaya çalışılmakta ve bir ajanın amirin tercihlerinden bağımsız hareket ettiği durumda neler olacağı tartışılmaktadır.⁷⁷ Diğer teoriler kurumların önemini göz ardı ederken, kurumlara atfettiği önem nedeniyle rasyonel tercihli kurumsalcılık, diğer teorilerden farklılık arz etmektedir. Bu kuramın eleştirisi ise, devletleri uluslararası politikanın temel aktörleri olarak kabul etmesi ve devletlerin rasyonel hareket ettiklerini varsayarak değer unsurunu dışlamasına yöneliktir. Söz konusu eleştiriler daha ziyade konstrüktivistler tarafından yöneltmiştir.⁷⁸

1.4.8. Sosyal Konstrüktivizm (Sosyal İnşacılık)

Konstrüktivizm (Sosyal İnşacılık), bir teori olmaktan ziyade sosyal araştırmalarda kullanılan bir yaklaşımdır.⁷⁹ Konstrüktivistler devleti *ajan*, norm ve kurumları da *yapı* olarak kabul ederek, konuyu açıklamak için ajan-yapı analizini

⁷⁶ Sinem Akgül Açıkmeşe, agm., s. 21-22.

⁷⁷ Mark A. Pollack, agm, s. 8.

⁷⁸ Sinem Akgül Açıkmeşe, agm., s. 22.

⁷⁹ Mark A. Pollack, agm., s. 8.

kullanmaktadırlar.⁸⁰ Konstrüktivist yaklaşım temelde iki varsayım üzerine kurulmuştur: 1) Ajanların/Devletlerin aksiyon aldığı çevre maddi olduğu kadar *sosyaldır*; 2) Bu çevre, ajanların/devletlerin çıkarlarının anlaşılmasını mümkün kılmaktadır. Diğer bir ifadeyle, bu çevre ajanları/devletleri inşa etmektedir.

Birinci varsayım, maddi yapıların ancak onların yorumlanmasını mümkün kılan sosyal çevre ile anlamlı hale geldiğini ifade etmektedir. Bu duruma ABD'nin, İngiltere'nin sahip olduğu nükleer silahlar konusunda bir endişe duymazken, Kuzey Kore'nin nükleer silaha sahip olma ihtimalini büyük bir endişeyle karşılaması örnek olarak gösterilebilir. Diğer bir ifadeyle, nükleer silahlar tek başlarına bir anlam ifade etmemekte, onların yorumlanma biçimi önem arz etmektedir. İkinci varsayımda ise, konstrüktivistler ajanlarla yapılar arasındaki *etkileşim* sürecine vurgu yapmaktadırlar. Ajanların kimlik ve çıkarları, bu yapılarla olan etkileşim sonucunda belirlenmektedir. Normlar, devletlerin/ajanların kendi çıkarlarını anlamalarını sağlayarak onları inşa etmektedir.⁸¹ Normlar, 1990'lı yıllarda uluslararası ilişkiler çalışmalarında büyük geçerlilik kazanmıştır. Konstrüktivistlere göre normlar, aktörlerin kimliklerini ve çıkarlarını inşa etmektedir. Devletlerle bu yapılar (norm ve kurumlar) karşılıklı etkileşim içindedir ve karşılıklı olarak inşa olmaktadır.⁸²

Konstrüktivist teori, 1990'lı yılların ikinci yarısından itibaren Avrupa bütünleşmesi çalışmalarının gözdesi olmuştur.⁸³ Konstrüktivist yaklaşım; *müzakere (tartışma), söylem, norm, ikna, kimlik, sosyalleşme* gibi kavramları, Avrupa projesinin geçmişi ve geleceğine ilişkin tartışmalarda sıkça kullanmaktadır. Konstrüktivizm, uluslararası siyasal çıktılarının şekillenmesinde normların ve kimliğin rolüne vurgu yapmaktadır. Bu yaklaşım, savlarını oluştururken sosyoloji bilimini temel almaktadır.⁸⁴

⁸⁰ Sinem Akgül Açıkmeşe, agm., s. 24.

⁸¹ Jeffrey T. Checkel, "The Constructivist Turn in International Relations Theory", **World Politics**, Cambridge University Press, Vol: 50, No. 2, January: 1998, s. 325-326.

⁸² Jeffrey T. Checkel, "The Constructivist Turn in International Relations Theory", agm., s. 328.

⁸³ Sinem Akgül Açıkmeşe, agm., s. 26.

⁸⁴ Jeffrey T. Checkel, "Constructivist Approaches to European Integration", **Handbook of European Union Politics**, 2006, s. 2, <http://www.follesdal.net/projects/ratify/TXT/Checkel-SageHandbookChapter.pdf>, Erişim Tarihi: 05.01.2017.

Konstrüktivist yaklaşıma göre, normlar ulusal aktörlerin kimliğini şekillendirmekte ve çıkarlarının oluşmasına yardımcı olmaktadır. Anarşi, egemenlik, siyasi çıkarlar ve kimlikler, sosyal olarak inşa edilmekte ve zaman içinde değişmektedirler. Gerçekliğin şekillenmesinde ve uluslararası ilişkiler söyleminde fikirler ve kültür önemli bir yer tutmaktadır. Bu kuram, rasyonel kuramlar ile çelişir nitelikte, insanların sosyal ortamdan ve onun getirdiği değerler sisteminden bağımsız olarak var olamayacağını ifade etmektedir.⁸⁵

Konstrüktivistler, Avrupa bütünleşmesine ilişkin çalışmalarında kurumlardan ve politikarlardan ziyade *kimliğin Avrupalılaşması* üzerine çalışmalar yapmışlardır. Kimliğin yeniden inşasında *dilin ve söylemlerin* rolüne vurgu yapmaktadırlar. Örnek vermek gerekirse, AB'ye ilişkin Antlaşmalar, direktifler vb. belgelerde, metinlerde ve AB ile haberleşmede kullanılan dil spesifikdir. Konstrüktivistler, bu dilin ve söylemlerin analizini yapmakta, metinlerin satır aralarını okumaya çalışmaktadırlar.

Konstrüktivizm, AB'nin genişleme sürecini anlamak için de kimliğe vurgu yapmakta ve söylemleri incelemektedir. Kimlik, toplum içinde yer alan bireylerin veya sosyal grupların ayırt edici fikirlerinden oluşmaktadır. "Avrupa ve ötekiler" örneğinde olduğu gibi bireylerin içinde buldukları grubu, dışarıdakilerden daha olumlu tanımlama eğilimleri vardır. Dolayısıyla, Avrupa'nın ötekileri hakkında daha fazla bilgiye sahip olmak, Avrupa kimliğinin tanımlanmasını kolaylaştıracaktır. Avrupa'nın kimliği; uluslararası hukuka, insan haklarına ve çevreye saygılı, demokratik ve barışçıl olması gibi değerler üzerinden tanımlanmaktadır. Soğuk Savaş'tan sonra AB'nin derinleşme ve genişleşmeyi bir arada yürütmesi, kimlik tartışmalarını ön plana çıkarmıştır. Diez, 1990'lardan sonra Avrupa kimliğinin tanımlanmasında coğrafi ve kültürel farklılıkların kullanıldığını ifade etmektedir. Örneğin, bugün Avrupa'da yaşayan pek çok Müslüman vatandaş olmasına rağmen, İslamın halen Avrupa'nın ötekisi olarak algılandığı görülmektedir.⁸⁶

Uluslararası ilişkiler alanında konstrüktivizm, rasyonalist teorilerin uluslararası siyasi aktörlerin çıkar ve davranışlarının belirlenmesinde yalnızca maddi unsurların etkili olduğu savına bir tepki olarak ortaya çıkmıştır. Konstrüktivist

⁸⁵ Nilüfer Karacasulu, agm., s. 94.

⁸⁶ Nilüfer Karacasulu, agm., s. 95-96.

araştırmacılara göre, “dünya sosyal bir inşadır”. Uluslararası politikanın yapıları, maddi olmaktan çok sosyaldır. Maddi yapılar ancak içinde buldukları sosyal çevre ile anlam kazanmaktadır. Normlar ve kurumlar, devletlerin çıkar ve davranışlarını belirleyen dinamik yapılardır. Diğer yandan, devletlerin davranışları sonucunda normlar ve kurumlar da yeniden inşa olmakta, yani yeniden şekillenip değişmektedirler. Devlet ile normlar ve kurumlar arasında sosyal etkileşim söz konusudur. Bu etkileşim, devletlerin çıkar ve davranışlarının yanı sıra kimliğini de belirlemektedir. Normlar ve kurumlar devletlerin çıkar, davranış ve kimliklerini değiştirip yeniden inşa etmektedir. Konstrüktivistler, rasyonalistlerce ihmal edilen *kimlik* konusunu gündeme getirerek uluslararası ilişkiler alanındaki teorilere bir yenilik katmışlardır.⁸⁷

Audie Klotz, çok sayıda uluslararası kurumun ve devletin, stratejik ve ekonomik çıkarları aksini gerektirse de, Güney Afrika’daki ırk ayrımına dayalı Apartheid rejimine yaptırım uygulamayı kabul ettiklerini dile getirerek, bunda ırkların eşitliğine dayanan evrensel normun etkili olduğuna dikkat çekmektedir. Söz konusu norm, devletlerin çıkarlarını yeniden tanımlamalarını sağlamaktadır. Bu da, normların devletlerin kimliklerini etkilediğini, dolayısıyla da inşa edici rolleri olduğunu göstermektedir.⁸⁸

Konstrüktivistler Avrupa bütünleşmesine ilişkin olarak, Orta ve Doğu Avrupa ülkelerine yönelik genişleme sürecini de ele almaktadırlar. Konstrüktivistler, genişleme sürecinin normatif temellere dayandığını ileri sürmektedirler. AB’ye yeni üyelik başvuruları kabul edilirken birtakım çağdaş değer ve normlar çerçevesinde karar verilmektedir.⁸⁹ Genişlemenin koşulları olarak; AB Antlaşmaları’nda belirtildiği üzere üye aday ülkelerin hukuk devletine ve insan haklarına saygılı, demokratik yönetim anlayışına ve serbest piyasa ekonomisine sahip olmaları ve Topluluk Müktesebatını benimseyerek, onu uygulama kapasitelerinin olması gerekmektedir.⁹⁰

⁸⁷ Sinem Akgül Açıkmeşe, agm., s. 24-26.

⁸⁸ Jeffrey T. Checkel, “The Constructivist Turn in International Relations Theory”, agm., s. 336.

⁸⁹ Sinem Akgül Açıkmeşe, agm., s. 26.

⁹⁰ Frank Schimmelfenning, “The Community Trap: Liberal Norms, Rhetorical Action and the Eastern Enlargement of the European Union”, **International Organization**, s. 59, <https://www.ethz.ch/content/dam/ethz/.../Trap.pdf>, Erişim Tarihi: 09.01.2017.

Konstrüktivist bakış açısıyla AB'nin derinleşmesine bakılacak olursa; AB, ekonomik entegrasyonun ötesine geçebilmek için Maastricht Antlaşması ile Ortak Dış ve Güvenlik Politikası'nın (ODGP) uygulanmasını kabul etmiştir. Maastricht Antlaşması'ndan önce dış politika konusu, yalnızca hükümetlerarası düzeyde ele alınmaktaydı. 1986 Avrupa Tek Senedi ile "Avrupa siyasi birliği" yasal bir hal almış, ancak hükümetlerarası niteliğini korumuştur. 1997 Amsterdam Antlaşması ve 2001 Nice Antlaşması'yla ODGP'nin anlamı genişleyerek, güvenlik ve barışı korumanın yanında *kimlik* tanımının belirginleştirilmesi amacını da taşımaya başlamıştır.⁹¹ Diğer bir ifadeyle Avrupa kimliği, ortak dış politika ve güvenlik aracılığıyla şekillendirilecekti.⁹²

Diğer yandan, Maastricht Antlaşması'ndan sonra Avrupa'nın genişleme ve derinleşme politikalarının ve kimlik tartışmalarının "güvenikleştirme" kavramı ile ilişkilendirildiği görülmektedir. Güvenikleştirme yaklaşımına göre AB, ulus devletlerin ötesinde bir *üst kimlik* oluşturarak tehdit unsurlarından korunabilecektir. 1990'lardan sonra Waeber, "toplumsal güvenlik" kavramını geliştirmiş ve Avrupa'da güvenlik konusunun anlaşılabilmesi için önce bu kavramın anlaşılması gerektiğini ileri sürmüştür. "Toplumsal güvenlik", diğer klasik güvenlik yaklaşımları gibi devletin egemenliğini değil, *kimliği* ön plana çıkarmaktadır. Burada kimlikten anlaşılması gereken toplumun dil, kültür ve gelenekleri gibi temel öğeleridir.⁹³

AB, 1997 Amsterdam Antlaşması ile kendi kimliğini oluşturacak değerleri ortaya koymuş ve ODGP için bu değerlerin ön plana çıkarılması gerektiğini belirtmiştir. Bu değerler "özgürlük, demokrasi, hukukun üstünlüğü, insan haklarına ve temel özgürlüklere saygı" gibi AB Antlaşmalarında yer alan temel değerlerdir.⁹⁴ 2003 yılında açıklanan "Avrupa Güvenlik Stratejisi"nin hedefi, Avrupa'nın kendisine ait ayrı bir kimliğinin olduğunun ortaya konmasıdır. Avrupa kimliğinin oluşturulması, AB'nin uluslararası niteliğini güçlendirmede önemli bir rol oynamaktadır.⁹⁵ Burada dikkat çeken husus, AB'nin kimliğini tanımlamaya çalışırken, bu kimliği öncelikle

⁹¹ Nilüfer Karacasulu, agm., s. 96.

⁹² İbrahim Canbolat, age, s. 15.

⁹³ Nilüfer Karacasulu, agm., s. 96-97.

⁹⁴ Nilüfer Karacasulu, agm., s. 100.

⁹⁵ Nilüfer Karacasulu, agm.,s. 99.

güvenlik boyutuyla işlevselleştirmek istemesi ve kimliği yalnızca kültürel bir aidiyet olarak yorumlamamasıdır. Bunda daha ziyade AB’de “çeşitlilik” ile “birliğin” bir arada olmasının yarattığı çelişkilerin etkili olduğu söylenebilir.⁹⁶

Konstrüktivist yaklaşıma göre, AB askeri bir güç olarak değil, ortak normlara dayalı bir güç, yani “*normatif güç*” olarak görülmelidir. Oluşturulmaya çalışılan AB kimliği de yukarıda sayılan bu normlara dayalı olacaktır. AB, bu normların yeni üye ve üye aday ülkelerde de içselleştirilmesi için koşulluluk prensibini uygulamaktadır. Diğer bir ifadeyle, üyelik için öncelikle aday ülkelerde insan hakları, demokrasi gibi değerlerin benimsenmesi şartını koşmaktadır.⁹⁷

Devletlerin kendi iradeleriyle uluslararası kurumları oluşturma süreçleri, yalnızca devletlerin davranışlarını kısıtlamamakta, aynı zamanda onlara yeni kimlikler kazandırmaktadır. Bir başka deyişle, sosyal normlara bağlı kalma taahhüdü altına giren devletlerin çıkarları yeniden inşa edilmektedir. Normlar etrafında yeni kolektif çıkarlar oluşmaktadır. AB’de bunca zamandır devam eden entegrasyon süreci, kolektif bir “Avrupa kimliği” oluşturularak, üye devletlerin kimlik ve çıkarlarının yeniden inşa edilmesine ve işbirliği nedenlerinin yeniden tanımlanmasına yol açmıştır.⁹⁸

Soğuk savaşın sona ermesiyle konstrüktivist yaklaşımlar popüler olmuş ve çok kültürlü, çok dilli Avrupa’da rasyonel yaklaşımlar, ortak diyalog zeminini açıklamada yetersiz kalmıştır. Birliğin genişlemesi, ortak kimlik ve aidiyet duygusu gibi kavramların da incelenmesini gerektirmiştir. Birlik normları, ulusal düzeyde de “değer” olarak kabul görmekte ve içselleştirilmektedirler. Dolayısıyla da bütünleşme süreci, toplumsal bir olgu olarak incelenmelidir.⁹⁹ Wendt’e göre, devletler arasındaki ortaklıklar arttıkça, “ortak kültürel değerler” de uluslararası ilişkilerde güç ve çıkar kavramları gibi temel ögeler haline gelmektedir. Devletler ortak normları paylaştıkça ortak kimlikler oluşmaktadır. Ortak değerler ve ortak kimlik oluşumu söz konusu olduğunda ise, iletişim ve dil ön plana çıkmaktadır.¹⁰⁰

⁹⁶ İbrahim Canbolat, age., s. 15-16.

⁹⁷ Nilüfer Karacasulu, agm.,s. 99.

⁹⁸ Alexander Wendt, “Anarchy is What States Make of it: The Social Construction of Power Politics”, **International Organization**, The MIT Press, Vol: 46, No. 2, Spring 1992, s. 417.

⁹⁹ Elif Toprak, agm., s. 77.

¹⁰⁰ Elif Toprak, agm., s. 81- 82.

Konstrüktivist yaklaşım, sosyolojik bakış açısıyla uluslararası ilişkiler literatürüne önemli katkılar sunmuş olsa da, temel savlarının empirik sınınmaya uygun olmadığı gerekçesiyle rasyonalistler tarafından eleştirilmiştir.¹⁰¹

¹⁰¹ Sinem Akgül Açıkmeşe, agm., s. 27.

İKİNCİ BÖLÜM

2. AVRUPA ENTEGRASYONUNUN TARİHSEL GELİŞİMİ VE TÜRKİYE'NİN AVRUPA BİRLİĞİ'NE ENTEGRASYON SÜRECİ

2.1. Kurucu Antlaşmalar Temelinde Avrupa Entegrasyonunun Tarihsel Gelişimi

Avrupa'nın İkinci Dünya Savaşı'ndan bütün gücünü kaybetmiş olarak çıkmasının ardından, savaşın izlerinin silinmesi ve tekrar yaşanmaması için Avrupalı devletler arasında bir birliğin kurulması gerektiğine ilişkin tartışmalar ortaya atılmıştır. Esasında Avrupa'da bir Birlik kurulmasına ilişkin fikirler yeni olmayıp, 14. yüzyıldan itibaren farklı düşünürler ve devlet adamları tarafından dile getirilmiştir. Temel tartışma ise, bu Birliğin nasıl bir yapıda olacağına ilişkindir. Enternasyonalistler, klasik bir işbirliği modelini savunurken, federalistler doğrudan Avrupa Birleşik Devletleri'nin kurulmasını öngörmüşlerdir. Fonksiyonalistler ise, nihai amacı Avrupa Birliği olan; ancak entegrasyonun ekonomik yapıdan başladığı aşamalı bir örgütlenme modelini savunmuşlardır. Bu farklı görüşlerin uzlaştırılması için kurulan *Batı Birliği Komitesi*'nin çalışmaları sonucunda, 1949 yılında Avrupa Konseyi Statüsü imzalanarak yürürlüğe girmiştir. Ancak, Avrupa Konseyi; yapısı, karar alma şekli, yaptırım gücünün çok sınırlı olması gibi nedenlerle Avrupa'da kurulması düşünülen Birlik modelinden çok uzak kalmıştır.¹⁰² Bu nedenle de Avrupa'da örgütlenme arayışları devam etmiştir.

Mehmet Genç Avrupa'da örgütlenme arayışının nedenlerini şu şekilde açıklamaktadır:

- 1) Batı Avrupa devletlerinin savaştan sonra büyük güç ve itibar kaybına uğramaları;
- 2) ABD ve Sovyetler Birliği (SSCB)'nin güç merkezi olarak evrensel boyutta devreye girmeleri;
- 3) SSCB yayılcılığının Avrupa'da status quo'yu tehdit etmesi;
- 4) Uluslararası ilişkilerin yoğunluğunun Avrupa dışına kayması;

¹⁰² Kamuran Reçber, age., s. 5-16.

- 5) Savaş sırasında Batı Avrupa devletlerinin eski kolonilerini kaybetmeleri nedeniyle hammadde ihtiyacının giderilmesinde güçlükler yaşanması;
- 6) ABD'nin Batı Avrupa'nın bütünleşmesini teşvik etmesi;
- 7) Batı Avrupa'nın savaştan sonra ekonomik ve teknolojik olarak rekabet gücünü kaybetmesi ve Batı Avrupa'nın onarımının ABD'ye büyük yük getirmesi;
- 8) Batı Avrupa devletlerinin kendi aralarında savaş çıkma olasılığını ortadan kaldırmaları gerektiğini algılamış olmaları;
- 9) Uluslararası sistemdeki bloklaşmanın netleşmesiyle Batı Avrupa'nın bütünleşerek bir güç ögesi olarak sisteme aktif katılma isteği;
- 10) Avrupa'nın bütünleşmesine engel olan siyasal yapı ve siyasal kültür farklılıklarının, parlamenter demokratik sistemlere sahip olmak yoluyla ortadan kaldırılması;
- 11) Savaş yıllarında Batı Avrupa devletlerinin uzman ve emek gücünü büyük oranda yitirmiş olmaları.¹⁰³

Avrupa'da bir Birlik kurulması yönünde dönüm noktası olan ve 1950 yılında kamuoyuna açıklanan Fransa Dışişleri Bakanı Robert Schuman'ın bildirisi, Fransa Planlama Teşkilatı Başkanı Jean Monnet'nin planına dayanmaktadır. Monnet, Avrupa devletlerinin Avrupa halklarının ihtiyacı olan refah ve toplumsal kalkınmayı sağlamak için çok küçük olduklarını, bu nedenle bütünleştirilmeleri gerektiğini düşünüyordu. Monnet, Almanya ve Fransa arasındaki kömür ve çelik rezervleri bakımından zengin olan Ruhr bölgesinin anlaşmazlık konusu olabileceğini, bu nedenle de Fransız-Alman kömür ve çelik kaynaklarının bir Avrupa hükümetinin kontrolü altında toplanmasını önermiştir. Schuman Bildirisi ile başlayan Batı Avrupa devletleri arasındaki görüşmeler, altı Batı Avrupa devleti (Almanya, Belçika, Fransa, Hollanda, İtalya ve Lüksemburg) arasında 1951 yılında Paris'te Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu (AKÇT) Kurucu Antlaşması'nın imzalanmasıyla sonuçlanmıştır. Bu antlaşma ile kömür ve çelik sektöründe entegrasyon amaçlanmıştır.¹⁰⁴

¹⁰³ Mehmet Genç, **Avrupa Topluluklarının Kurumsal ve Hukuksal Yapısı**, Uludağ Üniversitesi Basımevi, Bursa, 1993, s. 8-10'dan naklen Reçber, age., s. 16-17.

¹⁰⁴ Kamuran Reçber, age., s. 17-19.

AKÇT kurulduktan sonra Batı Avrupa Devletleri entegrasyonu derinleştirmek amacıyla bir “Avrupa Savunma Topluluğu” kurulması için çalışmalar başlatmışlar, ancak 1954 yılında Avrupa Savunma Topluluğu Kurucu Antlaşması Fransa’da meclis onayından geçmeyince bu girişim başarısız olmuştur.¹⁰⁵ Batı Avrupa devletleri Avrupa Savunma Topluluğu’nun yanı sıra bir “Avrupa Siyasi Topluluğu”nun kurulması için de çalışmalar yapmışlar, ancak Fransa’nın tutumu nedeniyle bu girişim başarılı olamamıştır. 1954 yılında Avrupa savunma ve güvenliğinin hükümetlerarası işbirliği aracılığıyla sağlanması gerektiği düşünülerek, Batı Avrupa Birliği (BAB) kurulmuş, sonrasında da bu örgüte uluslarüstü bir karakter verilmemiştir. Üye devletler arasında bir işbirliği örgütü olarak kalan BAB, AB’ye entegre edilememiş, Avrupa savunma ve güvenlik konusunda etkin olamamıştır.¹⁰⁶

Bu girişimlerin başarısız olmasına rağmen, ekonomik açıdan entegrasyonu derinleştirmekte kararlı olan AKÇT üyesi devletler, 1957 yılında Roma Antlaşmaları ile Avrupa Ekonomi Topluluğu (AET)’nu ve Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu (AAET)’nu kurmuşlardır. Fonksiyonalistlerin savunduğu gibi öncelikle alt yapının oluşturulması, daha sonra diğer alanlarda entegrasyona gidilmesi düşüncesi burada geçerlilik kazanmıştır. AAET Kurucu Antlaşması, nükleer enerji sektöründe entegrasyonu hedeflemiştir. AET Kurucu Antlaşması, AET’nin görevini ortak pazarı, tesis etmek olarak belirlemiştir. AET Kurucu Antlaşması’nda ayrıca üye devletler arasında belirlenen alanlar itibarıyla bir gümrük birliğinin tesis edilmesi ve üye devletlerin ekonomi politikalarının yakınlaştırılması öngörülmüştür.¹⁰⁷ 1965 yılında Brüksel’de imzalanarak 1967 yılında yürürlüğe giren Füzyon (Birleşme) Antlaşması’yla her üç topluluğun (AKÇT, AET, AAET) Konsey ve Komisyonları birleştirilmiştir.¹⁰⁸

1986 yılında imzalanarak 1987 yılında yürürlüğe giren Avrupa Tek Senedi ile iç pazarın tamamlanması için gerekli uyarlamalar ve dış politika alanında işbirliğinin sağlanmasına ilişkin birtakım düzenlemeler yapılmıştır. Ayrıca, Konsey’in ağırlıklı çoğunlukla (nitelikli oyçokluğu) karar aldığı durumlar genişletilmiş ve Avrupa

¹⁰⁵ Kamuran Reçber, age., s. 21.

¹⁰⁶ Kamuran Reçber, age., s. 23-27.

¹⁰⁷ Kamuran Reçber, age., s. 29-30.

¹⁰⁸ Kamuran Reçber, age., s. 32.

Parlamentosu (AP)'nin rolü arttırılmıştır. 1992 yılında imzalanarak 1993 yılında yürürlüğe giren Maastricht Antlaşması ile Avrupa Birliği Kurucu Antlaşması tesis edilmiştir. Bu antlaşma ile birinci sütun Avrupa Toplulukları, ikinci sütun ortak dış politika, güvenlik ve savunma ve üçüncü sütun adalet, içişleri ve ceza olmak üzere AB altında üç sütunlu bir yapı oluşturulmuştur. AB'yi kuran Maastricht Antlaşması ile Avrupa Ekonomi Topluluğu'nun ismi Avrupa Topluluğu (AT) olarak değiştirilmiştir. Parasal ve ekonomik birlik konusunda önemli düzenlemeler getirilmiş, AP'nin yetkileri arttırılmış (ortak karar usulü¹⁰⁹) ve Avrupa Toplulukları'na eğitim ve kültür gibi alanlarda birtakım yetkiler verilmiştir.¹¹⁰ Ekonomik faaliyetlerin uyumlu, dengeli ve sürdürülebilir şekilde geliştirilmesi, yüksek düzeyde istihdam ve sosyal kalkınma, çevrenin yüksek düzeyde korunması, üye devletler arasında ekonomik ve sosyal bütünleşmenin ve dayanışmanın iyileştirilmesi amaçlanmıştır.¹¹¹

1997 yılında imzalanarak 1999 yılında yürürlüğe giren Amsterdam Antlaşması, ağırlıklı çoğunlukla oy verme usulü ve ortak karar verme usulünü tekrar düzenlemiş, adalet ve içişleri alanlarında işbirliğini ve üye devletler arasında daha sıkı güçlendirilmiş işbirliğini¹¹² hüküm altına almıştır. 2001 yılında imzalanarak 2003 yılında yürürlüğe giren Nice Antlaşması da, genişlemeden sonra Konsey'deki oy dağılımı, Komisyon'un yapısı, güçlendirilmiş işbirliğine başvurunun basitleştirilmesi gibi hususları hükümselleştirmiştir.¹¹³

Lizbon Antlaşması'na kadar hukuki kişiliği tartışmalı olan AB, bu Antlaşma ile hukuki kişiliğe kavuşmuştur.¹¹⁴ 2004 yılında devlet ve hükümet başkanları düzeyinde toplanan Nice Zirvesi'nde AB Konseyi tarafından AB Anayasası kabul

¹⁰⁹ Ortak karar alma prosedürü, Avrupa Parlamentosu ve AB Konseyinin yasama görevini eşit düzeyde paylaştıkları üç aşamalı bir yasama prosedürüdür. Ayrıntılı bilgi için bkz. http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:ukmHDOVrQfcJ:oldweb.ikv.org.tr/images/upload/data/files/ortak_karar.pdf+&cd=1&hl=tr&ct=clnk&gl=tr, Erişim Tarihi: 08.04.2017.

¹¹⁰ Kamuran Reçber, age., s. 34.

¹¹¹ Kamuran Reçber, age., s. 30.

¹¹² Güçlendirilmiş İşbirliği Prosedürü, bütünleşme sürecini güçlendirmek için üye devletler arasında oluşturulan işbirliğidir. AB Konseyi, güçlendirilmiş işbirliği hedeflerine Birlik tarafından makul bir süre içinde topluca ulaşamayacağını tespit ederse, en az dokuz üye devletin katılımı şartıyla böyle bir işbirliğine karar verebilmektedir. Ayrıntılı Bilgi için bkz. T.C. Avrupa Birliği Bakanlığı, Temel AB Terimleri,

http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:6cJxnCVEnwJ:www.ab.gov.tr/files/rehber/10_rehber.pdf+&cd=2&hl=tr&ct=clnk&gl=tr, Erişim tarihi: 08.04.2017.

¹¹³ Kamuran Reçber, age., s. 34-35.

¹¹⁴ Kamuran Reçber, age., s. 37.

edilmiştir. Ancak, Fransa ve Hollanda referandumlarından olumsuz sonuç çıkması üzerine AB Anayasası yürürlüğe girememiştir. AB Anayasası ulusal anayasaların yerine geçecek şekilde tesis edilmemiş, üye devletleri Avrupa Birleşik Devletleri içerisinde eritme hedefini taşımamıştır.

AB Anayasası'nın yürürlüğe girememesi üzerine AB Konseyi, çözüm olarak 2007 yılında bir Hükümetlerarası Konferans'ın (HAK), bir Reform Antlaşması hazırlama yetkisiyle donatılarak toplanmasını kararlaştırmıştır. HAK çalışmalarını Haziran 2007'de tamamlamış ve Aralık 2007'de Lizbon Antlaşması imzalanmıştır. Ancak, İrlanda referandumundan olumsuz sonuç çıkması üzerine İrlanda'nın endişelerinin giderilmesi için Antlaşma'da çeşitli düzenlemeler yapılmıştır.¹¹⁵ Bu düzenlemelerin sonucunda ortak savunmaya ilişkin her AB kararının, üye devletlerin oybirliği ile kabul edileceği ve üye devletlerin iç hukuk prosedürleri gereği onaylanacağı hüküm altına alınmıştır. Lizbon Antlaşması ile bir Avrupa ordusunun kurulması öngörülmemiştir. 2009 yılında yürürlüğe giren Değiştirilmiş AB Kurucu Antlaşması ile AB'nin işleyişine İlişkin Antlaşma (Lizbon Antlaşması), anayasal niteliğe sahip değildir. Anayasa ve ardından Lizbon Antlaşması'nın hazırlanma süreçleri, üye devletlerin henüz bir Avrupa Birleşik Devletleri'ne hazır olmadıklarını göstermiştir. 2004 yılındaki HAK'ta benimsenen hususların çoğu Lizbon Antlaşması'nda da yerini almıştır. Lizbon Antlaşması ile AB kurucu Antlaşması değiştirilmiş ancak ismini korumuş, AT Kurucu Antlaşması'nın ismi ise AB'nin İşleyişine İlişkin Antlaşma olarak değişmiş ve AB kendi organları aracılığıyla yetki kullanabilen, tüzel kişiliğe sahip bir varlık olmuştur. Topluluk kelimesinin yerini Birlik kavramı almıştır. Birinci sütunu oluşturan Toplulukların yerini AB almıştır. Topluluklar hukuku terimi yerine AB hukuku terimi kullanılmaya başlanmıştır. AB, AT'nin halefi olarak kabul edilmiştir.¹¹⁶

Avrupa'da ekonomik alanda başlayan uluslarüstü birleşmenin, siyasal birliği de temellendireceği düşünülmüştür. Lindberg ve Scheingold ortak pazarın önemli bir siyasal faktör olduğunu, iç pazarın kendiliğinden siyasi bir olguyu da beraberinde

¹¹⁵ Kamuran Reçber, age., s. 39-43.

¹¹⁶ Kamuran Reçber, age., s. 45-50.

getireceğini savunmuşlardır.¹¹⁷ Diğer bir ifadeyle, Avrupa Birliği'nin siyasal işlevi olmayan salt ekonomik temelli bir oluşum olarak düşünülmemeyeceğini dile getirmişlerdir. Önceki bölümde değinilen Easton'un siyasal sistem modeli çerçevesinde açıklandığı şekilde Birlik'in, tüm yurttaşların yararlanacağı şekilde otoriter değer dağıtımını gerçekleştiren bir siyasal sistem olarak tasarlandığı anlaşılmaktadır.¹¹⁸

Yukarıda açıklanan Kurucu Antlaşmalar ve Kurucu Antlaşmalar'da değişiklik yapan Antlaşmalar temelinde AB'nin giderek yetkilerini genişlettiği ve uluslararası niteliğini güçlendirdiği görülmektedir. Ancak, Anayasa hazırlığı ve ardından Lizbon Antlaşması'nın onaylanma süreçlerinde AB üyesi devletlerin henüz tam bir siyasal birliğe hazır olmadıkları anlaşılmıştır. Bu süreçte ortak kimlik edinimi, halklar tarafından Birlik kurumlarına verilen desteği artıracaktır. Zira siyasal entegrasyon, sosyal entegrasyonu içerdiği ölçüde gerçekleşme olanağına sahip olabilir.¹¹⁹

2.2. Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne Entegrasyon Süreci

Türkiye – AB ilişkileri, Türkiye'nin 1959 yılında Avrupa Ekonomi Topluluğu'na yaptığı ortak üyelik başvurusuyla başlamış ve Türkiye ile AB arasındaki ortaklık hukuku, 1963 yılında imzalanarak 1964 yılında yürürlüğe giren Ankara Antlaşması ile tesis edilmiştir.¹²⁰ Türkiye - AB ilişkilerinin hukuki temelini oluşturan Ankara Antlaşması'nın 2. maddesinde Antlaşma'nın amacı şu şekilde belirtilmektedir: “Türkiye ekonomisinin hızlı kalkınmasını ve Türk halkının istihdam düzeyinin ve yaşam koşullarının yükseltilmesini sağlama gereğini göz önünde bulundurarak, taraflar arasındaki ticari ve ekonomik ilişkileri aralıksız ve dengeli olarak güçlendirmeyi özendirir”. Ayrıca, Antlaşma'nın nihai amacının Türkiye'nin tam üyeliği olduğunu ifade eden 28. maddede: “Antlaşma'nın işleyişi, Topluluğu kuran Antlaşma'dan doğan yükümlülüklerin tümünün Türkiye tarafından üstlenilebileceğini gösterdiğinde, Akit Taraflar Türkiye'nin Topluluğa katılması olanağını incelerler”¹²¹

¹¹⁷ İbrahim S. Canbolat, age., s. 127-128.

¹¹⁸ İbrahim S. Canbolat, age., s. 132-133.

¹¹⁹ İbrahim S. Canbolat, age., s. 133-134.

¹²⁰ Birol A. Yeşilada, “Turkey's Candidacy for EU Membership”, *Middle East Journal*, Middle East Institute, Vol: 56, No. 1, Winter 2002, s. 94.

¹²¹ <http://www.ab.gov.tr/index.php?p=111&l=1>, Erişim Tarihi: 14.01.2017.

ifadesi yer almaktadır. Ortaklık Anlaşması imzalandığında, o dönemde Avrupa Komisyonu Başkanı olan Sir Walter Hallstein, “Türkiye’nin AB’nin parçası” olduğunu belirtmiştir.¹²²

Türkiye’nin AET’ye entegrasyonunu sağlamak için Ankara Anlaşması; hazırlık dönemi, geçiş dönemi ve nihai dönem olmak üzere üç dönem öngörmüştür. İlk dönem, Anlaşma’nın yürürlüğe girdiği 1 Aralık 1964’de başlamıştır. Hazırlık Dönemi’nde Türkiye’nin ekonomisinin AB yardımlarıyla gelişerek, Taraflar arasındaki ekonomik farklılıkların azaltılması öngörülmüş ve bu dönemde Türkiye herhangi bir yükümlülük üstlenmemiştir. Bu dönemde ortaklık ilişkisinin en üst düzey kurumu olan Ortaklık Konseyi tesis edilmiştir.

Ardından, 1970 yılında imzalanarak 1973 yılında yürürlüğe giren Katma Protokol ile Ankara Anlaşması’nda öngörülen hazırlık dönemi sona ermiş ve Geçiş Dönemi’nin koşulları belirlenmiştir. Bu dönemde sanayi ve tarım ürünlerinin ve kişilerin serbest dolaşımının sağlanması ve 1995 yılında Gümrük Birliği’nin tamamlanması öngörülmüştür. Katma Protokol çerçevesinde Topluluk, bazı ürünler hariç Türkiye’den ithal ettiği sanayi mallarına uyguladığı gümrük vergilerini ve miktar kısıtlamalarını tek taraflı olarak kaldırmıştır. Buna karşılık, Türkiye’nin de AB kaynaklı olan sanayi ürünlerinde gümrük vergilerini zaman içinde sıfırlaması öngörülmüş ve Gümrük Birliği’nin yürürlüğe girmesi için 22 yıllık bir süre belirlenmiştir.¹²³ Ankara Antlaşması’nın 12. maddesi ile Katma Protokol’ün 36. maddesi Türkiye vatandaşı olan “işçilerin serbest dolaşımını” düzenlemektedir, ancak bu hükümler uygulanmamıştır.

1970’li ve 1980’li yıllarda Türkiye - AB ilişkileri istikrarsız bir seyir izlemiştir. Türkiye global pazarlarla entegrasyonu neticesinde elde ettiği ekonomik başarılar üzerine, 1987 yılında AB’ye tam üyelik başvurusu yapmıştır. Ancak bu başvuru, Türkiye’nin insan hakları ihlalleri, Kıbrıs’ta asker bulundurması ve Yunanistan ile ilişkilerin gergin olması gibi gerekçelerle, üyeliğe henüz hazır olmadığı belirtilerek

¹²² Meltem Müftüler Bac, “The Never Ending Story: Turkey and the European Union”, Turkey Before and After Atatürk: Internal and External Affairs, **Middle Eastern Studies**, , Vol: 34, No. 4, October 1998, s. 241.

¹²³ <http://www.ab.gov.tr/index.php?p=111&l=1>, Erişim Tarihi: 14.01.2017.

reddedilmiştir.¹²⁴ Komisyon 1989 yılında açıkladığı görüşünde, Türkiye'nin üyelik için uygun olduğunu belirttiikten sonra, bu aşamada tam üyelik yerine Ortaklık Anlaşması çerçevesinde ilişkilerin devam etmesini ve Gümrük Birliği'nin hayata geçirilmesini önermiştir.¹²⁵

Katma Protokol'de öngörüldüğü üzere 1 Ocak 1996'da Türkiye ile AB arasında Gümrük Birliği yürürlüğe girmiş ve Türkiye-AB ortaklık ilişkisinin son dönemine geçilmiştir. Gümrük Birliği, Türkiye'nin AB ile yakın ekonomik bağlar tesis etmesini sağlayarak, o dönem itibariyle 65 milyonluk Türk pazarını AB firmalarına açmıştır. Gümrük Birliği, Türkiye açısından AB'ye üyeliğin ön aşaması olarak görülmektedir.¹²⁶ Zaten Ankara Antlaşması'nda da ortaklık ilişkisinin nihai hedefinin Türkiye'nin tam üyeliği olduğu belirtilmekteydi. Gümrük Birliği, Türkiye ekonomisinin serbest ticaretin rekabetçiliğiyle başa çıkabilme kapasitesini göstererek, Kopenhag kriterlerinin ekonomik şartlarını yerine getirebileceğinin kanıtı olmuştur.¹²⁷ Sanayi ürünlerinin serbest dolaşımını, tarifelerin ve tercihli ticaretin uyumlaştırılmasını öngören Gümrük Birliği, sermayenin ve iş gücünün serbest dolaşımını ve tarım desteklerini hariç tutmuştur.¹²⁸

Aralık 1997'deki Lüksemburg Zirvesi Türkiye - AB ilişkilerini olumsuz etkileyen bir dönüm noktası olmuştur. Lüksemburg Zirvesi'nde AB Komisyonu'nun tavsiyesi üzerine aday ülkeler belirlenmiş, ancak bu listede Türkiye yer almamıştır. Slovakya, Bulgaristan, Romanya gibi ekonomik ve demokratik açıdan Türkiye'ye kıyasla geride olan ülkeler bu listede yer alırken, Türkiye'nin yer almaması Türkiye açısından hayal kırıklığı yaratmıştır. Ayrıca, Kıbrıs'a ilişkin yürürlükteki uluslararası antlaşmalar göz ardı edilerek, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi (GKRY) de aday ülkeler listesinde yer almaktaydı. Türkiye tam üyelik başvurusu yapan ülkeler arasında AB ile Gümrük Birliği Antlaşmasını imzalamış olan tek ülkeydi. Buna rağmen diğer ülkeler aday statüsüne kabul edilirken, Türkiye kabul edilmemişti. Lüksemburg Zirvesi'ne tepki olarak Türkiye, Nisan 1999'daki NATO Zirvesi'nde Avrupalı müttefiklerin

¹²⁴ Birol A. Yeşilada, agm., s. 94.

¹²⁵ Meltem Müftüler Bac, agm., s. 241.

¹²⁶ Birol A. Yeşilada, agm., s. 95.

¹²⁷ Meltem Müftüler Bac, agm., s. 241.

¹²⁸ Stergos Kaloudis, "Why Europe Cannot Ignore Turkey?", **International Journal of World Peace**, Vol: 24, No. 2, June 2007, s. 42.

“Avrupa Güvenlik ve Savunma Kimliği” önerisinin gündeme alınmasını veto etmiştir.¹²⁹

Türkiye-AB ilişkilerinde diğer bir dönüm noktası olan Aralık 1999'daki Helsinki Zirvesi'nde Yunanistan'ın vetosunu kaldırmasıyla Türkiye'nin adaylık statüsü kabul edilmiş ve Türkiye'nin diğer aday ülkelerle “aynı koşullarda” olacağı açıkça ifade edilmiştir. Türkiye'nin üye adaylığının resmen kabul edilmesinin ardından Türkiye ile AB arasında imzalanan Katılım Ortaklığı Antlaşması 8 Mart 2001'de Konsey tarafından onaylanmıştır. Bu Antlaşma ile aday ülke olan Türkiye'ye AB Müktesebatı'nın benimsenmesi ve uygulanmasına ilişkin bir yol haritası sunulmaktaydı. Buna karşılık Türkiye de, Mart 2001'de Ulusal Programı'nı Komisyon'a sundu. Ulusal Program, Türkiye'nin mevzuat ve uygulamalarını Birlik Müktesebatıyla uyumlu hale getirmek için yapmayı planladığı ekonomik, sosyal, teknik ve siyasi reformları açıkladığı detaylı bir rapordur.¹³⁰ Ulusal Program'ın giriş kısmında AB üyesi olacak demokratik ve laik Türkiye modelinin, Türk dünyası, Balkanlar, Kafkaslar, Orta Asya ve Orta Doğu coğrafyalarında istikrar sağlayacak yeni bir sürecin başlamasında, Avrupa ile Asya'nın yakınlaştırılmasında ve Avrasya'nın çağdaşlaşma yolunun genişletilmesinde etkili olacağı vurgulanmıştır.¹³¹

Türkiye - AB ilişkileri açısından bir diğer dönüm noktası da, 17 Aralık 2004 tarihli Brüksel Zirvesi'dir. Bu Zirve'de Türkiye'nin Kopenhag siyasi kriterlerini¹³² yerine getirdiği belirtilerek, Ekim 2005'te müzakerelerin başlatılması kararı alınmıştır. 3 Ekim 2005'te kabul edilen Müzakere Çerçeve Belgesi'nde müzakerelerin nihai hedefinin, Türkiye'nin AB'ye üyeliği olduğu; ancak bunun, Türkiye'nin yükümlülüklerini yerine getirdiği kadar, AB'nin de bu üyeliği “hazmetme kapasitesine

¹²⁹ Birol A. Yeşilada, agm., s. 95.

¹³⁰ Birol A. Yeşilada, agm., s. 97-99.

¹³¹ İbrahim S. Canbolat, age., s. 309.

¹³² 1993 Haziran'ındaki Kopenhag Zirvesi'nde AB Konseyi, AB üyeliği için birtakım kriterler belirlemiştir. Bu kriterler siyasi, ekonomik ve AB Müktesebatının benimsenmesi olmak üzere üç grupta toplanmıştır: 1) *Siyasi Kriterler*: Demokrasi, hukukun üstünlüğü, insan haklarına ve azınlık haklarına saygıyı teminat altına alan istikrarlı kurumların varlığı; 2) *Ekonomik Kriterler*: İşleyen bir pazar ekonomisinin varlığı ve piyasa koşullarıyla rekabet edebilme kapasitesi; 3) *AB Müktesebatının benimsenmesi*: Siyasi birlik ile ekonomik ve parasal birlik dahil, AB Müktesebatına uyum kapasitesidir. Ayrıca, 16 Aralık 1995 tarihinde yapılan Madrid Zirvesi'nde, aday ülkelerin AB Müktesebatını yalnızca benimsemekle yükümlü olmadığı, aynı zamanda Müktesebatı etkili biçimde uygulayacak idari ve kurumsal kapasiteye sahip olmaları gerektiği de belirtilmiştir. Türkiye - AB Katılım Müzakereleri Rehberi, s. 1-2, http://www.ab.gov.tr/files/rehber/06_rehber.pdf, Erişim Tarihi: 31.01.2017.

bağlı” olduğu vurgulanmaktaydı. Bununla, müzakere süreci başarıyla tamamlansa bile, tam üyelikle sonuçlanmayabileceği ifade edilmekteydi.¹³³

Müzakere Çerçeve Belgesi’nde üyelik müzakerelerinin üç ana unsur üzerinden yürütülmesi öngörülmüştür:

1) Kopenhag siyasi kriterlerinin istisnasız olarak uygulanması, siyasi reformların derinleştirilmesi ve içselleştirilmesi;

2) AB Müktesebatının üstlenilmesi ve uygulanması;

3) Sivil toplumla diyalogun güçlendirilmesi ve bu çerçevede hem AB ülkelerinin kamuoylarına, hem de Türkiye kamuoyuna yönelik bir iletişim stratejisinin yürütülmesi.

Katılım müzakereleri fasılları çerçevesinde AB müktesebatı 35 başlık altında sınıflandırılmıştır. Müzakere sürecinin ilk aşaması tarama sürecidir. Tarama sürecinde aday ülkeye AB mevzuatı hakkında bilgi verilmekte, AB Müktesebatı ile aday ülke mevzuatı arasındaki farklılıklar, uyum sürecinin takvimi, bu süreçte karşılaşılabilecek sorunlar belirlenmektedir. Tarama süreci, Ekim 2005’te Bilim ve Araştırma faslıının tanıtıcı tarama toplantısı ile başlamış, Ekim 2006’da Yargı ve Temel Haklar faslıının ayrıntılı tarama toplantısı ile sona ermiştir.¹³⁴

Türkiye ile AB arasındaki müzakere süreci değerlendirilecek olursa, bu sürecin AB’nin genişleme tarihindeki en karmaşık süreç olduğu ifade edilebilir. Türkiye’nin üyeliğine bazı AB ülkelerinin itirazları, temelde Avrupa entegrasyon projesinin geleceğine yönelik tartışmalardan kaynaklanmaktadır. Bu tartışmalar, AB’nin bu zamana kadar açıkça cevaplamaktan çekindiği siyasi, sosyal, kültürel, dini ve coğrafi açıdan Birliğin sınırlarının ne olacağına ilişkindir.¹³⁵ Yukarıda belirtildiği gibi Katılım Müzakereleri’nin başarıyla tamamlanması durumunda bile Türkiye’nin AB üyeliğinin gerçekleşmeme ihtimali vardır. Böyle bir durumun gerçekleşmesi halinde AB, Türkiye’nin “Avrupa yapılarına en sıkı bağlarla bağlanmasının temin edilmesi”

¹³³İbrahim S. Canbolat, age., s. 316.

¹³⁴ <http://www.ab.gov.tr/index.php?p=111&l=1>, Erişim Tarihi: 14.01.2017.

¹³⁵ Cemal Karakaş, “Üye Olmadan Entegrasyon Mümkün mü? Türkiye’nin AB üyeliğinin Hukuki Dayanakları ve Tam Üyelik Alternatifleri,” **Uluslararası İlişkiler Konseyi Derneği Uluslararası İlişkiler Akademik Dergisi**, C: 4, S. 16, Kış 2007-2008), s. 24.

gerektiğini, böylece Türkiye ile AB arasındaki derin ortaklığın devam edeceğini dile getirmiştir.¹³⁶

2.3. Türkiye - AB ilişkilerinde Güncel Durum

Türkiye'nin 29 Temmuz 2005'te imzaladığı “Avrupa Birliği'nin Genişlemesinin Ardından Türkiye ile Avrupa Ekonomik Topluluğu Arasında Bir Ortaklık Yaratan Anlaşmaya Ek Protokol” ün giriş kısmında üye devletler sayılırken “Kıbrıs Cumhuriyeti” ifadesi kullanılmaktadır. Türkiye, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nden (GKRY) “Kıbrıs Cumhuriyeti” olarak bahseden bir belgenin altına imza atmasının, GKRY'yi tanıdığı anlamına gelmediğini açıkça ortaya koymak için Ek Protokolü imzalamasının ardından bir deklarasyon yayınlamıştır.¹³⁷ Bu deklarasyon ve Türkiye'nin AB üyesi GKRY'ye limanlarını ve havaalanlarını açmayı kabul etmemesi, Aralık 2006'daki Genel İşler ve Dış İlişkiler Konseyi toplantısında 35 müzakere başlığından 8'inin (Malların Serbest Dolaşımı, İş Kurma Hakkı ve Hizmet Sunumu Serbestisi, Mali Hizmetler, Tarım ve Kırsal kalkınma, Balıkçılık, Taşımacılık Politikası, Gümrük Birliği, Dış İlişkiler fasılları) askıya alınmasıyla sonuçlanmıştır.¹³⁸

AB Konseyi'nin Ek Protokole ilişkin aldığı kararda Ek Protokol'ün tüm AB üyesi ülkelere uygulanmasının, 8 fasıl için açılış, diğer fasıllar için de kapanış kriteri olduğu belirtilmiştir. Bu nedenle geçici olarak kapatılan tek fasıl olan Bilim ve Araştırma faslından sonra müzakereye açılan hiçbir fasıl, geçici olarak bile kapatılamamıştır. Ayrıca, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi (GKRY), 8 Aralık 2009 tarihli Genel İşler Konseyi toplantısında 6 faslı (İşçilerin Serbest Dolaşımı; Enerji; Yargı ve Temel Haklar; Adalet, Özgürlük ve Güvenlik; Eğitim ve Kültür; Dış, Güvenlik ve Savunma Politikası) tek taraflı olarak bloke etmiştir. Türkiye, 5 fasılda kapanış kriterlerini yerine getirdiği halde, bu blokajlar nedeniyle fasıllar kapatılamamaktadır.¹³⁹ Dolayısıyla, müzakere sürecinde yol katedilememektedir.

¹³⁶ Söz konusu ifade, 16-17 Aralık 2004 tarihli AB Devlet ve Hükümet Başkanları Konseyi Brüksel Zirvesi Sonuç Bildirgesi'nin 23. Maddesinin 4. Paragrafında yer almaktadır. Cemal Karakaş, agm., s. 25.

¹³⁷ <http://www.mfa.gov.tr/ek-protokol-ve-deklarasyon-metni.tr.mfa>, Erişim Tarihi: 02.02.2017.

¹³⁸ Cemal Karakaş, agm., s. 25.

¹³⁹ <http://www.ab.gov.tr/index.php?p=111&l=1>, Erişim Tarihi: 14.01.2017.

2.4. Türkiye - AB İlişkilerinin Konstrüktivist Açıdan Değerlendirmesi

Türkiye-AB ilişkilerine yönelik konstrüktivist (sosyal inşacı) yaklaşımla yapılan çalışmalar genel olarak, ilişkileri müzakere sürecinde Türkiye'nin AB normlarını ne derecede içselleştirdiği açısından incelemektedir. Bu çalışmalarda adaylık süreci, *kimlik* siyaseti üzerinden incelenmektedir.¹⁴⁰ Konstrüktivist kimlik tanımına göre; kimlikler sosyal olarak inşa edilmekte veya müzakere edilmektedir. Konstrüktivistler kimliğin sabit, kökleşmiş tanımına karşı çıkarak, onun sürekli olarak inşa ve müzakere edilen bir süreci ifade ettiğini dile getirmektedirler. Örneğin, Türkiye'nin AB'nin bir "Hıristiyan kulübü" olduğuna ilişkin söylemleri, AB kimliğini inşa eden bir olgudur. Benzer şekilde tarih, demokrasi, serbest pazar ekonomisi gibi AB kimliğinin diğer öğeleri de müzakere sürecinde yeniden inşa edilmektedir.¹⁴¹ Diğer bir ifadeyle, AB ile aday ülkeler arasındaki müzakere süreci, hem aday ülkelerin hem de AB'nin kimliğini yeniden şekillendirmekte, inşa etmektedir.¹⁴² Türkiye'nin müzakere sürecindeki söylemi daha ziyade, Avrupa ve Asya'nın kesişiminde yer alan konumu, Müslüman nüfusun ağırlıkta olduğu toplumsal yapısı, laik ve Batılı görünümüyle¹⁴³ Türkiye'nin, Avrupa'nın çok kültürlü ve çoğulcu yapısına katkıda bulunacağına yöneliktir.¹⁴⁴

AB çerçevesinde devletlerin, bireylerin ve grupların *sosyalleşmesine* önem verilmektedir. Sosyal etkileşim *sosyal öğrenmeyi* de beraberinde getirmekte, sosyal öğrenme sonucunda algıların değişmesi söz konusu olmaktadır. Diğer bir ifadeyle, birlikte zaman geçirmek, aynı ortamları paylaşmak ve aynı normları benimsemek algıların değişmesine yol açmaktadır. Konuya Türkiye-AB ilişkileri açısından bakıldığında, Türkiye'nin AB sürecini daha ziyade bürokratlar ve sivil toplum düzeyinde yürüttüğü, halkın bu sürece fazla dahil edilmediği görülmektedir. Dolayısıyla, halkın sürece daha fazla katılımının sağlanması gerekmektedir. AB anayasası, Birliğe yeni üye kabulü gibi AB'nin geleceğine ilişkin önemli kararların

¹⁴⁰ Elif Uzgören, "Türkiye Avrupa Birliği İlişkileri ve Entegrasyon Teorileri: Gramsci'ci Tarihsel Materyalizmin Literatüre Katkıları", **Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi**, C: 11, S. 2, 2012, s. 151.

¹⁴¹ Bahar Rumelili, "Negotiating Europe: EU-Turkey Relations from an Identity Perspective", **Insight Turkey**, Vo: 10, No. 1, 2008, s. 98-99.

¹⁴² Bahar Rumelili, agn., s. 98.

¹⁴³ Bahar Rumelili, agm., s. 102.

¹⁴⁴ Bahar Rumelili, agm. s. 104.

üye ülkelerde yapılan referandumlar sonucunda belirlendiği düşünüldüğünde, sadece elit seviyesindeki sosyalleşmenin yeterli olmadığı, halkın daha fazla bilinçlendirilmesi gerektiği açıktır.

AB üyesi olmayan Türkiye için AB ile sosyalleşme olanağı sunan platformlar sınırlıdır. Konstrüktivistlerin üzerinde durduğu dil ve iletişim konularıyla ilgili olarak, Türk kültürünün Avrupa’da yeterince tanınmadığı ve Türkçe’nin Avrupalılarca bilinmediği tespiti yapılabilir.¹⁴⁵ Birçok AB ülkesinde politika yapıcılar ve halklar arasında Türkiye’nin Avrupalılığına ilişkin şüpheler bulunmaktadır.¹⁴⁶

Türkiye’nin üyeliğine yöneltilen itirazlar daha ziyade Türkiye’nin Avrupalı kimliğine yönelik şüphelerden ve Türkiye’nin Avrupa’nın ötekisi olduğuna ilişkin algıdan kaynaklanmaktadır. Bunları açıkça ifade etmek mümkün olmadığından, AB ve bazı üye devletler Türkiye’nin üyeliğine yönelik itirazlarını demokrasi, hukukun üstünlüğü ve insan hakları konularında eksiklikler gibi birtakım siyasi gerekçelere dayandırmaktadır. Diğer yandan, AB’nin sınırlarını netleştirmemesi de ilişkilerde belirsizliğe yol açan bir durumdur.¹⁴⁷ Türkiye’nin AB ile olan ilişkilerini aday statüsünde olan diğer ülkeler gibi yürütememesinin temel nedeni de budur.

Türkiye’nin ne kadar Avrupalı olduğuna ilişkin sorulara yanıt aramak gerekirse, tarihe bakıldığında Türkiye daha 17. yüzyılda Osmanlı döneminde Westphalia sistemi ile ve 19. yüzyılda Kırım Savaşı’nın sona ermesiyle imzalanan Paris Antlaşması’yla “Avrupa devletler sistemi” içerisindeki yerini almıştır. 1923 yılında Cumhuriyetin kurulmasıyla Türkiye modern Batılı ve laik bir devlet olma yoluna girmiştir. Türkiye, 1958 yılında AET’nin kurulmasından hemen sonra 1959 yılında AET’ye üyelik başvurusu yapmıştır. 1964 yılında imzalanan ve nihai hedef olarak Türkiye’nin tam üyeliğini öngören Ankara Anlaşması ile Türkiye ile AB arasında ortaklık hukuku tesis edilmiştir. Soğuk Savaş sonrası dönemde Avrupa ile Türkiye sivil toplumları arasındaki etkileşim yoğunlaşmış, 1995 yılında Gümrük Birliği hayata geçirilmiş ve 1999 yılında Türkiye’nin tam üyelik adaylığı kabul

¹⁴⁵ Elif Toprak, agm., s. 83-84.

¹⁴⁶ Gülnur Aybet, “Turkey and the EU After the First Year of Negotiations: Reconciling Internal and External Policy Challenges”, **Security Dialogue**, Vol: 37, No. 4, December 2006, s. 546, <http://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.1177/0967010606072947>, Erişim Tarihi: 11.01.2017.

¹⁴⁷ Meltem Müftüler Bac, agm., s. 240.

edilerek 2005 yılında katılım müzakereleri başlamıştır. Ayrıca, Türkiye uzun zamandan beri NATO, Avrupa Konseyi¹⁴⁸, OECD, BAB Savunma Örgütü (ortak üye) gibi Batılı örgütlerin üyesidir.¹⁴⁹ AB Antlaşmaları, AB'nin sınırları konusunda bir hüküm içermemekle beraber, AB daha 1963 yılında Türkiye'nin üye adaylığının kabul edilebilmesi için yeterince "Avrupalı" olduğunu dile getirmiştir.¹⁵⁰ Günümüzde AB, münhasıran kendi yetkisinde olmayan bazı politika alanlarında da ulusallığın ötesine geçebilmek ve bu alanlara "Avrupa boyutu" katabilmek için çaba sarf etmektedir. Bu çerçevede üye devletlerin kendi sorumluluğunda olan eğitim ve kültür gibi alanlara üst bir "Avrupa kimliği" inşa etmedeki rolleri nedeniyle büyük önem atfetmektedir. Antlaşma hükümleriyle bu alanlardaki işbirliğini teşvik etmekte ve eğitim, kültür ve gençlik alanlarında birtakım programlar yürürlüğe koymaktadır. Kültürlerarası diyalogun geliştirilmesi amacını taşıyan bu programlara Türkiye de aday ülke statüsüyle katılmaktadır.¹⁵¹ Bu programlar aracılığıyla AB üyesi ülkelerle bireysel ve kurumsal düzeyde kurulan ilişkiler, Türkiye'nin üyeliğine ilişkin olumlu algı yaratılmasına katkı sağlayacaktır. Entegrasyon teorilerinin vurguladığı kurumsal tabanlı ilişkiler, entegrasyon sürecinin toplumsal boyutuna katkı sağlayabilmek için sivil politikalar ile desteklenmelidir. Türkiye ile AB, diplomatik kanalların yanı sıra birtakım sosyal proje ve açılımlar geliştirerek, aralarındaki ortaklığın kazanımlarını artırmalıdır.¹⁵²

¹⁴⁸ Avrupa Konseyi, Avrupa Birliği Konseyi ile karıştırılmamalıdır. AB Konseyi, sorumluluğunda olan normal işler için Bakanlar düzeyinde, bir sene içinde dört defadan fazla olmamak üzere de üye ülkelerin cumhurbaşkanları veya başbakanları düzeyinde (Zirve) toplanmaktadır. Bu zirve toplantıları, kapsayıcı şekilde AB politikalarını belirlemekte ve Bakanlar Konseyi toplantılarında çözümlenemeyen daha düşük düzeydeki konuları çözümlenmektedir. <http://avrupa.info.tr/tr/avrupa-birligi/ab-nasil-calisir/avrupa-birligi-kurumlari.html>. Avrupa Konseyi (Council of Europe, Conseil de l'Europe) ise, Avrupa'da insan hakları, demokrasi ve hukukun üstünlüğü konularına ilişkin olarak 1949 yılında kurulmuş hükümetlerarası bir kuruluştur ve AB ile organik bir bağı bulunmamaktadır. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, Avrupa Konseyi'ne bağlıdır.

¹⁴⁹ Stergos Kaloudis, agm., s. 39-43.

¹⁵⁰ Stergos Kaloudis, agm., s. 48-56.

¹⁵¹ Elif Toprak, agm., s. 85.

¹⁵² Elif Toprak, agm., s. 88-89.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. BİR ENTEGRASYON ARACI OLARAK AVRUPA BİRLİĞİ EĞİTİM POLİTİKALARI VE TÜRKİYE’NİN AVRUPA BİRLİĞİ EĞİTİM POLİTİKALARINA ENTEGRASYONU

3. 1. Avrupa Birliği Eğitim Politikalarının Yasal Dayanağı ve Tarihsel Gelişimi

Avrupa Topluluklarının (AB) yasal temeli, üç ana Antlaşma’ya dayanmaktadır: AKÇT’yi kuran Paris Antlaşması (1951) ile Avrupa Ekonomi ve Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu’nu kuran Roma Antlaşmaları (1957). Topluluklar, yetkisini bu Antlaşmalardan almıştır. Söz konusu Antlaşmalarda genel eğitime ilişkin bir madde yer almamakta, genel eğitim konusu Toplulukların yetkisine verilmemektedir. Mesleki eğitim ve öğretim alanına ise birkaç maddede değinilmektedir. Mesleki eğitim ve öğretimle ilgili en önemli hüküm, AET Antlaşması’nın 128. maddesinde yer almaktadır.¹⁵³ Bu maddede “Konsey, Komisyon’un önerisi üzerine ve Ekonomik ve Sosyal Komite’nin görüşünü aldıktan sonra, hem ulusal ekonomilerin hem de ortak pazarın uyumlu kalkınmasına katkıda bulunabilecek ortak bir mesleki eğitim politikasının uygulanmasına ilişkin genel ilkeleri belirler”¹⁵⁴ denmektedir. Bu madde ile Konsey’e ortak bir mesleki eğitim politikasının ilkelerini belirleme yetkisi verilmiştir. Madde hükmünde Topuluk tarafından mesleki eğitime ilişkin ortak politika ilkeleri belirleme yetkisinin gerekliliği, ulusal ekonomilerin ve ortak pazarın kalkınmasına, diğer bir ifadeyle ekonomik nedenlere dayandırılmaktadır.

128. maddede yer alan bu hüküm, Konsey tarafından alınan 2 Nisan 1963 tarih ve 63/226 sayılı kararla uygulamaya geçirilmiştir. Söz konusu Konsey kararıyla ortak bir mesleki eğitim ve öğretim politikası oluşturulması için 10 genel prensip benimsenmiştir. Bu prensipler, Topuluk vatandaşlarının istihdam düzeyinin yükseltilmesini ve iş ve işyeri seçimlerini serbestçe yapabilmelerini sağlamak için yeterli düzeyde eğitim fırsatına sahip olmaları amacını taşımaktaydı. Ancak, bu kararın yasal statüsü ve üye ülkelerde bağlayıcı olup olmadığı konusu tartışmalara yol

¹⁵³ Hubert Ertl, “European Policies in Education and Training: The Training Agenda as a Turning Point?”, *Comparative Education*, Vol.: 42, No. 1, Special Issue (31), February 2006, s. 6.

¹⁵⁴ www.ikv.org.tr/images/files/A2-tr.pdf, Erişim Tarihi: 15.01.2017.

açtı. Neticede bu alanda atılan adımlar, hükümetlerarası düzeyde kalarak, ulusüstü düzeye taşınmadı. Genel eğitim alanında ise Kurucu Antlaşmalar, Topluluğa özel bir yetki vermemekteydi. 1970’li yıllarda genel eğitim alanındaki ilk adımlar, o dönemde henüz açık bir yasal zemin olmadığından, üstü örtülü bir yetkiye dayanılarak atılmıştır.

155

Eğitim alanında üye devletler yetkilerini ulusötesi organlara devretmek konusunda oldukça tedbirli davranmışlardır.¹⁵⁶ Üye devletler, 1963 yılında mesleki eğitim ve öğretim alanında alınan on ilke kararını bağlayıcı olarak kabul etmediğinden, bu alandaki ortak eylemler çok sınırlı olmuştur. 1973 yılında yaşanan Petrol Krizi’nin yol açtığı bunalım, tüm Avrupa’da geniş çapta bir genç işsizliği sorununu doğurmuş, bu dönemde pek çok genç insan okulu bırakarak niteliksiz bir şekilde emek piyasasına girmiştir. Bu durum, istihdamda mesleki eğitimin rolünün Topluluk düzeyinde tekrar ele alınmasını gerektirmiştir.

Genel eğitim alanındaki işbirliği ise 1974 yılında Eğitim Komitesi’nin kurulmasıyla başlamıştır. Söz konusu Komite, üye devletlerin eğitim bakanlarından ve Avrupa Komisyonu yetkililerinden oluşmaktaydı. 1976 yılında Konsey tarafından eğitim alanında ilk Eylem Programı kabul edildi. Bu Eylem Programı’yla Komisyon’a, eğitim alanında çeşitli uzmanlıkların değişiminin ve okuldan iş dünyasına geçişi kolaylaştırmanın yollarını araştırma ve bu alanda pilot projeler başlatma görevi verildi. Bu Eylem Programı’nın önemi, eğitimin Bakanlar Konseyi tarafından ilk kez bir politika alanı olarak tanınmasıydı. Bu Program, bugünkü eğitim ve öğretim alanındaki AB Çerçeve Programları’nın öncülü sayılabilecek pek çok girişim ve projeyi başlattı.

Eylem Programı’nın kabul edilmesinin ardından, 1980’li yılların ortalarından itibaren eğitimin her alanında yeni proje ve programlar kabul edilmeye başlandı. Bunlar; COMETT (Teknoloji için Eğitim ve Öğretim), ERASMUS (Üniversite öğrencilerinin hareketliliği) ve LINGUA (Yabancı Dil Öğretimi) gibi programlardır. Mesleki eğitim alanında da PETRA (Gençlerin mesleki eğitimi ve yetişkinliğe ve iş hayatına hazırlanmaları), EUROTENET (Eğitim için Avrupa teknoloji ağı) ve

¹⁵⁵ Hubert Ertl, agm., s. 6- 7.

¹⁵⁶ Hubert Ertl ve David Phillips, “Standardization in EU Education and Training Policy: Findings from a European Research Network”, **Comparative Education**, Vol: 42, No. 1, Special Issue (31), February 2006, s. 78.

IRIS (Kadınlar için eğitim programları) programları yürürlüğe kondu. 1980’li yılların ortalarında Topluluk düzeyinde beş mesleki yeterlilik (kalifikasyon) ve sertifika programı başlatıldı.

1980’li yıllarda Avrupa Toplulukları Adalet Divanı (ATAD)’nın AET Antlaşması’nın 128. maddesini yorumlayan birçok kararında Topluluk kurumlarının, mesleki eğitim ve öğretim alanında üye devletleri bağlayıcı mevzuat kabul etme yetkisinin olduğu belirtildi. Divan ayrıca, yükseköğretimin de mesleki eğitimin bir parçası olduğu yorumunu yaparak Topluluk eylemlerinin kapsamını genişletti.¹⁵⁷

1993 yılında yürürlüğe giren Maastricht Antlaşması’nın 126. maddesi ilk kez genel eğitim konusuna değinmekteydi. AET Antlaşması’nın mesleki eğitime ilişkin 128. maddesinin yerini de bu Antlaşma’da 127. madde almıştı.¹⁵⁸ 126. madde “Topluluğun, üye devletlerin eğitim alanındaki sorumluluklarına riayet ederek, onların faaliyetlerini tamamlayıp destekleyeceğini, üye devletler arasında işbirliğini teşvik edeceğini” belirtiyor ve “dil çeşitliliğine” vurgu yapıyordu. Topluluğun eğitim alanındaki faaliyetlerinin amaçları; “Avrupa dillerinin öğretilmesi, Avrupa boyutunun güçlendirilmesi, diplomaların karşılıklı tanınması, öğrenciler ile öğretim üyelerinin hareketliliğine olanak tanınması, öğretim birimleri arasında işbirliğinin geliştirilmesi, öğretim sistemlerinin sorunları üzerine bilgi ve deneyim paylaşımı, gençlerin değişimi ve uzaktan eğitimin gelişmesinin teşvik edilmesi” olarak belirtilmekteydi. 127. maddede ise mesleki eğitime ilişkin “Topluluğun, üye devletlerin sorumluluklarına riayet ederek ve onların faaliyetlerini destekleyip tamamlayacak şekilde, bir mesleki eğitim politikasını yürürlüğe koymasını” hükme bağlıyordu.¹⁵⁹ 127. madde Topluluğa tavsiyede bulunmanın ötesinde yasal olarak bağlayıcı düzenlemeler, direktifler ve kararlar alma yetkisi vermektedir.¹⁶⁰

Maastricht Antlaşması’nın 128. maddesinde de “Topluluğun, ulusal ve bölgesel kültür çeşitliliklerine saygı duyarak, üye ülkelerin kültürel çeşitliliğin

¹⁵⁷ Hubert Ertl, agm., s. 7.

¹⁵⁸ Hubert Ertl, agm., s. 10.

¹⁵⁹ Avrupa Birliği Antlaşması (Maastricht Antlaşması), <http://www.bumko.gov.tr/TR,1173/aetatab-antlasmalari-ve-temel-belgeler.html>, Erişim Tarihi: 15.01.2017.

¹⁶⁰ Hubert Ertl, agm., s. 10.

yaygınlaştırılmasına katkıda bulunacağı” belirtilmekteydi.¹⁶¹ Aynı şekilde eğitime ilişkin hükümler, 1999 yılında yürürlüğe giren Amsterdam Antlaşması’nın 149. ve 150. maddelerinde yerini almıştır.¹⁶² 1 Aralık 2009 tarihinde yürürlüğe giren Lizbon Antlaşması da eğitim ve kültür alanında öngörülen mevcut düzenlemelerde bir değişiklik yapmamıştır.¹⁶³ AB’nin İşleyişine İlişkin Andlaşma’nın 165. ila 167. maddelerinde şunlar belirtilmektedir:¹⁶⁴ “Birlik, öğretimin içeriği ve eğitim sisteminin örgütlenmesi konusunda üye devletlerin sorumluluklarına ve *kültür ve dil çeşitliliğine* tam anlamıyla saygı göstererek, üye devletler arasındaki işbirliğini teşvik etmek ve tamamlamak suretiyle kaliteli eğitimin gelişmesine katkıda bulunur. Birlik eylemi aşağıdakileri hedefler:

- Özellikle üye devletlerin dillerinin öğretilmesi ve yaygınlaştırılması yoluyla eğitimde Avrupa boyutunu geliştirmeyi,
- Diplomaların ve eğitim sürelerinin akademik olarak tanınmasını teşvik etmek de dahil olmak üzere, öğrencilerin ve öğretim üyelerinin hareketliliğine olanak tanımayı,
- Öğretim kurumları arasında işbirliğini geliştirmeyi,
- Üye devletlerin eğitim sistemlerinin ortak sorunları hakkında bilgi ve deneyim değişimini geliştirmeyi,
- Avrupa’nın demokratik yaşamına gençlerin katılımını teşvik etmeyi ve gençlerin ve sosyal eğitimcilerin değişimini geliştirmeyi;
- Uzaktan eğitimin gelişmesini teşvik etmeyi.

Bu maddede ayrıca *üye devletlerin kanun ve ikincil düzenlemelerinin uyumlaştırılması hariç*, AP ve Konsey’in olağan yasama usulü ile teşvik ve tedbirleri kabul edeceği belirtilmektedir.¹⁶⁵ 166. maddede de mesleki eğitime ilişkin olarak “üye devletlerin kanuni düzenlemelerinin *uyumlaştırılması hariç* olmak üzere, AP ile

¹⁶¹ Avrupa Birliği Antlaşması (Maastricht Antlaşması), <http://www.bumko.gov.tr/TR,1173/aetatab-antlasmalari-ve-temel-belgeleri.html>, Erişim Tarihi: 15.01.2017.

¹⁶² Hubert Ertl, agm., s. 19.

¹⁶³ Eğitim ve Kültür Hakkında AB Müktesebatı Rehberi, Şubat 2013, İstanbul - Brüksel, http://www.mess.org.tr/media/.../mess-education_guide_updates_feb2013_tr_final.pdf, Erişim Tarihi: 16.01.2017.

¹⁶⁴ <http://www.ab.gov.tr/index.php?p=91&l=1>, Erişim Tarihi: 16.01.2017

¹⁶⁵ AB’nin İşleyişine İlişkin Andlaşma, <http://www.bumko.gov.tr/Eklenti/2857.lizbontrpdf.pdf?0>, Erişim Tarihi: 15.01.2017.

Konsey'in olağan yasama usulü ile bu maddede belirtilen hedeflere ulaşmak için tedbirler ve tavsiyeler kabul edeceği" belirtilmektedir. "Birlik, bu alanda üye devletlerin sorumluluklarına riayet ederek, üye devletlerin eylemlerini destekleyen ve tamamlayan bir mesleki eğitim politikası uygular. Mesleki eğitime ilişkin Birlik hedefleri; "endüstriyel değişimlere uyumun kolaylaştırılması, işgücü piyasasına mesleki entegrasyonun kolaylaştırılması, mesleki eğitimcilerin ve mesleki eğitim alan kişilerin hareketliliğinin teşvik edilmesi, mesleki eğitim kurumları ve işyerleri arasında işbirliğinin teşvik edilmesi, üye devletlerde mesleki eğitim alanındaki ortak sorunlar hakkında bilgi ve deneyim alışverişinin geliştirilmesi"dir.

167. maddede "Birliğin, üye devletlerin ulusal ve bölgesel çeşitliliğine saygı göstererek ve ortak kültürel mirası da öne çıkararak, kültürlerinin zenginleşmesine katkıda bulunacağı" belirtilmektedir. "Birlik eylemi, üye devletler arasında işbirliğinin teşvik edilmesini ve gerektiğinde üye devletlerin aşağıdaki alanlardaki faaliyetlerinin desteklenmesi ve tamamlanmasını hedefler:

- Avrupa halklarının kültür ve tarihinin bilinmesinin ve yayılmasının geliştirilmesi;
- Avrupa açısından önem taşıyan kültürel mirasın korunması;
- ticari olmayan kültürel alışverişler;
- görsel-işitsel sektördeki de dahil sanatsal ve edebi eserler.

Birlik, özellikle kültür çeşitliliğine saygı göstermek ve bu çeşitliliği geliştirmek için *Antlaşmaların diğer hükümleri uyarınca gerçekleştirdiği eylemlerinde kültürel unsurları dikkate alır.*¹⁶⁶ Burada kültür alanının, geniş bir politika çerçevesi içine yayıldığı söylenebilir. Örneğin, AB'nin birtakım programları kapsamında desteklenen projeler, farklı kültürler arasındaki diyalogu teşvik etmekte ve ortak bir *Avrupa kimliği* oluşturulmasına yönelik çabaları desteklemektedir.¹⁶⁷ AB'nin eğitim programlarının

¹⁶⁶ AB'nin İşleyişine İlişkin Andlaşma, <http://www.bumko.gov.tr/Eklenti/2857.lizbontrpdf.pdf?0>, Erişim Tarihi: 15.01.2017.

¹⁶⁷ Eğitim ve Kültür Hakkında AB Müktesebatı Rehberi, İstanbul-Brüksel Şubat 2013, http://www.mess.org.tr/media/.../mess-education_guide_updates_feb2013_tr_final.pdf, Erişim Tarihi: 16.01.2017.

en önemli işlevlerinden biri de kültürlerarası etkileşim yoluyla sosyal ve kültürel entegrasyona katkı sağlamasıdır.

3.1.1. Eğitimde Avrupa Boyutu

“Avrupa boyutu” kavramı ilk kez 1973 yılında yayınlanan Janne Raporu’nda, ardından da 1976 yılında Konsey’in ve Eğitim Bakanlarının kabul ettiği Eğitim Eylem Programı’nda geçmektedir.¹⁶⁸ Ancak, eğitimde Avrupa boyutuna ilişkin en önemli belge, 24 Mayıs 1988 tarih ve 88/C 177/02 sayılı Konsey ve Eğitim Bakanları’nın aldığı “*Eğitimde Avrupa Boyutu Üzerine Ortak Karar*” olmuştur. Bu kararda Topluluğun gelişmesinde ve birleşmiş iç pazar oluşturma hedefinin başarıya ulaşmasında eğitimde Avrupa boyutunun önemi vurgulanmıştır. Diğer üye devletlerin dillerinin öğrenilmesinin ve gençlerin değişiminin öneminin altı çizilmiştir. Bu karar hedef olarak şunları belirlemiştir:

- Gençler arasında Avrupa kimliğinin oluşturulması ve Avrupa medeniyetinin değerinin anlaşılması,
- Demokrasi, sosyal adalet ve insan haklarına saygının güçlendirilmesi;
- Gençlerin Topluluk içindeki ekonomik ve sosyal gelişmelere katılmaya hazırlanmaları ve Topluluğun sağladığı avantajlar ve karşılaştığı sorunlar hakkında bilgi sahibi olmaları;
- Gençlerin, Topluluğun ve üye devletlerin tarihi, kültürel, ekonomik ve sosyal yapıları hakkındaki bilgilerinin artması ve Toplulukla işbirliği yapmanın önemini anlamaları.

Kararda üye devletler düzeyinde, üye devletlerin kendi özel eğitim politika ve yapılarının sınırları içinde kalınarak, şu tedbirlerin alınması öngörülmüştür: “Avrupa boyutunun müfredata dahil edilmesi, öğretmenlerin eğitiminde Avrupa boyutuna önem verilmesi, Avrupa boyutunun güçlendirilmesi için uygun eğitim materyallerinin oluşturulması, Topluluk ve politikaları hakkındaki belgelere kolay erişimin sağlanması, diğer üye devletlerin eğitim sistemleri hakkında temel bilgiler edinilmesi, öğrenci ve öğretmen hareketliliğinin artırılması ve kolaylaştırılması, Avrupa aidiyet

¹⁶⁸ Hubert Ertl ve David Phillips, agm., s. 83-84.

duygusunun güçlendirilmesi ve entegrasyon sürecinin desteklenmesi”. Ayrıca metin içinde Adonnio Komitesi’nin “*Halklar Avrupası*” Raporu’na sıkça atıf yapılmıştır. Yine, müfredat dışı faaliyetler ve okul eşleştirmeleri, öğrencilerin “Avrupa Günü” (9 Mayıs) faaliyetlerine katılmaları gibi destekleyici tedbirler teşvik edilmiştir.¹⁶⁹

Diğer yandan 1980’li yıllarda “*Halklar Avrupası*” kampanyası başlatılmıştır. Halklar Avrupası’nı savunanlar, AB’nin yalnızca sermaye ve işgücünün serbest dolaşımını sağlayan sınırların olmadığı bir alan olarak değil, farklı ulusal kültürlerle sahip halkların yakınlaştığı bir alan olarak da görülmesi gerektiğini düşünüyordu. Avrupa Topluluğu’nun kurucularından Jean Monnet’nin de bu görüşü paylaştığı şu sözlerinden anlaşılmaktadır: “*Avrupa’nın bütünleştirilme sürecini tekrar başlatacak olsaydık, işe kültürle başlardık*”. Avrupa kimliğinin yaygınlaşması, aynı zamanda Birliğin siyasi meşruluğunu da artıracak işlevsel bir araç olarak görülmekteydi.¹⁷⁰

Haziran 1984’deki Fontainebleau Zirvesi’nde, Avrupa Topluluklarının hem vatandaşlar hem de dünyanın geri kalanı nezdinde kimliğinin güçlendirilmesi ve kültürel entegrasyonun ilerletilmesi amacıyla “Halklar Avrupası” üzerine çalışma yapmak üzere bir ad hoc komite tayin edilmesi kararlaştırılmıştır. Bu çerçevede görevlendirilen Adonnio Komitesi çalışmasını tamamlayarak 1985 yılında sunduğu Raporu’nda Avrupa kimliğinin güçlendirilmesi için üye devlet vatandaşlarının günlük hayatlarına yönelik birtakım somut tedbirlerin alınmasını önermiştir.¹⁷¹ Bu tavsiyeler kapsamında mesleki yeterliliklerin ve yükseköğretim diplomalarının karşılıklı olarak tanınması, tüm nitelikli işçiler için bir Avrupa mesleki eğitim sertifikasının yürürlüğe konması, üniversiteler arasında işbirliğinin ve öğrenci değişim programlarının geliştirilmesi yer almıştır. Ayrıca, Topluluk kimliğine ilişkin sembollerin araştırılması, Topluluk amblemlerinin kullanılması da tavsiye edilmiştir.¹⁷² 1985 yılında Jacques

¹⁶⁹ Résolution du Conseil et des Ministres de l’Education Réunis au Sein du Conseil sur la Dimension Européenne dans l’Education (88/C 177/02), 24 Mai 1988, [http://eur-lex.europa.eu/legal-content/FR/TXT/PDF/?uri=CELEX:41988X0706\(01\)&from=EN](http://eur-lex.europa.eu/legal-content/FR/TXT/PDF/?uri=CELEX:41988X0706(01)&from=EN), Erişim Tarihi: 31.01.2017.

¹⁷⁰ Cris Shore, “Inventing the ‘People’s Europe’: Critical Approaches to European Community ‘Cultural Policy’”, *Man New Series*, Vol. 28, No. 4, December 1993, s. 783-787.

¹⁷¹ <http://www.cvce.eu/en/recherche/unit-content/-/unit/02bb76df-d066-4c08-a58a-d4686a3e68ff/95a065c6-38e9-45da-8bbe-66f958a8b005>, Erişim Tarihi: 17.01.2017.

¹⁷² “Report from the ad hoc Committee on a People’s Europe”, 30 March 1985, <http://ec.europa.eu/dorie/fileDownload.do;jsessionid=jg62PJXBBhnmZGRLcpQX3zDz1vHwp9n0zyR63mC2qCyyK1BG51C!-572674064?docId=186651&cardId=186651>, Erişim Tarihi: 02.02.2017.

Delors'un Komisyon Başkanı olmasıyla Adonnio Komitesi'nin sunduğu önerilerin pek çoğu uygulamaya konmuştur.

1993 yılında ve Maastricht Antlaşması'nın imzalanmasından sonra bir “Eğitimde Avrupa Boyutu Üzerine Yeşil Kitap” yayınlanarak “eğitimde Avrupa boyutu” kavramı geliştirilmeye çalışılmıştır. Ancak, Yeşil Kitap bu kavramın kesin bir tanımını yapmamış, pratiğe geçirilmesini sağlayacak somut yöntemler önermemiştir. Bu kapsamda işlevsel hedeflerin belirlenmemesi¹⁷³, Topluluk politikalarının ulusal eğitim sistemleri üzerinde sınırlı etkiye sahip olması, Topluluk programlarının parçalı yapıda olması ve yasal zemininin belirsiz olması,¹⁷⁴ üye devletlerde “Avrupa boyutu”nun başarısız olmasının nedenleri olarak görülmüştür. Eğitim ve öğretimde Avrupa boyutunun geliştirilmesi, Leonardo da Vinci ve Socrates gibi ilk Çerçeve Programların ve onların yerini alan sonraki programların da kapsayıcı hedefi olmuştur.¹⁷⁵

3.1.2. Hayatboyu Öğrenmenin Gelişimi

1990'lı yılların başında Avrupa bir yandan Tek Pazar'ı tamamlamaya çalışırken, diğer yandan hızlanan küreselleşme olgusu birtakım fırsat ve tehditleri beraberinde getirmişti. Tüm bu gelişmeler, AB'de “hayatboyu öğrenme” kavramına olan ilgiyi artırmıştır. Hayatboyu öğrenmenin önemi, ilk kez 1994 yılında Komisyon'un yayınladığı Beyaz Kitap (*Büyüme, Rekabet edebilirlik ve İstihdam Üzerine Beyaz Kitap*) ile açıkça vurgulanmıştır. Bu belgede “hayatboyu öğrenme” stratejik amaç olarak belirlenerek, bunun yeni sosyal ve ekonomik sorunlarla başa çıkmanın bir aracı olarak kabul edildiği belirtilmiştir. Ardından, 1995 yılında yayınlanan “Öğretme ve Öğrenme: Öğrenen Bir Topluma Doğru” başlıklı Beyaz Kitap ile hayatboyu öğrenme, AB politikalarında kılavuz bir strateji olarak benimsenmiştir.¹⁷⁶ Bu çerçevede, 1995 yılında beş yıllık bir dönem için genel ve yüksek öğretimi kapsayan Socrates programı ile mesleki eğitim ve öğretimi kapsayan

¹⁷³ Hubert Ertl ve David Phillips, agm., s. 83.

¹⁷⁴ Hubert Ertl, agm., s. 9.

¹⁷⁵ Hubert Ertl ve David Phillips, s. 84.

¹⁷⁶ Alexandra Dehmel, “Making a European Area of Lifelong Learning a Reality? Some Critical Reflections on the European Union's Lifelong Learning Policies”, **Comparative Education**, Vol: 42, No. 1, Special Issue (31), February 2006, s. 52-53.

Leonardo da Vinci Programları kabul edilmiştir. Çerçeve Program niteliğinde olan Socrates ve Leonardo da Vinci programları, 1985 yılından itibaren geliştirilen tüm programların yerini almıştır.¹⁷⁷

Maastricht Antlaşması'nın 126. maddesine dayanılarak beş yıllık bir dönem için yürürlüğe konan genel ve yükseköğretim alanlarında Socrates Programı ile 127. maddesine dayanılarak yürürlüğe konan mesleki eğitim alanında Leonardo da Vinci Programı sürelerinin bitmesinin ardından, yedi yıl (2000-2006 yılları arası) daha uzatılarak, fon ve faaliyetleri arttırılmıştır. Bu çerçevede Socrates II programı ile Leonardo II programı yürürlüğe girmiştir. Ancak, bu programlar sınırlı bir etki ve başarı gösterebilmiştir. Bu sınırlı başarının nedeni olarak Programların birbirinden ayrık yapısı gösterilmiştir.¹⁷⁸

Socrates II Programı çatı program olmuş ve onun altında Okul eğitimi alanında Comenius, yükseköğretim alanında Erasmus, yetişkin eğitimi alanında Grundtvig, Avrupa dillerinin öğretilmesi için Lingua ve eğitimde bilgi teknolojilerinin geliştirilmesi için Minerva Programı alt eylemler olarak yer almıştır. Socrates Programı'nın genel hedefleri şunlar olmuştur:

- Avrupa ülkeleri arasında bireylerin hareketliliğini sağlamak;
- İşbirliği ve ortaklıklar yoluyla eğitim alanında yeniliğin ve kalitenin artırılması;
- Yabancı dil yeteneklerinin ve kültürlerarası anlayışın geliştirilmesi;
- Eğitimde bilgi ve iletişim teknolojilerinin kullanımının teşvik edilmesi;
- Karşılıklı bilgi, tecrübe ve iyi uygulama örneklerinin değişimi ve karşılıklı iletişim ağlarının geliştirilmesi;
- Eğitim sistemleri ve politikalarının karşılaştırmalı olarak incelenmesi;
- Yeniliklerin ve iyi uygulama örneklerinin yaygınlaştırılması.

Leonardo da Vinci II Programı da, üye ve aday ülkelerdeki mesleki eğitim politikalarının desteklenerek geliştirilmesini hedeflemiştir. Bu program ayrıca, Avrupa ülkeleri arasında işbirliği yoluyla mesleki eğitim sistemleri ile uygulamalarında

¹⁷⁷ Alexandra Dehmel, agm., s. 57-59.

¹⁷⁸ Hubert Ertl ve David Phillips, agm., s. 78-80.

kalitenin artırılması, yeniliklerin teşvik edilmesi ve Avrupa boyutunun güçlendirilmesini amaçlamıştır.¹⁷⁹

1990'lı yıllarda başlatılan diğer bir program da üniversite araştırmaları için Trans-Avrupa hareketliliği projesi olan Tempus idi. Tempus programı, Tempus II ve 2006 yılına kadar yürürlükte olan Tempus III Programı olmak üzere iki kez yenilendi. Bu program, AB üyesi devletlerin üniversitelerine, AB dışındaki diğer ülkelerle yükseköğretim alanındaki modernizasyon projelerinde işbirliği yapma fırsatı sunuyordu. Diğer yandan, 1998 yılında bir Konsey kararıyla bir başka üye devlette mesleğiyle ilgili bir eğitim alan bireylerin bu öğretim dönemlerinin sertifikalandırılmasını amaçlayan "Europass Öğretimi" geliştirildi. 1990'lı yıllarda eğitime ilişkin AB girişimlerinin temel iki amacı; öğrenme süreçlerinde yeni teknolojilerin geliştirilmesi ve AB içinde hareketliliğin artırılmasıydı.¹⁸⁰

Mart 2000'de Lizbon'da Devlet ve Hükümet Başkanları düzeyinde toplanan Konsey, yeni bir 10 yıllık Ekonomik ve Sosyal Strateji (*Lizbon Stratejisi 2000*) kabul etti. Lizbon Stratejisi'nde 2000'li yılların getireceği işsizlik gibi birtakım sorunlara çözüm bulmak için bütün politika alanlarında daha fazla koordinasyon ve daha somut eylemlerin uygulamaya konması öngörülmekteydi.¹⁸¹

1990'lı yılların sonunda eğitim alanında AB politikası, "*subsidiarite*" ilkesi"¹⁸² ile "*uyumlaştırmama* ilkesinin"¹⁸³ sınırlamalarıyla karşı karşıyaydı. Bu çıkmazı aşabilmek için Lizbon Zirvesi'nde Konsey, yeni bir işbirliği yöntemi olarak "*açık*

¹⁷⁹ <http://www.ua.gov.tr/kurumsal/kurumsal-ilgili-link-ve-dok%C3%BCmanlar/eski-programlar>, Erişim Tarihi: 16.01.2017.

¹⁸⁰ Hubert Ertl, agm., s. 13.

¹⁸¹ Luce Pépin, "The History of EU Cooperation in the Field of Education and Training: How Lifelong Learning became a Strategic Objective", **European Journal of Education**, Vol: 42, No. 1, March 2007, s. 127-130.

¹⁸² Maastricht Antlaşması'nın 3b maddesinde Topluluğun bu Antlaşma ile kendisine tanınan yetkiler ve hedefler sınırında faaliyet göstereceği ve yetkisine girmeyen alanlarda subsidiarite (yetki ikamesi) ilkesine uygun olarak hareket edeceği belirtilmektedir. Yetki ikamesi, öngörülen faaliyetin hedeflerinin üye devletler tarafından tatminkar bir ölçüde gerçekleştirilemeyeceği ve faaliyetin boyutları ile etkilerinin Topluluk seviyesinde daha iyi gerçekleştirilebileceği durumlarda Birlik'in müdahalede bulunmasını, diğer durumlarda üye devletlerin aksiyon almasını öngörmektedir.

¹⁸³ AB'nin Kurucu Antlaşmalarında eğitime ilişkin maddelerde "Topluluğun/Birlik'in öğretimin içeriği ve eğitim sisteminin örgütlenmesi konusunda üye devletlerin sorumluluklarına tam anlamıyla saygı göstereceği" belirtilmektedir. Bu da eğitim alanının üye devletlerin tam yetkisinde olduğu, Topluluğun/Birlik'in ise bu alanda sadece işbirliğini teşvik edici ve tamamlayıcı rolünün olduğu anlamına gelmektedir. Bu maddelerle geçen "uyumlaştırmama" ilkesi, üye devletlerde eğitim alanındaki kanuni düzenlemelerin uyumlaştırılmasının kabul edilmediğini ifade etmektedir. Ancak, bu hükmün sınırlamasına rağmen, Birlik kabul ettiği tavsiye niteliğindeki birtakım kararlarla üye devletlerde eğitim sistemlerinin yakınlaştırılmasını sağlamaya çalışmaktadır.

koordinasyon yöntemi”ni¹⁸⁴ (veya “açık işbirliği yöntemi”) benimseyerek eğitim alanında pek çok yeni hedef belirledi. Bu hedefler, eğitime yapılan yatırımın artırılması, ortaokul mezunu gençlerin sayısının yarıya indirilmesi, hayatboyu öğrenme gündemi için temel becerilerin tanımlanması, kalifikasyonların ve öğrenim dönemlerinin tanınmasında şeffaflığın yaratılması ve ortak bir CV formatı geliştirilmesi olarak belirlenmişti. Lizbon sonuçlarının, eğitim ve öğretim politikalarında “bütünleşme” yönünde önemli bir adım olduğu, bu anlamda bir dönüm noktasını teşkil ettiği söylenebilir.¹⁸⁵ Lizbon’da ilk kez eğitim sistemlerinin modernleştirilmesi için Birliğin en üst düzeyi, doğrudan bir çağrı yapmaktaydı.¹⁸⁶ Lizbon’da belirlenen en temel stratejik hedef ise, sürdürülebilir ekonomik büyüme ve geniş çapta bir sosyal uyum için AB’nin “dünyanın en rekabet edebilir, dinamik ve bilgiye dayalı toplumu” haline getirilmesiydi.¹⁸⁷ Hayatboyu öğrenme; eğitimi Avrupalılaştırmak, üye ülkelerdeki sistemleri yakınlaştırmak, AB’nin kendi değer ve politikalarını geçerli kılmak, tanıtmak ve yaygınlaştırmak için kullanılacak etkili bir araç olarak görülmekteydi.¹⁸⁸ Lizbon’da benimsenen açık işbirliği yöntemi, iyi uygulamaların yaygınlaştırılması ve AB’nin temel hedeflerine ulaşması yolunda daha fazla yakınlaşmanın sağlanmasının bir aracı olarak düşünülmüştü.¹⁸⁹

2002 yılında Eğitim Konseyi ve Komisyon ortaklaşa on yıllık bir çalışma programı kabul ettiler. Konsey tarafından onaylanan bu çalışma programı (*Eğitim Öğretim 2010*), hayatboyu öğrenmeyi kılavuz ilke olarak belirlemiştir. Eğitim Öğretim 2010 programının üç stratejik hedefi: “eğitim ve öğretim sistemlerinin kalite ve etkinliği, erişilebilirlik ve açıklık”tı. Bu programın, eğitim öğretim alanında işbirliğine ilişkin tek Topluluk çerçevesini inşa ettiğini söyleyebiliriz.¹⁹⁰

¹⁸⁴ Açık koordinasyon veya açık işbirliği yöntemi; ortak hedeflerin saptanması, ortak gösterge ve ölçütlerin oluşturulması, Ulusal Eylem Planları ve ulusal hedefler belirlenmesi yoluyla ortak hedeflerin ulusal ve bölgesel politikalara dönüştürülmesi, periyodik izleme, değerlendirme ve emsal incelemeler yapılması temeline işletilmektedir. www.ikg.gov.tr/Portals/0/ESRP%20Bilgi%20Notu.doc, Erişim Tarihi: 01.02.2017.

¹⁸⁵ Hubert Ertl, agm., s. 14.

¹⁸⁶ Luce Pépin, agm., s. 127-128.

¹⁸⁷ <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:32006D1720>, Erişim Tarihi: 01.02.2017.

¹⁸⁸ Alexandra Dehmel, agm., s. 57-59.

¹⁸⁹ Luce Pépin, agm., s. 128-130.

¹⁹⁰ Hubert Ertl, agm. s. 14.

Yine, 1999 yılında 29 Avrupa devletinin eğitim bakanları tarafından imzalan Bologna Deklarasyonu, 2010 yılına kadar bir “Avrupa Yükseköğretim Alanı”nın oluşturulmasını öngörmekteydi.¹⁹¹ 2002 yılında ise 31 Avrupa devleti, mesleki eğitim ve öğretimde geliştirilmiş işbirliği için Kopenhag Deklarasyonu’nu imzaladılar. Bunlar, eğitim alanında ulusal politikaların yakınlaştırılmasına yönelik hükümetlerarası girişimlerdi.¹⁹² Diğer bir ifadeyle üye devletler kendi iradeleriyle eğitim alanında yakınlaşmayı sağlamak için girişimlerde bulunmuşlardı.

1990’ların ortasında on Doğu ve Orta Avrupa Devleti’nin AB’ye üyelik başvurusu yapmasıyla ortaya çıkan tek pazarın Doğu’ya doğru genişletilmesi meselesi, üye ülkeler arasında yaşam şartlarının ve sosyal standartların yakınlaştırılması tartışmalarını canlandırdı. Maastricht Antlaşması’nın XIV. başlığında¹⁹³ hedeflenen ekonomik ve *sosyal uyuma* erişilmesi için eğitim alanında da işbirliği gerekiyordu.¹⁹⁴ Bunun için Komisyon, önceki mesleki eğitim - genel eğitim ayırımının ortadan kaldırılacağı yeni bütünleşmiş bir eylem programı kabul edilmesini önerdi.¹⁹⁵ Bu öneri üzerine, 2004 yılında 2007-2013 dönemini kapsayan yeni bütünleştirilmiş “Hayatboyu Öğrenme Programı” kabul edildi. Hayatboyu Öğrenme Programı’nın altında Socrates dönemindeki gibi okul eğitimi alanında Comenius, mesleki eğitim ve öğretimde Leonardo da Vinci, yetişkin eğitimi alanında Grudtvig sektörel programları ile bir ortak konulu Transversal Programı (dört temel faaliyeti: politika geliştirme, dil öğrenimi, Bilgi İletişim Teknolojileri ve yaygınlaştırma) ve Jean Monnet Programı yer alıyordu.¹⁹⁶

2007-2013 yılları arasında yürürlükte olan Hayatboyu Öğrenme programı ile AB içinde eğitim ve öğretim sistemleri arasında değişim, işbirliği ve hareketliliğin güçlendirilmesi, böylece AB bünyesinde benimsenen sistemin dünya çapında kaliteye ulaşması hedeflenmiştir.¹⁹⁷ Ayrıca, Birlik hayatboyu öğrenme yoluyla “ileri bir bilgi

¹⁹¹ <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:32006D1720>

¹⁹² Hubert Ertl, agm., s. 14.

¹⁹³ Maastricht Antlaşması’nın Ekonomik ve Sosyal Bütünleşme adlı XIV. başlığında “Topluluğun uyumlu kalkınmasının geliştirilmesi için, Topluluk ekonomik ve sosyal bütünleşmesini güçlendirmeyi amaçlayan bir faaliyet geliştirir ve izler” denmektedir.

¹⁹⁴ Hubert Ertl, agm., s. 11-12.

¹⁹⁵ Hubert Ertl, agm., s. 19.

¹⁹⁶ Alexandra Dehmel, agm., s. 57-59.

¹⁹⁷ Kamuran Reçber, age., s. 153.

toplumu olarak gelişimine, sürdürülebilir ekonomik kalkınmaya, daha iyi iş olanaklarına, sosyal bütünlüğe ve gelecek kuşaklar için çevrenin korunmasına katkıda bulunmayı” hedeflemiştir. Program, daha önceki Socrates ve Leonardo da Vinci programlarını tek çatı altında birleştirerek genel eğitim-mesleki eğitim ayrımını ortadan kaldırmıştır. Lizbon Sonuçları’yla getirilen açık koordinasyon yöntemi ve eğitim alanında belirlenen ortak değerlendirme ve kalite ölçütleri, AB eğitim politikalarına yeni bir ivme kazandırmıştır. AB’nin eğitim alanındaki faaliyetleri giderek eğitim ve öğretimin daha çok yönünü kapsamaya ve ölçülebilir süreç göstergeleri (indikatör) sürece dahil edildiğinden daha etkili olmaya başlamıştır. Diğer yandan, Maastricht Antlaşması’ndan önce hakim olan eğitime ilişkin hükümetlerarası yaklaşım, 1990’ların sonunda Bologna ve Kopenhag Deklarasyonları’yla üye devletlerin AB politikalarına bağlılıklarını bildirmeleriyle değişmeye başlamıştır.¹⁹⁸

Mayıs 2009’da Konsey’in 2009/C 119/02 sayılı kararıyla Eğitim ve Öğretim 2020 stratejisi geliştirilmiştir. Belirlenen strateji ile 2020’ye kadarki dönemde eğitim ve öğretim alanında Avrupa işbirliğinin hedefleri ortaya konmuştur. Bu hedefler genel itibariyle demokratik değerleri, sosyal uyumu, aktif vatandaşlığı ve kültürlerarası diyalogu teşvik etmek ve üye devletlerin eğitim ve öğretim sistemlerinin gelişimini desteklemek olarak belirlenmiştir.¹⁹⁹

Hayatboyu Öğrenme Programı’nın yerini 2014-2020 yılları arasında uygulanacak olan ve eğitim, öğretim, gençlik ve spor alanlarını kapsayan Erasmus+ Programı almıştır. Eğitim ve Öğretim 2020 Stratejisinin hedeflerinin başarıya ulaşmasına katkı sağlamayı amaçlamaktadır. Erasmus+ Programı, genel eğitim ile mesleki eğitimin yanı sıra, gençlik ve spor alanlarını da bünyesine dahil etmiştir. 2014-2020 yılları arasında uygulanacak olan Erasmus+ Programına “Erasmus” adının verilmesinin nedeni, halklar arasında daha fazla tanınan önceki Erasmus Programının popülerliğinden faydalanarak Programın tanınırlığını arttırmaktır. 2014 yılı itibariyle yürürlüğe konan Erasmus+ Programı, önceki programlarda olduğu gibi sektörel olarak okul eğitimi, yükseköğretim, mesleki eğitim ve yetişkin eğitimi ile gençlik ve spor

¹⁹⁸ Hubert Ertl, agm., s. 20-21.

¹⁹⁹ [http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX:52009XG0528\(01\)](http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX:52009XG0528(01)), Erişim Tarihi: 18.01.2017.

alanlarını, ayrıca beş uluslararası işbirliği programını (Erasmus Mundus, Tempus, Alfa, Edulink ve Sanayileşmiş Ülkelerle İşbirliği Programı) bünyesinde toplayan çatı programdır. Erasmus+ Programı kapsamında desteklenen faaliyetler üç Ana Eylem ve iki özel eylem altında toplanmıştır:

- Ana Eylem 1: Bireylerin Öğrenme Hareketliliği,
- Ana Eylem 2: Yenilik ve İyi Uygulamaların Değişimi için İşbirliği,
- Ana Eylem 3: Politika Reformuna Destek,
- Özel Eylem1: Jean Monnet Programı,
- Özel Eylem 2: Spor Destekleri.

28 AB üyesi ülke, AB üyesi olmayan 5 ülke ve bazı faaliyetler için üçüncü ülkeler, Erasmus+ Programı kapsamındaki faaliyetlerden yararlanabilmektedirler.²⁰⁰

3.2. AB Eğitim Politikalarının Avrupa Entegrasyonuna Katkıları Üzerine Konstrüktivist Bir Değerlendirme

Birinci bölümde açıklanan konstrüktivist yaklaşımın normlara atfettiği önem ve kimlik oluşumunu açıklamak için geliştirdiği savlar düşünüldüğünde, AB'nin eğitim politikasını bir norm olarak tesis ettiği ve bu normun AB üyesi ülkeler tarafından içselleştirildiği söylenebilir. Üye devletlerin yanı sıra, aday ve komşu ülkeler de AB'nin eğitim programlarına dahil edilerek, onların da AB normlarını benimsemeleri amaçlanmaktadır. AB'nin hayatboyu öğrenme yaklaşımı ele alınacak olursa, bunun üye ve üyelik sürecindeki ülkelerin ulusal eğitim politikaları arasında bir yakınlaşmaya yol açtığı ifade edilebilir. AB ulusötesi otorite olarak, bir normu tesis etmekte, onu yaygınlaştırmakta, üye devletler bu normu içselleştirmekte ve ulusal düzeyde bu normla uyumlu politikalar üretmektedirler. Sonraki aşama ise, normun Birlik dışına yayılmasıdır. Üye aday veya komşu ülkeler, Birliğe katılım öncesinde Avrupa entegrasyonuna olan siyasi bağlılıklarını göstermek adına AB düzeyindeki eğitim programlarına katılmaktadırlar.²⁰¹

²⁰⁰ <http://www.ua.gov.tr/programlar/erasmus-program%C4%B1>, Erişim Tarihi: 02.02.2017.

²⁰¹ Alexander Kleibrink, "The EU as a Norm Entrepreneur: The Case of Lifelong Learning", **European Journal of Education**, Vol: 46, No. 1, March 2011, s. 70-81.

Diğer yandan, AB eğitim programları kişilerin değişimi aracılığıyla sosyal etkileşime, dolayısıyla da *sosyal öğrenmeye* yol açmaktadır. Sosyal etkileşim dil, söylem, müzakere, ikna gibi yöntemler aracılığıyla algıda değişikliğe yol açmaktadır. Bu etkileşim sonucunda kimlikler değişmekte, yeniden inşa olmaktadır. AB'nin temeli olan çağdaş değerler etkileşim aracılığıyla ortak norm olarak kabul görmekte, içselleştirilmekte, böylece kimliklerin Avrupalılaşması sağlanmaktadır.²⁰² *Sosyalleşme*, kültürel bir geleneğin bireyler tarafından benimsenmesi ve bireylerin ait oldukları toplumun normlarını içselleştirmeleri olarak tanımlanmaktadır. Sosyalleşme bireylerin toplumun aktif üyeleri olmalarını sağlamakta, toplumun aktif üyeleri olarak onlara gerekli becerileri kazandırmakta ve belli bir kültürün etik değerlerini, normlarını, inançlarını kabul etmelerini kolaylaştırmaktadır.²⁰³

Zaman zaman AB'nin bir demokrasi açığı veya meşruiyet krizi içinde olduğuna yönelik eleştiriler yapılmaktadır. Entegrasyon süreci, ekonomik alanın ötesinde de ilerlerken Avrupa meselelerine halkın katılımının yetersiz olduğu dile getirilmektedir. Bu açığı kapatmak için halkların ulusal kimliklerinin ötesinde kendilerini AB ile özdeşleştirmeleri gerekmektedir. Halkların Birlik'e bağlılıkları ancak bu şekilde sağlanabilir. Bireylerin AB'den sağladıkları fayda arttıkça, AB'ye olan destekleri de artacaktır. AB çerçevesinde sosyalleşme olanakları arttıkça, Birlik ile olan bağlar güçlenecektir.²⁰⁴

Kimlik, dinamik ve sürekli bir toplumsal etkileşim ortamında oluşmaktadır/edinilmektedir. Kimlik, varlığın sürekliliğine ilişkindir ve kendisini diğerlerinden ayıran özellikler geliştirir.²⁰⁵ Avrupa kimliğinin de somut, üzerinde uzlaşmış ve değişmez bir tanımı bulunmamaktadır. Avrupa kimliği daha ziyade çağdaş değerlere bağlılık üzerinden tanımlanmaktadır. Avrupa'nın geçmişinde yer alan ve Avrupa'yı felakete sürükleyen birtakım aşırıcılıkların engellenmesi hedeflenmektedir. Checkel ve Katzenstein kimliğin, müşterek olarak kendini ifade ediş, ortak anı ve inançlar ve ortak politik sembollere bağlılıkla kendini gösterdiğini

²⁰² Mai'a K. Davis Cross, "Identity Politics and European Integration", **Comparative Politics**, Vol: 44, No. 2, New York, January 2012, s. 232-235.

²⁰³ Philo C. Wasburn, "Socialization and Social Conflict", *International Review of Modern Sociology*, **International Journals**, Vol: 14, No. 2, Autumn 1984, s. 187-188.

²⁰⁴ Mai'a K. Davis Cross, agm., s. 235-238.

²⁰⁵ İbrahim Canbolat, age., s. 4.

söylemektedirler.²⁰⁶ Daha öncede ifade edildiği üzere kimliğini öncelikle güvenlik boyutuyla (ODGP) işlevselleştirmek isteyen AB, zaman içinde kimliğine kültürel boyut da katmaya çalışmıştır.²⁰⁷

Avrupa kimliğinin güçlenmesi, AB vatandaşlığını da güçlendirecektir. Maastricht Antlaşması'yla hüküm altına alınan AB vatandaşlığı, ayrımcılık yasağı, serbest dolaşım ve yerleşme hakkı, Avrupa Parlamentosu ve belediye seçimlerinde aday olma ve oy kullanma hakkı, başka bir AB üyesi ülkede diplomatik korumadan yararlanma hakkı gibi çeşitli haklar sağlamaktadır. AB vatandaşlığı ortak değerlere, haklara ve demokratik katılıma dayanmaktadır.²⁰⁸

AB eğitim politikaları konstrüktivizmin üzerinde durduğu diğer bir kavram olan “söylem” açısından değerlendirildiğinde, AB'nin metinlerinde sıkça yer alan “yakınlık” ve “işbirliğine” ilişkin söylemlerin, eğitime ilişkin yayınlanan belgelerde de vurgulandığı görülmektedir. AB, metinlerinde beraberliğe (*togetherness*) ve ortak hedef ve değerlere (demokrasi, kalkınma, şeffaflık gibi) erişmeye vurgu yaparak, bunların “ortak yarar” ve “ortak iyi” olduğunu dile getirmektedir. AB bu şekilde etkinliğini ve güvenilirliğini sağlamaya çalışmaktadır. Bu söylemsel stratejilerle Avrupa kimliği oluşturulmaya çalışılmaktadır.²⁰⁹ Wendt'in ifade ettiği gibi, etkileşim süreçleri sonucunda aktörlerin kimlikleri ve çıkarları değişmektedir.²¹⁰ Ancak bu şekilde ulusal kimliklerin ötesinde üst bir AB kimliği benimsenebilecektir. Söz konusu ulusötesi (*supranasyonel*) kimliğin, ulusal kimliklerin yerini alma amacı taşımadığını, daha ziyade ulusal kimlikleri kucaklayarak onların üzerinde inşa olduğunu belirtmek gerekir.

AB vatandaşlığına ilişkin olarak, AB'nin İşleyişine İlişkin Antlaşma'nın 20. maddesinde şu ifadeler yer almaktadır: “üye devlet uyrukluğunu taşıyan her kişi, aynı zamanda Birlik vatandaşıdır. Birlik vatandaşlığı, ulusal vatandaşlığa ilaveten tesis

²⁰⁶ Mai'a K. Davis Cross, agm., s. 232-238.

²⁰⁷ İbrahim Canbolat, age., s. 16.

²⁰⁸ <http://ec.europa.eu/justice/citizen/>, Erişim Tarihi: 28.01.2017.

²⁰⁹ Elena Magistro, “Promoting the European Identity: Politeness Strategies in the Discourse of the European Union”, *Critical Approaches to Discourse Analysis Across Disciplines*, University of London, s. 66.

²¹⁰ Giles, Scott-Smith, “Some Thoughts on the Relevance of Exchange Programs within International Relations Theory”, *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, Sage Publications, Vol: 616, March 2008 s. 185.

edilmiştir ve ulusal vatandaşlığın yerini almamaktadır.”²¹¹ Ayrıca Birlik, AB vatandaşlığını güçlendirmek için vatandaşların fikir ve deneyimlerinden yararlanmaya önem verdiğini vurgulamakta ve bu yönde birtakım çalışmalar yapmaktadır.²¹²

3.3. Türkiye'nin AB Eğitim Politikalarına Entegrasyonu Bağlamında AB Eğitim Programlarına Katılımı ve Türkiye Ulusal Ajansı'nın Kuruluşu, Görevleri ve Yapısı

Üye ülkeler için zorunlu olan Birlik Programlarının önemli bir bölümü, aday ve potansiyel aday olan AB'ye komşu ülkelerin katılımına da açıktır. Türkiye de aday ülke statüsüyle 26 Şubat 2002 tarihinde imzalanan “Türkiye Cumhuriyeti ile Avrupa Topluluğu Arasında Türkiye'nin Topluluk Programlarına Katılmasının Genel İlkeleri Hakkında Çerçeve Anlaşma” ile Programlara katılım sağlamıştır.²¹³ Çerçeve Anlaşma'yı onaylayan 4763 sayılı Kanun, Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) tarafından uygun bulunmuş ve 28 Haziran 2002'de Resmi Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe girmiştir.²¹⁴

Türkiye Cumhuriyeti ile Avrupa Topluluğu arasında imzalanan “Türkiye'nin Topluluk Programlarına Katılmasının Genel İlkeleri Hakkında Çerçeve Anlaşma”da, Aralık 1999 Helsinki Zirvesi'nde “diğer aday ülkelere uygulanan aynı kriterler temelinde Birliğe katılması mukadder bir aday ülke” olduğu açıklanan Türkiye'nin reformlarının teşvik edilmesi ve desteklemesi amacıyla Topluluk programlarına katılım da dahil bir katılım öncesi stratejisinden yararlanacağı belirtilmiştir. Bu çerçevede Türkiye'de yürütülen projelerin, üye ülkelerde yürütülenlerle mümkün olduğunca aynı koşul, kural ve usullere tabi olacağı ifade edilmiştir.

“Türkiye'nin Topluluk Programlarına Katılmasının Genel İlkeleri Hakkında Çerçeve Anlaşma'nın Uygun Bulunduğuna Dair Kanun”un gerekçesinde ise, “Türkiye'nin Topluluk Programlarına katılımının, yalnızca müktesebatın uyumlaştırılmasıyla sınırlı kalmayarak, uzun vadede Türkiye ile AB arasında artan temaslar sayesinde kültürel ve toplumsal yakınlaşmayı destekleyeceği” belirtilmiştir.

²¹¹ <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:12012E/TXT>, Erişim Tarihi: 27.01.2017.

²¹² <http://ec.europa.eu/justice/citizen/>, Erişim Tarihi: 27.01.2017.

²¹³ <http://www.ab.gov.tr/index.php?p=101>, Erişim Tarihi: 24/01/2017.

²¹⁴ <http://www.ua.gov.tr/kurumsal/ba%C5%9Fkanl%C4%B1k>, Erişim Tarihi: 16.01.2017.

“Türkiye’nin katılacağı Leonardo da Vinci, Socrates ve Youth (Gençlik) programlarının, Türkiye ile Avrupa arasında karşılıklı anlayışın gelişmesine ve Türkiye’ye yönelik önyargıların azaltılmasına katkı sağlayacağı” dile getirilmiştir.²¹⁵

Eğitim ve kültür konuları yakın bir zamana kadar her ülkenin kendi değerlerine sadık kalarak geliştirdiği bir alan olarak görülmekteydi. Ancak, son yıllarda AB’nin siyasal birlik yönündeki iradesini ortaya koymasıyla “ortak değerler”den söz edilmeye başlanmıştır. AB organlarının metinlerinde de “ortak yaşam alanı Avrupa”, “tek bir Avrupa için eğitim”, “Avrupa vatandaşlığı” gibi ifadelerin sıkça kullanıldığı görülmektedir.²¹⁶ Bu kavramların somutlaştırılması amacıyla AB organları, çok sayıda programı kabul edip yürürlüğe koymaktadırlar. Programların yönetim yetkisi, Komisyon’a verilmiştir. Eğitim, Gençlik ve Kültür Programları, Komisyon’un Eğitim Kültür Genel Müdürlüğü tarafından yürütülmektedir.²¹⁷

Topluluk Eylem Programı Socrates’i kuran 14 Mart 1995 tarih ve 819/95/EC sayılı Avrupa Parlamentosu ve Konsey kararında, aynı zamanda, üye devletlerde kabul edilen projelerin katılımcılarına hibelerini dağıtmakla sorumlu olacak Ulusal Ajans’ların kurulması da öngörülmüştür.²¹⁸ Programların önemli bir bölümünün başvuruları doğrudan Avrupa Komisyonu’na (merkezi projeler) yapılırken, merkezi olmayan programların başvuru ve değerlendirilmesi katılımcı ülkelerde yer alan ulusal ajanslar tarafından yürütülmektedir.²¹⁹ Bu yaklaşımın temeli, programların mümkün olduğunca yararlanıcılara yaklaştırılması ve ulusal eğitim, öğretim ve gençlik sistemlerinin çeşitliliğine adapte edilmesidir. Ulusal Ajanslar, ulusal seviyede programları tanıtip uygulamakla görevlidir ve ulusal, bölgesel ve yerel düzeyde Avrupa Komisyonu ile katılımcı kuruluşlar arasındaki bağlantı noktasıdır. Ulusal Ajansların görevleri genel olarak şunlardır:

- Birlik programlarıyla ilgili bilgilendirme yapmak;

²¹⁵ <http://www2.tbmm.gov.tr/d21/1/1-0965.pdf>, Erişim Tarihi: 16.01.2017.

²¹⁶ Hasan Ünsal, “Türkiye’nin AB’ye Üyeliği Sürecinde Türk Ulusal Ajansı”, **Milli Eğitim Dergisi**, S. 183, Yaz 2009, s. 290-291.

²¹⁷ Kamuran Reçber, age., s. 153.

²¹⁸ 20.04.1995 Tarihli Avrupa Toplulukları Resmi Gazetesi, <http://publications.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/50ef7569-db91-4194-ba33-f65419101fb4/language-en>, Erişim Tarihi 15.01.2017.

²¹⁹ <http://www.ab.gov.tr/index.php?p=101>, Erişim Tarihi: 16.01.2017.

- Kendi ülkelerinde fon desteği verilecek proje başvurularına ilişkin seçim sürecini yönetmek;
- Kendi ülkelerinde programın uygulanmasını izlemek ve değerlendirmek;
- Proje başvuru sahiplerine ve katılımcı kuruluşlara destek sağlamak;
- Program sonuçlarının ulusal ve yerel düzeyde yaygınlaştırılmasını teşvik etmek.²²⁰

Ulusal Ajanslar, her Program ülkesinde farklı yapıda olabilmektedirler. Bazı ülkelerde tek bir Ajans Programları yürütürken, diğer bazılarında birden fazla Ajans Programların yönetimini paylaşmaktadır. Ajanslar bazı ülkelerde özel sektör, bazılarında ise vakıf, üniversite veya bir bakanlık tarafından kurulmuşlardır. Bu kuruluşların bütçeleri ve denetimleri uluslararası özellik taşımaktadır.²²¹

Türkiye'nin de katılım sağladığı Eğitim ve Gençlik Programlarının yürütülmesinden sorumlu olacak Türkiye Ulusal Ajansı, AB Eğitim ve Gençlik Programları Dairesi Başkanlığı adıyla Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) bünyesinde 15.01.2002 tarih ve 2002/3547 sayılı Bakanlar Kurulu kararıyla kurulmuştur. AB programlarının yürütülmesi için en uygun kurumun, bütçe ve finansman boyutu dikkate alınarak, DPT olacağı düşünülmüştür. Türkiye Ulusal Ajansı, 2003 yılında 4968 sayılı "540 sayılı DPT Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararıyla Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun" ile AB standartlarına uygun olarak idari ve mali özerkliğe sahip tüzel kişiliği haiz bir Merkez olarak örgütlenmiştir.²²² Bu kanun, 6 Ağustos 2003 tarih ve 25191 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmıştır. Ajans, 2011 yılında 634 sayılı Kanun Hükmünde Kararname (KHK) ile Avrupa Birliği Bakanlığı'nın ilgili kuruluşu olmuştur.

2003 yılında pilot uygulamalara başlayan Ajans, 1 Nisan 2004'de AB Eğitim ve Gençlik Programları'nın tam üyesi haline gelmiştir. Ulusal Ajans, 2006 yılına kadar süren Socrates II, Leonardo da Vinci II ve Gençlik programlarını yürütmüştür. Ardından, 2007-2013 dönemi için yürürlüğe giren Hayatboyu Öğrenme ve Gençlik

²²⁰ Erasmus+ Program Rehberi, [http://www.ua.gov.tr/docs/default-source/ErasmusPlus/erasmus-2017-program-rehberi-\(tr\).pdf?sfvrsn=0](http://www.ua.gov.tr/docs/default-source/ErasmusPlus/erasmus-2017-program-rehberi-(tr).pdf?sfvrsn=0) , Erişim Tarihi: 18/01/2017.

²²¹ Hasan Ünsal, agm., s. 291-292.

²²² Hasan Ünsal, agm., s. 295.

Programlarını yürütmüştür. Hayatboyu Öğrenme Programının sona ermesiyle, 2014-2020 yılları arasında uygulanacak olan yeni program Erasmus+ Programı Türkiye Ulusal Ajansı tarafından yürütülmektedir.²²³

2011 yılında değiştirilen Ulusal Ajansın Kuruluş Kanununda, Ajansın görevleri şunlar olarak belirtilmektedir: “Avrupa Birliği’nin eğitim ve gençlik programlarını Türkiye’de duyurmak; bu programlara katılım çalışmalarını yürütmek, koordine etmek, izlemek ve Avrupa Komisyonuna rapor halinde sunmak; bu programlar hakkında Avrupa Komisyonu ile gerekli görüşmeleri yapmak ve uygulama sözleşmelerini imzalamak amacıyla tüzel kişiliği haiz, idari ve mali özerkliğe sahip, bu maddede belirtilmeyen durumlarda özel hukuk hükümlerine tabi, Avrupa Birliği Bakanlığı ile ilgili olmak üzere Avrupa Birliği Eğitim ve Gençlik Programları Merkezi Başkanlığı kurulmuştur.”²²⁴

3.3.1. Ulusal Program ve Eğitim

Aday ülkeler, Katılım Ortaklığı Belgesi’nin önceliklerini yerine getirmek için belirli bir zaman çizelgesi ve tedbir öngörülerini içeren AB müktesebatının benimsenmesine ilişkin Ulusal Programlar kabul etmektedirler.²²⁵ Aday ülke olan Türkiye de mevzuatını AB müktesebatı ile uyumlaştırmak için yapmayı öngördüğü çalışmaları açıkladığı ilk Ulusal Program’ını 2001 yılında kabul etmiştir. Eğitim ve Staj başlığı altında AB’nin Eğitim ve Gençlik Programlarından sorumlu Ulusal Ajansın Kuruluş ve Görevleri Hakkındaki Kanuna ilişkin çalışmaları sonuçlandırıp, uygulamaya koyacağını belirtmiştir. Ayrıca, Türkiye’nin AB tarafından yürütülen Socrates programına 2001 Kasım ayından itibaren aktif olarak katılmasının planlandığı ve bu bağlamda AB tarafından öğrencilere verilmesi önerilen “Diploma Eki” uygulamasının tüm yükseköğretim kurumlarında Haziran 2001’den itibaren başlatılacağı belirtilmiştir. Mesleki eğitim belgelerinin karşılıklı olarak tanınması ve mesleki eğitimde bir standart oluşturulmasının önem arz ettiği ve Milli Eğitim Temel

²²³ <http://www.ua.gov.tr/kurumsal/ba%C5%9Fkanl%C4%B1k>, Erişim Tarihi: 16.01.2017.

²²⁴ Avrupa Birliği Eğitim ve Gençlik Programları Merkezi Başkanlığı Kuruluş Kanunu, <http://www.ua.gov.tr/kurumsal/mevzuat>, Erişim Tarihi: 31.01.2017.

²²⁵ Eğitim ve Kültür Hakkında AB Müktesebatı Rehberi, Şubat 2013, İstanbul-Brüksel, http://www.mess.org.tr/media/.../mess-education_guide_updates_feb2013_tr_final.pdf, Erişim Tarihi: 16.01.2017.

Kanunu'nda gerekli düzenlemelerin yapılacağı, zorunlu ilköğretim süresinin AB ülkeleri ortalaması ile uyumlu hale getirileceği belirtilmiştir.²²⁶

2003 yılı Ulusal Programı'nda ise Türkiye'nin Topluluk Programlarına katılımı konusunda gerekli yasal düzenlemelerin tamamlandığı ve bu doğrultuda AB Eğitim ve Gençlik Programları Merkezi (Ulusal Ajans)'nin Devlet Planlama Teşkilatı bünyesinde bir Daire Başkanlığı olarak kurulduğu belirtilmiştir. 2003 yılı Katılım Ortaklığı Belgesi'nde Ulusal Ajans görevini üstlenecek bir biriminin oluşturularak Socrates, Leonardo da Vinci ve Gençlik programlarının uygulanması temel bir öncelik olarak belirlenmişti. Bu çerçevede, Türkiye'nin Topluluk Programlarına tam katılımının sağlanması, programlarla ilgili ülke çapında tanıtım yapılması ve ilgili olabilecek tüm taraflara ulaşılması, öncelikli faaliyetler olarak belirlenmiştir. Türkiye'nin Topluluk Programlarına tam katılımının 2004 yılı itibarıyla gerçekleşmesi öngörülmüştür. Bu çerçevede yapılması gerekenler; görevli personelin Topluluk Programları alanında eğitimlerinin tamamlanması ve Türkiye genelinde bilgilendirme toplantılarının yapılması olarak belirlenmiştir. Göçmen İşçi Çocuklarının Eğitimine İlişkin yürürlüğe giren Yönetmeliğin, Göçmen işçi çocuklarının eğitimi hakkındaki 25 Temmuz 1977 tarih ve 77/486/EEC sayılı Konsey Direktifi ile örtüştüğü belirtilmiştir. Aynı şekilde, yapılan kanun değişiklikleriyle, ortak bir mesleki eğitim politikası uygulaması için genel ilkeleri belirleyen 2 Nisan 1963 tarih ve 63/266/EEC sayılı Konsey Kararı ile uyum sağlandığı dile getirilmiştir.²²⁷

Gözden Geçirilmiş Katılım Ortaklığı Belgesi (2008), Topluluk'un mali yardımlarının, özellikle de Katılım Öncesi Destek (Pre-Accession Assistance - IPA)'in temelini oluşturmaktadır. Bu çerçevede, Eğitim ve Kültür başlığı (26. Fasıl) altında Türkiye'nin yerine getirmesi gereken önceliklerden biri de şu şekilde belirlenmiştir: Artan iş yükü ile başa çıkabilmek için Hayatboyu Öğrenme ve Gençlik programlarını uygulayan Ulusal Ajansın idari kapasitesinin güçlendirilmesi.²²⁸

²²⁶ 2001 Yılı Ulusal Programı, <http://www.ab.gov.tr/index.php?p=195=1>, Erişim Tarihi: 24.01.17.

²²⁷ 2003 Yılı Ulusal Programı, <http://www.ab.gov.tr/index.php?p=196&l=1>, Erişim Tarihi: 24.01.2017.

²²⁸ Eğitim ve Kültür Hakkında AB Müktesebatı Rehberi, Şubat 2013, İstanbul-Brüksel, http://www.mess.org.tr/media/.../mess-education_guide_updates_feb2013_tr_final.pdf, Erişim Tarihi: 16.01.2017.

2008 yılı Ulusal Programı'nda eğitim alanında en çok vurgu Ulusal Ajans'a yapılmıştır. Artan iş yükü ile başa çıkabilmek için Hayatboyu Öğrenme ve Gençlik Programlarını uygulayan Ulusal Ajans'ın idari kapasitesinin güçlendirilmesi öncelik, ilave personel alınması ve eğitimlerin arttırılması da ihtiyaç olarak belirlenmiştir.²²⁹

3.3.2. Fası 26: Eğitim ve Kültür

Eğitim, öğretim, kültür ve gençlik alanları üye ülkelerin kendi yetki alanlarında olsa da, AB bu alanlarda ulusal politikaların yakınlaştırılmasını ve "açık koordinasyon yöntemi"yle ortak hedeflere ulaşılmasını amaçlamaktadır. Bu çerçevede AB'ye entegrasyon bakımından Türkiye'nin Eğitim ve Öğretim 2020 çalışmalarına katılımı ve uyumu önem taşımaktadır. Türkiye, Eğitim ve Öğretim 2010 Çalışma Programı Koordinasyon Grubu'nun ve ilgili alt grupların çalışmalarına aktif olarak katılmıştır. Aynı şekilde, Eğitim Öğretim 2020'nin çalışmalarına da katılım sağlamaktadır.

AB müktesebatı ve politikalarıyla uyum çerçevesinde, eğitim alanında Türkiye pek çok çalışma yapmıştır. Bu kapsamda eğitim sisteminin kalitesinin iyileştirilmesi için reformlar yapılmış, eğitime yapılan yatırımlar giderek arttırılmıştır. Okullaşma oranının artması ve okullaşmada cinsiyet farkının giderilmesi için çeşitli çalışma ve projeler başlatılmıştır. Göçmen ve işçilerin okul çağındaki çocuklarının eğitimi konusunda AB Direktifi ile uyum sağlanmıştır. 2010-2013 yıllarını kapsayan Hayatboyu Öğrenme Stratejisi kabul edilmiş ve 2014-2018 yıllarını kapsayacak şekilde revize edilmiştir.

Eğitim ve kültür alanında Birlik Programlarına katılım, entegrasyon sürecinde önemli bir gösterge olarak kabul edilmektedir. Türkiye de geçmiş dönemlerde Socrates, Hayatboyu Öğrenme ve Gençlik Programlarına katılmış, 2014-2020 dönemi için yürürlükte olan Erasmus+ Programına da katılım sağlamaktadır.²³⁰

Günümüze kadar 35 müzakere başlığının 16 tanesi açılmış olup, bir tanesi geçici olarak kapatılmış, 14 tanesi de Konsey ve GKRY tarafından siyasi nitelikli gerekçelerle bloke edilmiştir. Ayrıca, diğer müzakere başlıkları açılrsa bile, Türkiye

²²⁹ 2008 Yılı Ulusal Programı, <http://www.ab.gov.tr/index.php?p=42260&l=1>, Erişim Tarihi: 24.01.2017.

²³⁰ <http://www.ab.gov.tr/index.php?l=1&p=65>, Erişim Tarihi: 02.02.2017.

29 Temmuz 2005 tarihinde imzaladığı Ankara Antlaşması'nı yeni üyelere genişleten Ek Protokol çerçevesindeki yükümlülüklerini GKRY'ni de kapsayacak şekilde yerine getirene kadar bu başlıkların kapanması mümkün olmayacaktır.²³¹ Eğitim ve Kültür faslının 26 Ekim 2005'te tanıtıcı tarama toplantısı (Komisyon sunuşları), 16 Kasım 2005'te ise ayrıntılı tarama toplantısı (Türkiye'nin sunuşları) yapılmıştır.²³² Tarama raporunda Türkiye'nin müktesebata uyum konusunda iyi bir aşamaya geldiği; eğitim, öğretim ve gençlik politikalarının AB'nin hedef ve öncelikleriyle uyumlu olduğu ve Socrates, Leonardo da Vinci ve Gençlik Topluluk programlarına katılımının başarılı olduğu belirtilmiştir.²³³ Ancak söz konusu fasıl, GKRY'nin tek tarafı olarak bloke ettiği fasıllar arasında yer aldığından müzakereye açılmamaktadır.²³⁴

Komisyon, aday ülkelerin AB müktesebatına uyum alanında kaydettiği ilerlemeleri veya bu alandaki eksikliklerini yıllık olarak değerlendirdiği İlerleme Raporlarını her yıl yayınlamaktadır.²³⁵ Bu çerçevede 2016 yılında Türkiye için yayınlanan İlerleme Raporunda 26. fasıl olan Eğitim ve Kültür başlığı altında Türkiye'nin eğitim ve kültür konusunda kısmen hazırlıklı olduğu ve bu fasılda bazı ilerlemelerin kaydedildiği belirtilmiştir. Türkiye'nin 2017 yılında kız öğrenciler ve dezavantajlı grupların çocukları başta olmak üzere, eğitime katılımı tüm düzeylerde arttırması, okul terk oranlarını azaltmaya yönelik etkili stratejiler oluşturması ve öğretmenlerin eğitim ve öğretimlerini iyileştirmesi gerektiği belirtilmiştir. Yükseköğretim kurumları arasında kalite açısından farklılıkların devam ettiği, ancak yine de Türkiye'nin Bologna sürecini uygulama bakımından ileri bir aşamada olduğu ifade edilmiştir. AB ortalamasının hala oldukça altında olmakla beraber, okul öncesi eğitimde çocukların okula kayıt olma oranlarında bazı ilerlemelerin kaydedildiği belirtilerek, kızların okula kayıt olma oranının %80'e çıktığı, ancak erken okul terklerinin yakından izlenmesi ve azaltılması için Türkiye'nin bir sistem kurması gerektiği ifade edilmiştir. Eğitimi özellikle Roman ve engelli çocuklar için, daha

²³¹ Eğitim ve Kültür Hakkında AB Müktesebatı Rehberi, Şubat 2013, İstanbul-Brüksel, http://www.mess.org.tr/media/.../mess-education_guide_updates_feb2013_tr_final.pdf, Erişim Tarihi: 16.01.2017.

²³² <http://www.ab.gov.tr/index.php?p=38&l=1>, Erişim Tarihi: 02.02.2017.

²³³ Screening Report Turkey, Chapter 26 – Education and Culture, 13 February 2006, abdigm.meb.gov.tr/projeler/ois/011.pdf, Erişim Tarihi: 02.02.2017.

²³⁴ <http://www.ab.gov.tr/index.php?l=1&p=65>, Erişim Tarihi: 02.02.2017.

²³⁵ <http://www.ab.gov.tr/index.php?p=46224>, Erişim Tarihi: 02.02.2017.

kapsayıcı hale getirme yönünde ilerleme kaydedilmesine ihtiyaç duyulduğu dile getirilmiştir. Son olarak da Türkiye'nin Erasmus+ Programına başarılı bir şekilde katılım sağlamaya devam ettiği belirtilmiştir.²³⁶

3.4. AB'de Gençlik Politika ve Programlarının Gelişimi

AB kapsamındaki ilk Gençlik Programı, 1988 yılında bir Konsey kararıyla Topluluk içinde gençlik değişimlerini teşvik etmek amacıyla “Avrupa İçin Gençlik” (Youth for Europe) Programının kurulmasıyla başlamıştır. Gençlik Programını kuran 16 Haziran 1988 tarih ve 88/348/EEC sayılı Konsey kararında Avrupa Ekonomi Topluluğunu kuran Antlaşmanın 235. maddesine atıf yapılmaktadır.²³⁷ Söz konusu madde, ortak pazarın işleyişine ilişkindir ve madde hükmü şu şekildedir: “Ortak Pazarın işleyişi süresince Topluluk amaçlarından birinin gerçekleştirilmesi için Topluluğun girişimde bulunmasının gerekli olduğunun anlaşılması halinde, işbu Antlaşmada gerekli yetkiler verilmemişse, Konsey, Komisyonun önerisi üzerine ve Avrupa Parlamentosunun görüşünü aldıktan sonra oybirliğiyle karar alarak gerekli düzenlemeleri yapar.” Madde hükmünde belirtildiği üzere, ortak pazarın işleyişinin ve Topluluk amaçlarının gerektirdiği durumlarda Antlaşma ile açıkça yetki verilmemişse dahi Konsey harekete geçebilmektedir.²³⁸

Bahsi geçen 88/348/EEC sayılı kararda üye devletlerin “Avrupa halkları arasında daha sıkı bir birlik kurma konusunda kararlı oldukları” belirtilmektedir. Daha sıkı birlik amacına ulaşmak için de Konsey'in 1989-1991 yılları arasında ilk evresi yürürlükte olacak olan Gençlik Programını kurduğu belirtilmektedir. Kararda 1985 yılında yayınlanan “Halklar Avrupası” üzerine ad hoc Komite'nin sonuçları hatırlatılmaktadır. Bu sonuçlardan biri de Topluluk içinde gençlik değişimlerinin teşvik edilmesini önermekteydi.

Kararda, kurulan Gençlik Programının amaçları olarak üye devletlerin ekonomik, sosyal ve kültürel yaşamının birinci elden deneyimlenmesi, gençler

²³⁶ <http://www.ab.gov.tr/index.php?p=46224&l=1>, Erişim Tarihi: 17.01.2017.

²³⁷ Council Decision of 16 June 1988 (88/348/EEC), <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/ALL/?uri=CELEX:31988L0378>, Erişim Tarihi: 20.05.2017.

²³⁸ Avrupa Ekonomi Topluluğunu Kuran Antlaşma, <http://www.ikv.org.tr/images/files/A2-tr.pdf>, 20.05.2017.

arasında işbirlikçi ilişkilerin geliştirilmesi, ortak çıkarların farkına varılması ve bir Avrupa kimliği bilincinin geliştirilmesi sayılmıştır.²³⁹

Tesis edilen ilk Gençlik Programının ilk safhasının 1991 yılında sona ermesiyle, Konsey 29 Temmuz 1991’de 91/395/EEC sayılı kararı alarak “Avrupa İçin Gençlik” Programının 2. safhasını başlatmış ve 1992-1994 arası dönem için “Avrupa İçin Gençlik II” programı yürürlüğe konmuştur. Ardından da, 14 Mart 1995 tarih ve 818/95/EC sayılı Avrupa Parlamentosu ve Konsey kararıyla “Avrupa İçin Gençlik” Programının 3. safhası başlatılmıştır (1995-1999 yılları arasındaki dönem için).²⁴⁰ Yine, 20 Temmuz 1998 tarih ve 168/98/EC sayılı Parlamento ve Konsey kararıyla “Gençler İçin Avrupa Gönüllü Hizmeti” Topluluk Eylem Programı kurulmuştur.²⁴¹ Ardından, 13 Nisan 2000 tarih ve 1031/2000/CE sayılı Konsey ve Avrupa Parlamentosu kararı ile 2000-2006 dönemi için “Gençlik” (Youth) Topluluk Eylem Programı tesis edilmiş ve bu kararla “Avrupa Gönüllü Hizmeti de “Gençlik” Programının içine dahil edilmiştir. 13 Nisan 2000 tarihli söz konusu kararda Komisyon’un “Öğretme ve Öğrenme - Öğrenen Bir Topluma Doğru” (Teaching and Learning - Towards the Learning Society) başlıklı “Beyaz Kitap”a atıf yapılmıştır.²⁴²

1995 yılında yayınlanan adı geçen Beyaz Kitap’ta vatandaşlar nezdinde AB’nin, yalnızca mevzuat kabul eden bir yapı olarak değil, günlük hayatlarında daha yakından deneyimleyebilecekleri bir yapı olarak algılanması gerektiği belirtilmektedir. Beyaz Kitap’ta özel bir Avrupa boyutunun geliştirilmesinin ve “uluslararasılaşma”nın, dünya sahnesinde Avrupa’nın konumunu güçlendireceği vurgulanmıştır.²⁴³

²³⁹ Council Decision of 16 June 1988 (88/348/EEC), <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/ALL/?uri=CELEX:31988L0378>, Erişim Tarihi: 20.05.2017.

²⁴⁰ EU Youth Programmes: 1988-2013, European Commission, s. 1, <http://www.injuve.es/sites/default/files/2013/19/noticias/25ansEUYouth.pdf>, Erişim Tarihi: 20.05.2017.

²⁴¹ Commission Staff Working Paper “Youth for Europe” and “European Voluntary Service” Evaluation Report, Brussels, 09.10.2001, s. 15, <http://ec.europa.eu/transparency/regdoc/rep/2/2001/en/sec-2001-1621-1-en-main-part-1.pdf>, Erişim Tarihi: 20.05.2014.

²⁴² Decision No. 1031/2000/EC of the European Parliament and of the Council of 13 April 2000 Establishing the “Youth” Community Action Programme, <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32000D1031&from=ES>, Erişim Tarihi: 10.05.2017.

²⁴³ White Paper on Education and Training: Teaching and Learning - Towards the Learning Society, 29.11.1995, s.7, http://europa.eu/documents/comm/white_papers/pdf/com95_590_en.pdf, Erişim Tarihi: 10.05.2017.

Diğer yandan, 3 Nisan 2000 tarihli kararda Komisyon'un yayınladığı “Eğitim, Öğretim, Araştırma: Ulusötesi Hareketlilik Önündeki Engeller” (Education, Training, Research: The Obstacles to Transnational Mobility) başlıklı Yeşil Kitap'a da atıf yapılmıştır. Adı geçen Yeşil Kitap'ta “bir bütünün parçaları olarak, bütün vatandaşlar için serbest dolaşımın önemi” vurgulanmaktadır. Serbest dolaşım aracılığıyla başka kültürlerle ve toplumlarla etkileşimin artırılmasının, Avrupalılık bilincini ve Avrupalı halklar arasında dayanışmayı geliştireceği ifade edilmektedir.²⁴⁴ Bu atıflardan sonra, 3 Nisan 2000 tarihli kararda aktif vatandaşlığın teşvik edilmesi gerektiği ve insan haklarına saygı ve ırkçılık ile yabancı düşmanlığı dahil her türlü ayrımcılıkla mücadele konularına dikkat çekilmesi gerektiği vurgulanmaktadır. Gençlik değişimlerinin demokrasi, hoşgörü, işbirliği, dayanışma gibi değerlerin geliştirilmesine katkıda bulunacağı ve bu değerlerin içselleştirilmesinin, aktif vatandaşlık bilincini geliştirerek Birliği geliştireceği ifade edilmektedir.

3 Nisan 2000 tarihli kararda Gençlik Topluluk Eylem Programının, yaygın (enformel) eğitim yoluyla bilgi toplumuna katkı sağlayacağı, hayatboyu öğrenmeyi teşvik edeceği ve aktif vatandaşlığı güçlendireceği belirtilmektedir. Ayrıca Programın, üye devletlerde kültürel çeşitliliği ve dil çeşitliliğini geliştireceği belirtilmektedir.

Programın amaçları olarak şunlar sayılmaktadır: Gençlerin Avrupa'nın inşasına aktif katılımlarının sağlanması; kültürel çeşitliliğin ve ortak değerlerin geliştirilmesi; insan haklarına saygı ile ırkçılık ve yabancı düşmanlığıyla mücadelenin teşvik edilmesi ve dayanışmanın güçlendirilmesi ve son olarak, dil becerilerinin ve farklı kültürler arasındaki anlayışın teşvik edilmesi.²⁴⁵

Avrupa Komisyonu, “Avrupa Gençliği İçin Yeni Bir İtici Güç” (2001) başlıklı Beyaz Kitap ile gençlik alanının oldukça çeşitlilik içerdiğini ve temelde üye devletlerin sorumluluk alanına girdiğini kabul etmiştir. Bununla birlikte, söz konusu Beyaz Kitap'ta üye devletler gençlik alanındaki politikalarında işbirliğine davet edilmiştir.

²⁴⁴ Education, Training, Research: The Obstacles to Transnational Mobility Green Paper, Brussels, 02.10.1996, s.1, <http://edz.bib.uni-mannheim.de/www-edz/pdf/kom/gruenbuch/kom-1996-0462-en.pdf>, Erişim Tarihi: 10.05.2017.

²⁴⁵ Decision No. 1031/2000/EC of the European Parliament and of the Council of 13 April 2000 Establishing the “Youth” Community Action Programme, <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32000D1031&from=ES>, Erişim Tarihi: 10.10.2017.

İşbirliği alanları ise şunlar olarak belirlenmiştir: katılım (participation), bilgi, gönüllülük/gönüllü faaliyetler ve gençlere ilişkin anlayış geliştirilmesi. Bu alanlarda farklı üye devletlerin gençlik politikaları arasında daha sıkı bir eşgüdümün başarılabilmesi içinse Açık Koordinasyon Yöntemi'nin uygulanması önerilmiştir. Ardından, “Gençlik İçin Bir AB Stratejisi: Yatırım ve Güçlendirme” başlıklı yeni gençlik politikası çerçevesi 2009 yılının Nisan ayında Komisyon tarafından kabul edilmiştir. Bu yeni strateji kapsamında belirlenen yeni öncelikler ise şunlardır:

- Gençliğe eğitim ve istihdamda daha fazla olanak yaratmak.
- Gençlerin topluma tam katılımlarını sağlamak.
- Toplumla gençler arasında karşılıklı dayanışmayı geliştirmek.

Avrupa Komisyonu'nun gençlik alanındaki araçlarından bir diğeri de Avrupa Gençlik Paketi (European Pact for Youth)'dır. 22-23 Mart 2005'teki Konsey toplantısında kabul edilen bu Pakt,²⁴⁶ büyümeyi ve iş olanaklarını geliştirmeyi amaçlayan Lizbon Stratejisi'ne, söz konusu Strateji'nin 2005 yılında gözden geçirildiği sırada dahil edilmişti. Avrupa Gençlik Paketi ile aşağıdaki üç konuya ilişkin bir dizi siyasi önlem ortaya konmuştur:

- İstihdam, bütünleşme ve sosyal ilerleme;
- Eğitim, öğretim ve hareketlilik;
- Aile hayatı ve iş hayatı arasındaki uyum.

Pakt'ta ayrıca, bir dizi farklı politika alanında da bütünleştirilmiş bir gençlik boyutunun olması gerektiğinin altını çizmektedir.²⁴⁷

2006 yılında Gençlik Programının sona ermesiyle, 15 Kasım 2006 tarih ve 1719/2006/EC sayılı Konsey ve Parlamento kararıyla 2007-2013 yılları için “Gençlik Hareket (Eylem) Halinde” (Youth in Action) programı yürürlüğe konulmuştur. 15 Kasım 2006 tarihli kararda gençlerin aktif vatandaşlığının geliştirilmesinin, AB'nin

²⁴⁶ Decision No. 1719/2006/EC of the European Parliament and of the Council of 15 November 2006 Establishing the ‘Youth in Action’ Programme for the Period 2007 to 2013, <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32006D1719&from=EN>, Erişim Tarihi:10.05.2017.

²⁴⁷ Finn Yrjar Denstad, “Gençlik Politikaları Kılavuzu”, Çev. Hale Akay, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 1. Baskı İstanbul, Ocak 2014, s. 35-39.

üzerine kurulu olduğu özgürlük, demokrasi, insan haklarına ve temel özgürlüklere saygı, cinsiyet eşitliği, ayrımcılıkla mücadele gibi değerlere katkı yapacağı belirtilmektedir. Birlik metinlerinde daha önceleri ekonomi temelli “istihdam” hedefine vurgu yapılırken, zamanla “Avrupa değerlerine” yapılan vurgunun güçlendiği görülmektedir.

Özetlenecek olursa, AB çerçevesinde geliştirilen Gençlik Programının amaçlarının, gençler arasında genel olarak aktif vatandaşlığın ve özel olarak da Avrupa vatandaşlığının teşvik edilmesi, gençler arasında dayanışmanın ve hoşgörünün geliştirilmesi, AB içinde sosyal uyumun güçlendirilmesi ve gençler arasında karşılıklı anlayışın geliştirilmesi olarak belirlenmiştir. Diğer yandan Programın, Topluluğun diğer alanlardaki eylemlerini -özellikle de hayatboyu öğrenme ve kültür gibi alanlardaki eylemleri- desteklemesi ve tamamlaması gerektiği belirtilmektedir. Aynı şekilde, Programın çok kültürlülük, dil çeşitliliği, sosyal uyum gibi konularda AB politikalarına katkı sağlaması beklenmiştir. 15 Kasım 2006 tarihli kararda Programın özel hedefleri olarak ise, gençlerin AB’ye aidiyet hissi geliştirmeleri, Avrupa’nın demokratik yaşamına katılımlarının desteklenmesi, Avrupa’da gençler arasında hareketliliğin artırılması, gençlik arasında kültürlerarası öğrenmenin geliştirilmesi, AB’nin temel değerlerinin (insan onuruna saygı, eşitlik, insan haklarına saygı, hoşgörü, ayrımcılıkla mücadele gibi) teşvik edilmesi ve yaygın ve sargin öğrenmede Avrupa boyutunun geliştirilmesi sayılmıştır.²⁴⁸

“Akıllı, Sürdürülebilir ve Kapsayıcı Büyüme Üzerine AB 2020 Stratejisi”nde vurgulandığı üzere, Avrupa Birliği eğitim kadar gençlik politikalarına da büyük önem atfetmekte ve toplumsal hayatın her alanında gençliğin aktif katılımını desteklemektedir. Gençlik alanındaki temel öncelikler, AB Gençlik Stratejisi (2010-2018) ile belirlenmiştir. AB Gençlik Stratejisi kapsamında -üye devletlerin gençlik alanındaki sorumluluklarına riayet edilerek- gençlik alanında bakanlar düzeyinde iki temel hedef ve bu alanda birtakım işbirliği konuları belirlenmiştir. Belirlenen iki temel hedef, gençlere eğitimde ve iş hayatında eşit fırsatlar yaratmak ve gençlerin topluma

²⁴⁸ Decision No. 1719/2006/EC of the European Parliament and of the Council of 15 November 2006 Establishing the ‘Youth in Action’ Programme for the Period 2007 to 2013, <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32006D1719&from=EN>, Erişim Tarihi:10.05.2017.

daha aktif katılımını sağlamaktır. Bu hedeflere ulaşmanın ise, yaygın (non-formal) öğrenmenin ve hareketliliğin artırılması yoluyla ve “açık koordinasyon” yöntemi ile mümkün olacağı belirtilmiştir.²⁴⁹

Ayrıca, AB 2020 Stratejisi'nin bir parçası olarak 2010 yılında geliştirilen Gençlik Hamlesi (Youth on the Move) girişimi de üye devletler arasında gençlerin nitelikli eğitim ve öğretimini, işgücü pazarına uyum ve entegrasyonunu, yenilikçilik ve girişimciliğini ve hareketliliğini teşvik etmek amacıyla ortaya komuştur.²⁵⁰

2000-2006 döneminde uygulanan Gençlik Programı'nın ardından, yukarıda da bahsedildiği üzere, 2014 yılında yeni ve bütünleşmiş Erasmus+ Programı (2014-2020) yürürlüğe girmiş ve Gençlik Programı da, çatı Program niteliğindeki Erasmus+ Programı çerçevesinde uygulanmaya devam etmektedir.

3.5. Türkiye’de Gençlik Politikaları ve AB ile Uyumu

Türkiye’de 2012 yılında kabul edilen “Ulusal Gençlik ve Spor Politikası Belgesi” incelendiğinde, Gençlik politikalarının temel hedefinin “gençlerin evrensel ve insani değerlere sahip, çevreye saygılı, bilgili, girişimci, toplumsal aidiyet duygusu ve vatandaşlık bilinci yüksek, toplumsal hayata aktif katılan, temel hak ve hürriyetlerini etkin bir biçimde kullanan ve uluslararası alanda akranlarıyla rekabet edebilecek seviyede bireyler olarak kendi potansiyellerini tam anlamıyla gerçekleştirebilecekleri imkanları yaratmak” olduğu belirtilmektedir. Gençlik alanında geliştirilmesi gereken ilke ve değerler olarak da,

-İnsan haklarına ve demokratik değerlere bağlılık,

-Kültürel ve insani değerleri benimsemek,

-Hak temelli bir yaklaşım benimsemek,

-Her türlü ayrımcılığı önlemek ve fırsat eşitliğini gerçekleştirmek,

-Bireysel ve toplumsal farklılıkları bir zenginlik, bu zenginliği de toplumsal dayanışma ve bütünleşmenin bir aracı olarak kabul etmek,

²⁴⁹ EU Youth Strategy, https://ec.europa.eu/youth/policy/youth-strategy_en, Erişim Tarihi:15.05.2017.

²⁵⁰ Fası 26: Eğitim ve Kültür, <http://www.ab.gov.tr/91.html>, Erişim Tarihi: 11.05.2017.

-Araştırmaya ve bilgiye dayalı olmak,

-Politika ve uygulamalarda uluslararası standartları gözetmek sayılmıştır.

Gençlik alanındaki temel politika alanları olaraksa, “eğitim ve hayatboyu öğrenme” sayılmaktadır. Bu çerçevede eğitimin; toplumsal gelişme ve kalkınmanın, ekonomik büyümenin, toplumsal dayanışma ve bütünleşmenin vazgeçilmez bir unsuru olduğu belirtilmekte ve eğitim politikasının “katılımcılığı” esas alması gerektiği ifade edilmektedir. Bu çerçevede “eğitim kurumlarında öğrencilere yönelik tüm uygulamalarda eşit muamele ve ayrımcılık yasağı ilkelerini gözetmek” hedefi belirtilmektedir. Yine, “Yaygın eğitim olanaklarının geliştirilmesi ve hayatboyu öğrenme anlayışının güçlendirilmesi” hedeflenmektedir. Bu kapsamda “Etik değerlerin içselleştirilmesine yönelik uygulamaları arttırmak” gereğinden bahsedilmektedir. Yurt dışı eğitim imkanları aracılığıyla gençlerin eğitim, kültür ve bilgi düzeylerinin artırılması ve bunların topluma geri dönüşünün sağlanması hedeflenmektedir. Yine bu kapsamda gençlerin, eğitim ve öğretimlerine katkı sağlayacak uluslararası eğitim projelerinde yabancı ülke gençleriyle birlikte yer almalarını teşvik etmek” gerektiğinden söz edilmektedir.

Geliştirilmesi gereken etik ve insani değerler olaraksa; özgürlük, eşitlik, başkalarına karşı hoşgörü ve saygı, dayanışma gibi bütün insanlar için ortak olan değerler sayılmaktadır. Bu çerçevede evrensel değerler konusunda gençlerin bilinçlendirilmesi hedeflenmektedir. Gençlerin, karşılıklı anlayış ve hoşgörü geliştirmesi ve önyargıdan arınması konusunda çalışmalar yapılması gerektiği ifade edilmektedir. Aynı şekilde, insan hakları bilinç ve kültürünün gençlere kazandırılması hedeflenmektedir. Bu kapsamda “gençlere yönelik insan haklarıyla ilgili eğitim faaliyetlerini arttırmak ve bu kapsamdaki projeleri desteklemek” politika hedefi olarak belirlenmektedir.²⁵¹ Yine, eğitim-öğretim politikaları belirlenirken gençler arasında demokrasi bilincinin yaygınlaştırılması gerektiği ifade edilmektedir.

Farklı kültürlerin birbirleriyle ulusal ve küresel düzeyde daha fazla temas etmesi ile ortaya çıkan etkileşimin bir sonucu olarak günümüzde “kültürlerarası

²⁵¹ Ulusal Gençlik ve Spor Politikası Belgesi, s. 5-14, http://www.gsb.gov.tr/public/edit/files/Mevzuat/ulusal_genclik_ve_spor_politikasi.pdf, Erişim Tarihi: 11.05.2017.

diyalog” kavramı ön plana çıkmıştır. Bu bağlamda, Ulusal Gençlik ve Spor Politikası Belgesi’nde gençlere yönelik olarak evrensel niteliğe sahip değerlerin kazandırılması için gerekli çalışmalar yapılması ve küreselleşen dünyada uluslararası topluma etkin katılımlarının artırılması gerektiği belirtilmektedir. Bu çerçevede, “uluslararası öğrenci değişimleri, eğitim programları ve stajlar hakkında bilgiye her sosyo-ekonomik gruptan daha fazla gencin ulaşmasını sağlamak” hedef olarak belirlenmiştir. Belirlenen diğer hedefler ise şunlardır:

-Gençlerin uluslararası dolaşımını artırmak,

-Gençlerin uluslararası değişim programlarına katılımını sağlayarak ve kültürler arası etkileşimi sağlamada gençlik değişim programlarını etkin olarak kullanmak,

-Dünya gençliğinin karşılıklı anlayış geliştirmesini ve iletişimini teşvik etmek,

-Uluslararası kültürel, sportif ve sanatsal organizasyonlara gençlerin katılımını sağlamak,

-Farklı kültürler arasında hoşgörü ve diyaloga dayalı ilişkileri geliştirmek,

-Gençlerin gönüllülük faaliyetlerine olan katılımlarının artırılması ve uluslararası platformda gençlerin daha aktif bireyler olarak yer almalarını sağlayacak olan eğitim programları, kültürler arası değişim ve gönüllülük projelerinin yaygınlaştırılması (hareketlilik),

-Uluslararası hareketlilik programlarının kapsamını genişletmek ve sayılarını arttırmak,

-Ulusal ve uluslararası organizasyonlara, gençlerin gönüllü olarak katılımlarını sağlamak ve bu sayede kendi kültürünü tanıtmak ve farklı ülkelerin kültürlerinin tanınmasını sağlamak,

-Uluslararası eğitim programlarının yaygınlaştırılması ve bu programlara katılımın artırılmasını teşvik etmek,

-Yurt dışı eğitim yoluyla gençlerin sosyal uyumunu ve karşılıklı anlayışını geliştirmek.²⁵²

Yukarıda çalışmanın konusuyla ilgili boyutuyla aktarılan Ulusal Gençlik ve Spor Politikası Belgesinin hedefleri ile AB'nin gençlik alanındaki hedeflerinin uyumlu olduğu görülmektedir. Avrupa Komisyonu tarafından hazırlanan Beyaz Kitaplarda belirlenen politika ve yaklaşımların söz konusu ulusal politika belgesinde de benimsendiği görülmektedir. Türkiye'de AB müktesebatına uyum çalışmaları çerçevesinde yapılan reformlar, gençlik alanında da kendini göstermiştir.²⁵³

Diğer yandan, Türkiye'de 2003 yılında kurulan Ulusal Ajans, her ne kadar gençlik politikalarını yapılandırma amacını taşıyan bir kurum olmasa da gençlik alanında faaliyet gösteren kurum ve kuruluşların güçlendirilmesi yönünde olumlu katkılar sağlamaktadır.²⁵⁴ Türkiye'nin 1 Nisan 2004'den itibaren tam üyesi haline geldiği Socrates, Leonardo da Vinci ve Gençlik programları 2000-2006 yılları arasında uygulanmıştır. Gençlik Programı aşağıda yer alan alt eylemlerden oluşmuştur:

- Eylem 1: Yaşları 15 ile 25 arasında olan gençlerden oluşan grupların kısa dönemli değişimleri,
- Eylem 2: Yaşları 18 ile 25 arasında olan bireyler için gönüllü hizmet,
- Eylem 3: Gençler tarafından yürütülen ulusal ve uluslararası girişimler,
- Eylem 4: Diğer Topluluk Programları ile bağlantılı projeler
- Eylem 5: Uluslararası gençlik çalışmaları alanında kapasite artırımı ve yenilikler.

Türkiye'nin son üç yıllık döneminde dahil olduğu Gençlik Programı'ndan toplamda yaklaşık olarak 16.500 kişi yararlanmıştır. Ardından, yürürlüğe giren Hayatboyu Öğrenme ve Gençlik Programları (Youth in Action) da (2007-2013) Türkiye Ulusal Ajansı tarafından yürütülmüştür. Gençlik Programı ülke merkezli projeler çerçevesinde aşağıdaki alt eylemler temelinde yürütülmüştür:

²⁵² Ulusal Gençlik ve Spor Politikası Belgesi, s. 26-41, http://www.gsb.gov.tr/public/edit/files/Mevzuat/ulusal_genclik_ve_spor_politikasi.pdf, Erişim Tarihi: 11.05.2017.

²⁵³ Hakan Acar, "Türkiye'nin Ulusal Gençlik Politikası Nasıl Yapılandırılmalıdır?", **Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi**, Cilt: 5, Sayı: 1, 2008, s. 4.

²⁵⁴ Hakan Acar, a.g.m., s. 9.

- Eylem 1.1 – Gençlik Değişimleri
- Eylem 1.2 – Gençlik Girişimleri
- Eylem 1.3 – Gençlik Demokrasi Projeleri
- Eylem 2 – Avrupa Gönüllü Hizmeti
- Eylem 3.1 – Avrupa Birliği Komşu Ortak ülkelerle İşbirliği
- Eylem 4.3 – Gençlik Çalışanları ve Gençlik Kuruluşları İçin Eğitim ve Ağ Kurma
- Eylem 5.1 – Gençler ve Gençlik Politikalarından Sorumlu Olanların Toplantıları

2007-2013 yıllarını kapsayan bu dönemde de Gençlik Programı'ndan Türkiye'den toplamda 83.484 kişi yararlanmıştır.²⁵⁵

²⁵⁵ Geçmişten Günümüze AB Eğitim ve Gençlik Programları, <http://www.ua.gov.tr/kurumsal/kurumsal-ilgili-link-ve-dok%C3%BCmanlar/eski-programlar>, Erişim Tarihi: 12.05.2017.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. EĞİTİM VE ÖĞRETİM 2020 STRATEJİ BELGESİ VE ERAMUS+ PROGRAM REHBERİNİN İNCELENMESİ VE AB EĞİTİM VE GENÇLİK PROGRAMLARININ KATKILARININ DEĞERLENDİRİLMESİ

4.1. Eğitim ve Öğretim 2020 Stratejisi

Eğitim ve öğretim alanında ilk somut çerçeve olan Eğitim ve Öğretim 2010 Çalışma Programı (ET 2010), Avrupa Birliği Konseyi tarafından Mart 2002’de Barselona’da Lizbon Stratejisi doğrultusunda ortaya konmuştur. Söz konusu Programın amacı, ülkelerin eğitim ve öğretim sistemlerinin iyileştirilmesinin desteklenmesi, iyi uygulamaların değişimi ve işbirliğini güçlendirecek AB mekanizmalarının geliştirilmesi olarak belirlenmiş ve bu amaçlara ulaşmada “Açık Koordinasyon Yöntemi”ne vurgu yapılmıştır.

12 Mayıs 2009 tarihli “Eğitim ve Öğretimde Avrupa İşbirliği Alanında Strateji Çerçevesine İlişkin Konsey Sonuçları” (Konsey’in 2009/C 119/02 sayılı Kararı) ile Eğitim ve Öğretim 2010 Çalışma Programından elde edilen kazanımlar değerlendirilerek “Eğitim ve Öğretim 2020” stratejisi geliştirilmiştir. Bu strateji ile 2020’ye kadarki dönemde Avrupa işbirliğinin birincil hedefleri; tüm vatandaşlarının kişisel, sosyal ve mesleki başarı ve memnuniyetlerini sağlamak, demokratik değerleri, sosyal uyumu, aktif vatandaşlığı ve kültürlerarası diyalogu teşvik etmek ve üye ülkelerin eğitim ve öğretim sistemlerinin gelişimini desteklemek olarak belirlenmiştir.

Eğitim ve Öğretim 2020 Stratejisi belgesinin başlangıç kısmında, Kopenhag ve Bologna süreçleri bağlamındaki girişimleri de içeren Eğitim ve Öğretim 2010 Stratejisi aracılığıyla hayatboyu öğrenme alanında ulusal reformların desteklenildiği, yükseköğretimin modernleştirildiği, kaliteyi, şeffaflığı ve hareketliliği teşvik eden ortak Avrupa araçlarının geliştirildiği ve eğitim alanında önemli bir ilerleme kaydedildiği vurgulanmıştır. Ancak, AB’nin karşı karşıya olduğu önemli sorunların halen devam ettiğine dikkat çekilmiş, bu bağlamda AB’nin “dünyanın en rekabet edebilir, dinamik ve bilgiye dayalı ekonomisi olma” hedefine vurgu yapılarak aşağıdaki unsurların altı çizilmiştir:

- Eğitim ve öğretim, Avrupa'nın ve Avrupa vatandaşlarının şimdi karşılaştığı ve gelecekte karşılaşıcağı pek çok sosyo-ekonomik, demografik, çevresel ve teknolojik sorunla başa çıkmasında önemli bir rol oynamaktadır.
- Eğitim öğretim aracılığıyla insan sermayesine yatırım yapmak, Lizbon Starejisi'nin de temeli olan sürdürülebilir ve bilgiye dayalı büyümeye ilişkin AB stratejisinin temel unsurudur. Eğitim ve öğretim aracılığıyla insan sermayesine yatırım yapmak ayrıca, bireysel anlamda kendini gerçekleştirme, sosyal uyum ve aktif vatandaşlığın geliştirilmesinde katkı sağlamaktadır.
- Avrupa çeşitliliğine ve onun sağladığı biricik fırsatlara değer vererek ve üye devletlerin eğitim alanındaki sorumluluklarına saygı göstererek, Eğitim ve Öğretim 2010 Çalışma Programı ile kaydedilen ilerlemeye dayanılarak, eğitim ve öğretim alanında işbirliğinin stratejik çerçevesi güncellenmektedir. 2020 yılına kadar işbirliğinin etkinliğini daha çok arttırmak ve üye devletlerin eğitim ve öğretim sistemlerinde sürdürülebilir fayda ve destek sağlamak istenmektedir.

2020 yılına kadar üye devletlerde eğitim ve öğretim sistemlerinin gelişimini desteklemenin temel hedefleri şunlardır:

- Tüm vatandaşların kişisel, sosyal ve profesyonel kendini gerçekleştirmeleri;
- Sürdürülebilir ekonomik refah ve istihdam ile demokratik değerler, sosyal uyum, aktif vatandaşlık ve kültürlerarası diyalogun teşvik edilmesi.²⁵⁶

“Eğitim ve Öğretim 2020”, 2020'ye kadar sürecek dönemde eğitim ve öğretimde Avrupa işbirliğinin yol haritası olmuş ve eğitim ve öğretim sistemlerini bir bütün olarak hayatboyu öğrenme perspektifine oturtmuştur.²⁵⁷ Eğitim ve Öğretim 2020 Stratejisi'nin belirlediği dört temel hedef:

- Hayatboyu öğrenme ve hareketliliğin gerçekleştirilmesi;
- Eğitim ve öğretimin kalite ve etkinliğinin artırılması;
- Eşitlik, sosyal dayanışma ve aktif vatandaşlığın teşvik edilmesi;

²⁵⁶ [http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX:52009XG0528\(01\)](http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX:52009XG0528(01)), Erişim Tarihi: 18.01.2017.

²⁵⁷ <http://www.ab.gov.tr/index.php?p=91&l=1>, Erişim Tarihi: 16.01.2017.

- Eğitim ve öğretimin her aşamasında girişimcilik, yaratıcılık ve yenilikçiliğin geliştirilmesidir.²⁵⁸

Üçüncü stratejik hedef olan “Eşitlik, sosyal dayanışma ve aktif vatandaşlığın teşvik edilmesi” şu şekilde açıklanmaktadır: Eğitim ve öğretim politikası, vatandaşların istihdamları bakımından gerekli olan işle bağlantılı veya temel becerileri kazanıp geliştirmelerini, daha fazla öğrenmeyi, aktif vatandaşlığı ve kültürlerarası diyalogu teşvik etmelidir. Ayrıca eğitim; kültürlerarası yetenekleri, demokratik değerleri ve temel haklar ile çevreye saygıyı, her türlü ayrımcılıkla mücadeleyi ve gençlerin farklı sosyal çevrelerden akranlarıyla pozitif etkileşim kurmalarını teşvik etmelidir. Dördüncü hedef olan “Eğitim ve öğretimin her aşamasında girişimcilik, yaratıcılık ve yenilikçiliğin geliştirilmesi” ise şu şekilde açıklanmıştır: Yaratıcılık ve yenilik Avrupa’nın uluslararası rekabetinde büyük bir öneme sahiptir. Bu nedenle, tüm vatandaşların dijital beceriler, öğrenmeyi öğrenme, girişimcilik ve kültürel farkındalık gibi çapraz kilit becerileri kazanmaları teşvik edilmelidir.²⁵⁹ Eğitim ve Öğretim 2020 Strateji Belgesi’nde ayrıca, 2010-2020 dönemi için belirlenen hedeflere uygun olarak hazırlanacak gösterge ve değerlendirme ölçütlerinin geliştirilmesi tavsiye edilmiştir.

Söz konusu stratejik hedeflerin, istihdam ve rekabet gibi ekonomik temellere dayandırıldığı görülmektedir. Bunun yanı sıra, kültürlerarası diyalog ve aktif vatandaşlık gibi sosyal ve kültürel entegrasyonu güçlendirmeyi amaçlayan kavramlara da vurgu yapılmıştır.

Avrupa Komisyonu, eğitim ve öğretim sistemlerinin Eğitim Öğretim 2020 hedeflerine uyumunu yıllık raporlarla izlemektedir. İzlemeden elde edilen veriler doğrultusunda 2015 yılında Konsey ve Komisyon tarafından *Eğitim ve Öğretim 2020 Ortak Raporu* kabul edilmiştir. Bu Ortak Raporda 6 yeni öncelik belirlenmiştir.²⁶⁰

²⁵⁸ Eğitim ve Kültür Hakkında AB Müktesebatı Rehberi, Şubat 2013, İstanbul-Brüksel, http://www.mess.org.tr/media/.../mess-education_guide_updates_feb2013_tr_final.pdf, Erişim Tarihi: 16.01.2017.

²⁵⁹ Council conclusions of 12 May 2009 on a strategic framework for European cooperation in education and training (ET 2020), [http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX:52009XG0528\(01\)](http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX:52009XG0528(01)), Erişim Tarihi: 18.01.2017.

²⁶⁰ <http://www.ab.gov.tr/index.php?p=91&l=1>, Erişim Tarihi: 16.01.2017.

- İstihdam edilebilirlik, yenilikçilik, aktif vatandaşlık ve refah için öğrenme çıktılarına odaklanan geçerli ve yüksek kaliteli bilgi, beceri ve yeterlilikler.
- Kapsayıcı eğitim, eşitlik, ayrımcılıkla mücadele ve vatandaşlık becerilerinin teşvik edilmesi;
- Dijital çağı kucaklayan açık ve yenilikçi eğitim ve öğretim,
- Eğitimcilere güçlü destek;
- Öğrenme ve işgücü hareketliliğini kolaylaştırmak için yeterliliklerin şeffaflığı ve tanınması;
- Eğitim ve öğretim sistemlerine sürdürülebilir yatırım.²⁶¹

4.1.1. Eğitim ve Öğretimi İzleme 2016 Raporu

Eğitim ve Öğretimi İzleme, Avrupa Komisyonu tarafından eğitim ve öğretimdeki gelişmeleri izlemek için yıllık olarak yayınlanan bir rapordur. İzleme Raporu, kapsamlı bir dizi niceliksel ve niteliksel kaynaklara (OECD araştırmaları vb.) dayanılarak hazırlanmaktadır. Bu raporlarla “Avrupa 2020” Stratejisinin²⁶² hedefleri, “Eğitim ve Öğretim 2020”nin öncelikleri ve değerlendirme ölçütleri doğrultusunda AB’nin ve üye ülkelerin gösterdikleri gelişim izlenmektedir.

2016 yılında yayınlanan *Eğitim ve Öğretimi İzleme Raporunda*, eğitim ve öğretimi etkileyen meydan okumalar ortaya konmuştur. Bunlar; Avrupa’nın yaşlanan nüfusu, artan iltica başvuruları ve eğitim fırsatları arasındaki eşitsizliklerdir. Değişen toplumlar ve teknolojik olarak ilerlemiş ve küreselleşen ekonomi, yüksek düzeyde beceri ve yeterlilikler gerektirmektedir. Söz konusu raporda Avrupa’daki son aşırı cılık

²⁶¹ http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=uriserv:OJ.C_.2015.417.01.0025.01.ENG&toc=OJ:C:2015:417:TOC, Erişim Tarihi: 02.02.2017.

²⁶² AB’nin yeni ekonomik dönüşüm stratejisini ve 2020 yılı için hedeflerini belirlediği “*Akıllı, Sürdürülebilir ve Kapsayıcı Büyüme için Avrupa Stratejisi*” (Avrupa 2020 Stratejisi) 3 Mart 2010 tarihinde açıklanmıştır. Avrupa 2020 Stratejisi; küreselleşme, iklim değişikliği gibi yaşanan hızlı gelişmeler ve Avrupa’da nüfusun yaşlanması gibi AB ekonomisinin yapısal problemleriyle başa çıkabilmek için yapısal dönüşümü hedeflemektedir. Avrupa 2020 Stratejisi, yaşanan ekonomik ve mali kriz sonrasında Avrupa’yı eskisinden daha güçlü duruma getirme düşüncesinin bir ürünü olarak ortaya çıkmıştır. Söz konusu strateji, ekonomik krizi, dönüşüm için bir fırsat olarak ele almaktadır. Ayrıntılı bilgi için bkz. T.C. Başbakanlık Avrupa Birliği Genel Sekreterliği Sosyal, Bölgesel ve Yenilikçi Politikalar Başkanlığı, Avrupa 2020 Stratejisi: Akıllı, Sürdürülebilir ve Kapsayıcı Büyüme için Avrupa Stratejisi Özet Bilgi Notu, (Hazırlayanlar: Gökşen Akbaş, Altan APAR), Ankara, 14 Eylül 2010, http://www.ab.gov.tr/files/SBYPB/Sosyal%20Politika%20ve%20C4%B0stihdam/avrupa_2020_stratejisi.pdf, E.T. 27.01.2017.

dalgası dikkate alınarak, tüm düzeylerdeki eğitimin; özgürlük, hoşgörü, ayrımcılık yapmama gibi değerleri teşvik ederek Avrupa vatandaşlığına katkı sağlayabileceği belirtilmiştir.

Raporda belirtilen diğer hususlar şunlardır: “Eğitim sistemlerinin; toplumdaki tüm gruplar arasındaki entegrasyonu, sosyal uyumu ve AB’nin ortak değerlerini teşvik etmek konusunda özel bir sorumluluğu vardır. Avrupa toplum yapısı, özellikle göçlere bağlı olarak değişiklikler geçirmektedir. Özellikle Orta Doğu’daki karışıklıklar nedeniyle AB ülkelerine yapılan iltica başvuruları önceki yıllara göre üç kat artmıştır. Üçüncü ülkelerden AB ülkelerine göç edenler, yerli vatandaşlara göre eğitim, istihdam ve sosyal dahil edilme bakımından geride kalmaktadırlar. Bunların önüne geçmek için etkili bir “entegrasyon stratejisi” belirlenmelidir. Eğitim; dijital teknolojilerin kullanımı ve dil desteği aracılığıyla entegrasyonu kolaylaştırmada önemli bir rol oynayabilir. Göçmenlerin AB ortak değerlerine bağlılıklarının teşvik edilmesi ve entegrasyonu, AB’nin Avrupa vatandaşlığı gündemine de katkı sağlayacaktır.”

Avrupa’da artan aşırıçılık akımı, eğitimin AB ortak değerlerini ve aktif vatandaşlığı teşvik etmedeki rolünü ön plana çıkarmıştır. Bu çerçevede 2015 yılında AB Eğitim Bakanları ve AB’nin Eğitim Komiseri “*Eğitim aracılığıyla özgürlük, hoşgörü ve ayrımcılık yapmama ortak değerlerinin ve vatandaşlığın teşvik edilmesi*” üzerine bir Deklarasyon (Paris Deklarasyonu) yayınlamışlardır. Bu belge, eğitim aracılığıyla AB ortak değerlerinin benimsenmesi ve daha kapsayıcı (dahil edici) toplumların temellerinin atılması için yeni girişimlerin başlatılması çağrısı yapmaktadır. Paris Deklarasyonu’nun uygulanması için üye devletlerin yarısından fazlası ulusal düzeyde ortak politikalar geliştirmişlerdir.²⁶³

Eğitimin temel rolü sadece bilgi, beceri ve yeterlilikleri geliştirmesi değil, aynı zamanda daha kapsayıcı olarak ortak değerlerin içselleştirilmesine katkı sağlamasıdır. Eğitim ve Öğretimi İzleme 2016 raporunda da eğitimin yalnızca istihdam boyutuyla bireylere kaliteli beceri ve yeterlilikler kazandıran bir araç olarak görülmediği, aynı zamanda AB’nin ortak değerlerini, Avrupa kimliğini ve AB vatandaşlığını güçlendirmedeki rolünün vurgulandığı görülmektedir.

²⁶³ Education and Training Monitor 2016, https://ec.europa.eu/education/sites/education/files/monitor2016_en.pdf, Erişim Tarihi: 02.02.2017.

4.2. Erasmus+ Program Rehberi

Erasmus+ Programından yararlanmak isteyenler için gerekli bilgi ve kuralları içeren Program Rehberi her yıl Komisyon tarafından güncellenerek yayınlanmaktadır. 2017 yılı için yayınlanan Erasmus+ Program Rehberi'nin giriş kısmında, 2014-2020 yılları arasında uygulanacak olan Programın, Avrupa'nın gelecek on yılda karşılaşacağı sosyo-ekonomik değişimlerle başa çıkmasında ve büyüme, istihdam, eşitlik ve sosyal içerme hedeflerine ulaşmada önemli katkılar sağlayabileceği belirtilmektedir.

Rehber incelendiğinde vurgulanan diğer husular şunlardır: "AB bünyesindeki toplumların, demokratik hayatta aktif rol oynamaları ve daha uyumlu ve dahil edici olmaları gerekmektedir. Eğitim ve gençlik programları; ortak Avrupa değerlerinin içselleştirilmesi, sosyal entegrasyonun derinleşmesi, kültürlerarası anlayışın ve bir topluluğa bağlılık duygusunun geliştirilmesi ve şiddet içeren radikalleşmenin önlenmesinde kilit araçlardır. Erasmus+ Programı ayrıca Avrupa için önemli bir gündem haline gelen göçmenlerin ve diğer dezavantajlı bireylerin dahil edilmesini de teşvik etmektedir.

Program, Avrupa 2020 Stratejisi'nin hedefleriyle ve bu Strateji'nin temel girişimleriyle tutarlı olan eylemleri, işbirliği faaliyetlerini ve araçları desteklemektedir. Program ayrıca, "Açık Koordinasyon Yöntemi" yoluyla eğitim ve öğretimde Avrupa İşbirliği Stratejik Çerçevesi (Eğitim ve Öğretim 2020)'nin ve Avrupa Gençlik Stratejisi'nin amaçlarına ulaşmada katkı sağlamaktadır.

Erasmus+ Programı, eğitim, öğretim ve gençlik alanlarında 25 yılı aşan Avrupa programlarının kazanımlarının üzerine inşa edilmiştir. Program, 2007-2013 döneminde Komisyon tarafından uygulanan Hayatboyu Öğrenme Programı, Gençlik Programı, Erasmus Mundus, Tempus, Alfa, Edulink ve Sanayileşmiş ülkeler ile yükseköğretim alanında işbirliği programlarının birleştirilmesiyle ortaya çıkmıştır.

Önceki tüm eylemleri çatısı altında toplayan Programın tanınırlığını artırmak için Programa yaygın şekilde bilinen ve güçlü bir marka halini alan "Erasmus" adı verilmiştir. Programın genel amacı:

- Avrupa 2020 stratejisinin amaçlarını desteklemek;

- Eğitim ve öğretimde Avrupa işbirliği için stratejik çerçevenin (ET 2020) amaçlarını desteklemek;
- Gençlik alanında Avrupa işbirliği için yenilenmiş çerçevenin (2010-2018) amaçlarını desteklemek;
- Sporda Avrupa boyutunu geliştirmek;
- Avrupa Birliği Antlaşması'nın 2. maddesinde sayılan Avrupa değerlerinin tanıtımını sağlamaktır.²⁶⁴

AB Antlaşması'nın 2. maddesinde "Birlik; insan onuruna saygı, özgürlük, demokrasi, eşitlik, hukukun üstünlüğü ve azınlıklara mensup kişilerin hakları da dahil olmak üzere insan haklarına saygı değerleri üzerine kuruludur. Bu değerler, çoğulculuk, ayrımcılık yapmama, hoşgörü, adalet, dayanışma ve kadın-erkek eşitliğinin hakim olduğu bir toplumda üye devletler için ortakdır" denmektedir. İlaveten, 2. maddeyi destekler nitelikte üçüncü maddenin ilk paragrafında Birliğin amacının; "barışı, kendi değerlerini ve halkların refahını ileriye götürmek" olduğu belirtilmektedir. 3. paragrafında ise, "Birlik, sahip olduğu zengin kültür ve dil çeşitliliğine saygı gösterir ve Avrupa'nın kültürel mirasının korunmasını ve geliştirilmesini sağlar" ifadesi yer almaktadır. 5. paragrafta "Birlik dış dünya ile ilişkilerinde kendi değerlerini ve çıkarlarını savunur ve destekler" denmektedir. 6. paragrafta ise, "Birliğin Antlaşmalarla kendisine verilen yetkiler çerçevesinde bu hedeflerini uygun araçlarla takip edeceği" belirtilmektedir.²⁶⁵

Rehberde Erasmus+ Programının önemli özelliklerinden birinin "çok dillilik" olduğu vurgulanmaktadır. Çok dillilikle ilgili olarak Rehber'de şu ifadeler yer almaktadır: "Çok dillilik, Avrupa projesinin yapı taşlarından biridir ve AB'nin "çeşitlilik altında birleşme" isteğinin güçlü bir sembolüdür. Dil öğrenmenin ve dil çeşitliliğinin teşvik edilmesi, Programın özel hedeflerinden biridir."²⁶⁶

²⁶⁴ Erasmus+ Program Rehberi, <http://www.ua.gov.tr/programlar/teklif-%C3%A7a%C4%9Fr%C4%B1lar%C4%B1>, Erişim Tarihi: 18.01.2017.

²⁶⁵ Avrupa Birliği Antlaşması ve Avrupa Birliği'nin İşleyişi Hakkında Antlaşma, T.C. Başbakanlık Avrupa Birliği Genel Sekreterliği, Ankara, 2011.

²⁶⁶ Erasmus+ Program Rehberi, <http://www.ua.gov.tr/programlar/teklif-%C3%A7a%C4%9Fr%C4%B1lar%C4%B1>, Erişim Tarihi: 18.01.2017.

Burada Konstrüktivist bakış açısıyla Birliğin “dile” özel önem atfettiği görülmektedir. AB bir yandan genişlerken, diğer yandan da derinleşmesini ilerletmek istemektedir. Ancak bu derinleşme sürecinde AB, toplumların homojen yapıda olmalarını hedeflememekte, “çeşitlilik içinde birlik” sloganını benimsemektedir. Dolayısıyla dil çeşitliliğinin geliştirilmesi, AB’nin belirlediği sosyal entegrasyonunu “çeşitlilik içinde birlik” yönünde ilerletme hedefinin yapı taşlarından biri olarak kabul edilmektedir.

Program ayrıca, kültürel farklılıklar nedeniyle toplumda birtakım zorluklar yaşayan bireylerin sosyal içerilmesine özel önem vermektedir. Kültürel farklılıklar nedeniyle toplumda ayrımcılığa maruz kalan kişilere örnek olarak “göçmenler, sığınmacılar, göçmen veya sığınmacı ailelerden gelenler, milli veya etnik bir azınlığa mensup olanlar, dil adaptasyonu veya kültürel uyum sorunları olanlar” verilmektedir.

AB çerçevesinde geniş dil çeşitliliği ile kültürlerarası farkındalığı teşvik etmek ve dillerin öğretimi ve öğrenimi konularında iyileşme sağlamak Programın özel amaçları olarak belirtilmektedir. Program kapsamında kurulacak ortaklıkların öncelikleri; dahil etme, çeşitlilik, eşitlik, cinsiyet dengesi, ayrımcılıkla mücadele ve sosyal, sivil, kültürlerarası yeterliklerinin teşvik edilmesidir.

Hareketlilik faaliyetlerinin “güçlendirilmiş kültürlerarası farkındalığı, topluma aktif katılımı, Avrupa projesine ve AB değerlerine ilişkin farkındalığın artmasını, sosyal, dilsel ve kültürel çeşitliliğin öneminin anlaşılmasını” sağlaması istenmektedir. Ayrıca bu faaliyetlerin; diğer kültürler ve ülkelerle ilgili farkındalığı, karşılıklı anlayışı, Avrupa vatandaşlığını ve Avrupa kimliğini geliştirmesi beklenmektedir.²⁶⁷

Burada yine Konstrüktivist yaklaşımın önem atfettiği “kimlik” kavramı dikkate alındığında; eğitim ve öğretim aracılığıyla ortak çağdaş değerlere dayalı bir üst “Avrupa kimliği” oluşturulmaya çalışıldığı görülmektedir. Geliştirilen bu Avrupa kimliğinin aynı zamanda Avrupa vatandaşlığını da güçlendireceği varsayılmaktadır.

Ayrıca, Avrupa Birliği’nin ve Erasmus+ Programının görünürlüğünü artırmak için, Programdan faydalananların, bütün iletişim ve tanıtım materyallerinde Avrupa

²⁶⁷ Erasmus+ Program Rehberi, <http://www.ua.gov.tr/programlar/teklif-%C3%A7a%C4%9Fr%C4%B1lar%C4%B1>, Erişim Tarihi: 18.01.2017.

amblemını (AB bayrağı) ve Avrupa Birliği'nin ismini kullanmaları gerekmektedir.²⁶⁸ Burada AB kimliğinin özelliklerinin toplumlarda yerleştirilmesi ve yaygınlaştırılması için “sembolik” inşa etme, yani sembollerden yararlanarak kimlik özelliklerini toplumlarda yerleştirme amacı gürılmektedir. “Halklar Avrupası”nın yaratılmasında AB sembollerinin kullanımına atfedilen önem, AB'nin vatandaşların günlük yaşamlarında somut olarak hissedilmesini sağlama amacını taşımaktadır. Böylece, AB'ye aidiyet hissi geliştirilecek, AB kimliği ve AB vatandaşlığı güçlenecektir.

4.3. Türkiye Ulusal Ajansı'nın Türkiye'nin AB ile Entegrasyon Sürecine Olan Katkılarının Değerlendirilmesi

Türkiye Ulusal Ajansı'nın Türkiye'nin AB ile olan entegrasyon sürecine yaptığı katkıları değerlendirmek için öncelikle, 2007-2013 yılları arasında uygulanan ve Türkiye'de Türkiye Ulusal Ajansı tarafından yürütölen Hayatboyu Öğrenme Programı'na ilişkin 2007, 2008 ve 2009 yıllarında yapılan etki analizi çalışmaları sonuçlarından yararlanılarak değerlendirmeler yapılacak, ardından Gençlik Programı'nın katkıları 2014, 2015 ve 2016 yıllarına ait RAY Network (Research Based Analysis of Youth in Action - Erasmus+ Gençlik Programı'nın Araştırmaya Dayalı Analizi ve İzlenmesi) Raporlarından yararlanılarak değerlendirilecektir. Son olarak da, 2014-2020 döneminde uygulanan çatı Program mahiyetindeki Erasmus+ Programına ilişkin Ara Dönem Değerlendirme Raporundan yararlanılarak Erasmus+ Programı'nın değerlendirmesi yapılacaktır.

4.3.1. Hayatboyu Öğrenme Programı'nın AB Entegrasyon Sürecine Yaptığı Katkıların Değerlendirilmesi

AB'nin hayatboyu öğrenme kavramına büyük bir önem atfettiği ve Türkiye'de de Türkiye Ulusal Ajansı'nın kurulmasıyla 2003 yılından itibaren uygulanmaya başlanan AB Eğitim ve Gençlik Programlarının temelini de “hayatboyu öğrenme” kavramı olduğu tezin bir önceki bölümünde aktarılmıştı. Hayatboyu öğrenme kavramı, örgün eğitime ek olarak öğrenmenin gerçekteştiği daha geniş çevrelerin de dikkate alınması gerektiğini ifade etmektedir. Bu bağlamda, örgün (formal), yaygın (non-

²⁶⁸ Erasmus+ Program Rehberi, <http://www.ua.gov.tr/programlar/teklif-%C3%A7a%C4%9Fr%C4%B1lar%C4%B1>, Erişim Tarihi: 18.01.2017.

formal) ve sargın (informal) öğrenme de örgün eğitimi tamamlayıcı öğrenme deneyimleridir.

Diğer yandan, Avrupa Birliği Eğitim ve Gençlik Programları, Programların uygulandığı ülkelerde, “kültürlerarası diyalogu; birlikte çalışmaya dayanan ortaklıklar ve faaliyetler yolu ile eğitim seviyesinin artırılmasını; sosyal dışlanma, yabancı düşmanlığı, ırkçılık ve ön yargılarla mücadeleyi; Avrupa halkları arasında anlayış geliştirmeyi ve Avrupa boyutunun güçlendirilmesini” amaçlamaktadır.

AB Eğitim ve Gençlik Programları, Avrupa Birliği'nin temel hedeflerinin somutlaştırılmasında ve fikirlerin eyleme dönüştürülmesinde bir araç vazifesi görmektedir. AB Eğitim Programları'nın AB ile entegrasyon sürecine yaptığı katkılar daha ziyade halklar arasında sağladığı sosyal etkileşim ve teşvik ettiği yaygın öğrenme yöntemleri aracılığıyla halklar nezdinde olmaktadır. AB, uzun vadede hedeflediği siyasi birlik yolunda ve Birliğin inşasında ve güçlendirilmesinde halkların fikirlerine ve aktif katılımına büyük önem atfetmektedir.

Socrates Programı'nın sona ermesiyle 2007-2013 yıllarını kapsayan dönem için yürürlüğe giren Hayatboyu Öğrenme Programı çatısı altında farklı hedef kitlelere hitap eden sektörel programlar (Comenius, Erasmus, Grundtvig, Leonardo da Vinci) uygulanmıştır. Okul Eğitimi alanında Comenius, yükseköğretim alanında Erasmus, yetişkin eğitimi alanında Grundtvig ve mesleki eğitim alanında Leonardo da Vinci Programı uygulanmıştır.²⁶⁹ Bu bölümde Hayatboyu Öğrenme Programı'nın 2007, 2008 ve 2009 yılları için Program ülkesi olan Türkiye'deki etkileri, bu yıllarda yapılan etki analizi çalışmalarından yararlanılarak karşılaştırmalı olarak sunulacaktır. Tez çalışması kapsamında incelemeye dahil edilecek programlar, ülke merkezli faaliyetlerden Comenius Okul Ortaklıkları, Grundtvig Öğrenme Ortaklıkları, Comenius Asistanlığı, Comenius/Grundtvig Hizmetiçi Eğitim faaliyeti, Erasmus Öğrenci Hareketliliği, Leonardo da Vinci (LdV) Hareketlilik, LdV Ortaklıklar, Gençlik Değişimleri, Avrupa Gönüllü Hizmeti (AGH) ve Eğitim ve Ağ Kurma projeleridir.

²⁶⁹ 2007 Yılı Hayatboyu Öğrenme Programı (LLP) Etki Analizi Sonuç Raporu, Ankara, Aralık 2008, s. 1.

Söz konusu etki analizi çalışmaları kapsamında 2007, 2008 ve 2009 yıllarında Hayatboyu Öğrenme Programları'ndan herhangi birine katılmış olan proje yararlanıcılarının tümüne elektronik posta yoluyla ulaşılmış ve yapılacak olan anket çalışmalarına katılmaları istenmiştir. Araştırmaya katılan yararlanıcılara birtakım sorular yöneltilmiş ve verdikleri yanıtlar doğrultusunda bir etki analizi çalışması ortaya konmuştur. Ancak, tez çalışması kapsamında Hayatboyu Öğrenme Programı kapsamındaki sektörel programlar içinden Comenius Okul Ortaklıkları, Grundtvig Öğrenme Ortaklıkları, Comenius Asistanlığı, Comenius/Grundtvig Hizmetiçi Eğitim faaliyeti, Erasmus Öğrenci Hareketliliği, LdV Hareketlilik ve LdV Ortaklıklar Programlarına ilişkin etki analizi çalışma sonuçları aktarılacaktır. 2007, 2008 ve 2009 yıllarında söz konusu Programlara katılmış yararlanıcıların toplam sayısı ile anket çalışmalarına katılmış yararlanıcıların sayıları aşağıdaki tablolarda sunulmaktadır.²⁷⁰

Tablo 4.1.: 2007 Yılı Toplam Yararlanıcı Sayıları ve Etki Analizi Çalışmasına Katılan Yararlanıcı Sayıları

Program	Toplam Yararlanıcı Sayısı	Çalışmaya Katılan Yararlanıcı Sayısı	Katılım Oranı
Comenius Okul Ortaklıkları	1.300	129	10%
Comenius Asistanlığı	90	53	59%
Grundtvig Öğrenme Ortaklıkları	80	40	50%
Comenius/Grundtvig Hizmet İçi Eğitim Faaliyetleri	226	173	77%
Erasmus Öğrenci Öğrenim Hareketliliği	3.860	477	12%
LdV - Temel Mesleki Eğitim Almakta Olanlar ve İşgücü Piyasasındakiler (Hareketlilik)	1.758	198	11%

²⁷⁰ 2007 Yılı Hayatboyu Öğrenme Programı (LLP) Etki Analizi Sonuç Raporu, Ankara, Aralık 2008, s. 2.

Tablo 4.2.: 2008 Yılı Etki Analizi Çalışmasına Katılan Yararlanıcı Sayıları

Program	Araştırmaya katılan yararlanıcı sayısı
Comenius Okul Ortaklıkları	110
Comenius Asistanlığı	35
Comenius/Grundtvig Hizmetiçi eğitim faaliyeti	67
Erasmus Öğrenci Öğrenim Hareketliliği	400
Leonardo da Vinci ortaklıklar	42
LdV hareketlilik (IVT ve PLM)	486
Grundtvig Öğrenme Ortaklıkları	35

Tablo 4.3.: 2009 Yılı Etki Analizi Çalışmasına Katılan Yararlanıcı Sayıları

Program	Gönderilen mesajlar	Ulaşmayan mesajlar	Yanıtlayan sayısı	Cevaplama oranı
Comenius Okul Ortaklıkları ve Comenius Bölgesel (Regio) Ortaklıklar	355	0	190	%53.5
Comenius Asistanlığı	120	0	69	%57.5
Comenius/Grundtvig Hizmetiçi eğitim faaliyeti	372	10	147	%39.5
Erasmus Öğrenci Hareketliliği	2301	76	234	%10.2
Leonardo da Vinci ortaklıklar	44	0	42	%95.5
LdV hareketlilik	236	15	210	%89.0
Grundtvig Öğrenme Ortaklıkları	59	0	39	%66.1

Anket uygulamasına katılan yararlanıcılardan toplanan veriler, betimleyici analize tabi tutulacaktır. Aşağıda sunulacak olan bulgular, her bir Program için anket uygulamasına katılan yararlanıcıların verdikleri yanıtların dağılımından oluşmaktadır. Bulgular, her bir Program için ayrı ayrı rapor edilecektir. Bir başka deyişle, Programlara ait raporların her biri münferit birer Program raporu olarak değerlendirilebilir. Bununla birlikte, genel değerlendirme bölümünde bütün Programlar için ortaklaşa bir değerlendirme sunulacaktır.

Anket bulgularının analizine öncelikle, Comenius Okul Ortaklıkları Programı'ndan başlanacaktır. Bu çerçevede, öncelikle Comenius Okul Ortaklıkları Programına ilişkin temel bilgileri kısaca aktarmak uygun olacaktır. Comenius Okul Ortaklıkları Programı, farklı ülkelerdeki öğrenci ve öğretmenlere okul eğitimi alanıyla ilgili bir konuda birlikte çalışma imkanı sağlamıştır. Bazı ortaklıklar öğrencilerin aktif katılımını sağlarken, bazıları daha ziyade öğretmenlerin ve idari personelin katılımına odaklanmıştır. Comenius Okul Ortaklıkları Programı dil odaklı bir Program da olup katılımcıların yabancı dillerini geliştirmelerine imkan vermiş ve yabancı dil öğrenmeye yönelik motivasyonu artırmıştır. 2007, 2008 ve 2009 yıllarında yapılan etki analizi çalışmaları kapsamında anket soruları Comenius Okul Ortaklıkları faaliyetinden yararlanmış olan okul müdürlerinin veya irtibat kişilerinin, her ikisinin de okulda bulunmadığı durumlarda proje faaliyetlerine doğrudan katılmış bir öğretmenin cevaplama istenmiştir.²⁷¹ Tez çalışması kapsamında çalışmanın konusuyla ilgili olan anket soruları ve bu sorulara verilen olumlu yanıtlar (Kesinlikle Katılıyorum+Katılıyorum), oransal (%) olarak tablolar ve grafikler halinde ve yıl bazında karşılaştırmalı sunulacaktır.²⁷²

²⁷¹ 2007 Yılı Hayatboyu Öğrenme Programı (LLP) Etki Analizi Sonuç Raporu, Ankara, Aralık 2008, s. 3-5.

²⁷² 2008 Yılı Hayatboyu Öğrenme Programı (LLP) Etki Değerlendirme Araştırması Sonuç Raporu, Ankara, 2010, s. 4.

Tablo 4.4.: Comenius Okul Ortaklıkları Programı'nın Proje Yararlanıcılarına Katkıları²⁷³

Comenius Okul Ortaklıkları Programı	Yıl bazında yanıtlar (Katılıyorum+Kesinlikle Katılıyorum ²⁷⁴ %)		
	2007 yılı	2008 yılı	2009 yılı
Programın Katkısı			
Türkiye'nin AB'ye uyum çabalarının önemli olduğunu anladım	yok ²⁷⁵	yok	69.2
Türkiye'nin AB'ye üyeliği konusunda görüşlerimde olumlu yönde değişiklikler oldu/AB konusundaki fikrim değişti	52	54	64.1
Bu program yabancı dil becerimi geliştirmeme yardımcı oldu/Yabancı dil yeterliliğim arttı	76	87	88.5
Programa katıldıktan sonra yeni bir yabancı dil öğrenmeye karar verdim/Yeni bir dil öğrenme konusundaki motivasyonum arttı	89	61	63.9
Farklı insanlara karşı saygı ve hoşgörü düzeyim yükseldi	69	63	73.9
Yabancı kültürlerle karşı ön yargılarımı yenmeme yardımcı oldu	52	55	60
İrkçilik ve ayrımcılıkla mücadeleye olan inancım arttı	80	69	81.1
Yabancı kültürler hakkında daha fazla öğrendim	yok	97	95.2
Bu Program sayesinde kendi kültürümü tanıtmaya fırsatı buldum	94	86	yok

²⁷³ Hayatboyu Öğrenme Programı kapsamında uygulanan sektörel Programlara ilişkin etki analizi çalışmaları 2007, 2008 ve 2009 yıllarında ayrı ayrı ele alınmıştır. Tez çalışması kapsamında ise, bu üç yılın verileri derlenmiş, karşılaştırmalı olarak sunulmuş ve bütüncül bir analiz yapılmaya çalışılmıştır. Hayatboyu Öğrenme Programının katkılarına ilişkin tablolar hazırlanırken, AB Eğitim ve Gençlik Programları Merkezi Başkanlığının hazırladığı 2007, 2008 ve 2009 yıllarına ait Hayatboyu Öğrenme Programı (LLP) Etki Değerlendirmesi Araştırmaları Sonuç Raporları'ndan yararlanılmıştır. Söz konusu raporlar için bkz. <http://www.ua.gov.tr/basin-odasi/yay%C4%B1nlar/raporlar>. Anket çalışmaları kapsamında birbirini takip eden her üç yılda da hemen hemen aynı soruların sorulması, sağlıklı bir değerlendirme yapabilmek için gerekli olan sürekliliği sağlamıştır. Anket çalışmaları kapsamında çeşitli konularla ilgili sorular yöneltilmiş ve soru grupları farklı kategorilere ayrılarak sınıflandırılmıştır. Tez çalışması kapsamında yalnızca tez konusuyla ilgili olan soru ve yanıtlara yer verilecek ve bu soru ve cevaplarla ilişkin değerlendirmeler yapılacaktır.

²⁷⁴ Anket çalışması kapsamında yöneltilen sorulara proje yararlanıcılarının vereceği yanıtlar “Kesinlikle Katılmıyorum, Katılmıyorum, Ne Katılıyorum Ne Katılmıyorum, Katılıyorum, Kesinlikle Katılıyorum” şeklinde sıralanmış ve bunlardan birini tercih etmeleri istenmiştir. Çalışma kapsamında tablo ve grafikler hazırlanırken “Katılıyorum+Kesinlikle Katılıyorum” yanıtları dikkate alınmıştır.

²⁷⁵ Tablolarda bazı alanlarda yer alan “yok” ibaresi, söz konusu yılın anket soruları kapsamında ilgili sorunun yöneltilmediğini ifade etmek için kullanılmıştır.

Yukarıda yer alan Tablo 4.4 incelendiğinde, Comenius Okul Ortaklıkları Programına katıldıktan sonra “Türkiye’nin AB üyeliği konusundaki görüşlerimde olumlu yönde değişiklikler oldu” sorusuna verilen olumlu yanıtların (Katılıyorum+Kesinlikle Katılıyorum) oranının 2007, 2008 ve 2009 yıllarında giderek arttığı görülmektedir. Bu noktada projelerin, yararlanıcılar nezdinde Avrupa Birliği fikri ile hedeflerinin güçlenmesine katkı sağladığı söylenebilir.²⁷⁶ Aynı şekilde, projelerin yabancı dil yeterliliğinin artmasına da katkı sağladığı görülmektedir. Proje süresince yabancı dil yeterliliğinin arttığını söyleyenlerin oranı üç yıl içinde giderek artmıştır (%70’lerden yaklaşık olarak %90’a). Programa katıldıktan sonra yeni bir yabancı dil öğrenmek konusunda motivasyonunun arttığını söyleyenlerin oranı 2008 ve 2009 yıllarında %60’lardadır. Bu oranlar, diğer sorulara verilen olumlu yanıtlarla karşılaştırıldığında görece düşük gibi görünebilir ancak, gerçekte bu oranlar da oldukça yüksektir. Proje faaliyetleri aracılığıyla dilsel becerilerin artmasının ve yabancı dilde ifade yeteneğinin gelişmesinin yanı sıra, AB’nin büyük bir önem atfettiği “çok dillilik” kavramının da yakından deneyimlenmesine olanak vermektedir. Proje faaliyetlerine katılan kişiler, ortaklık dilinin (genellikle İngilizce) yanı sıra proje ortağı olan ülkelerin yerel dillerini de öğrenme fırsatı bulmaktadır.

Benzer şekilde, AB’nin vurguladığı ve yayılması için çalıştığı “farklı insanlara karşı saygı ve hoşgörü düzeyinin yükselmesi, yabancı kültürlerle karşı ön yargıların giderilmesi ve ırkçılık ve ayrımcılıkla mücadeleye olan inancın artması” gibi değerlerin Program ülkelerinde yerleşmesi ve içselleştirilmesinde projelerin yardımcı olduğu görülmektedir. AB’nin önem verdiği diğer bir konu olan “kültürlerarası diyalog” kapsamında da proje katılımcıları “yabancı kültürler hakkında öğrenme” ve “kendi kültürünü tanıtmaya” fırsatı elde etmektedir. Tablo 4.4’te de görüldüğü üzere yabancı kültürler hakkında öğrendiğini ve kendi kültürünü tanıtmaya fırsatı bulduğunu ifade edenlerin oranları en yüksek oranlardır (bu oranlar her üç yılda da %80’ler ve %90’ların üzerinde gerçekleşmiştir). Tablo 4.4’e ilişkin hazırlanan karşılaştırmalı Grafik 4.5. aşağıda sunulmaktadır:

²⁷⁶ 2007 Yılı Hayatboyu Öğrenme Programı (LLP) Etki Analizi Sonuç Raporu, Ankara, Aralık 2008, s. 21.

Grafik 4.5.: Comenius Okul Ortaklıkları Projelerinin Katkıları



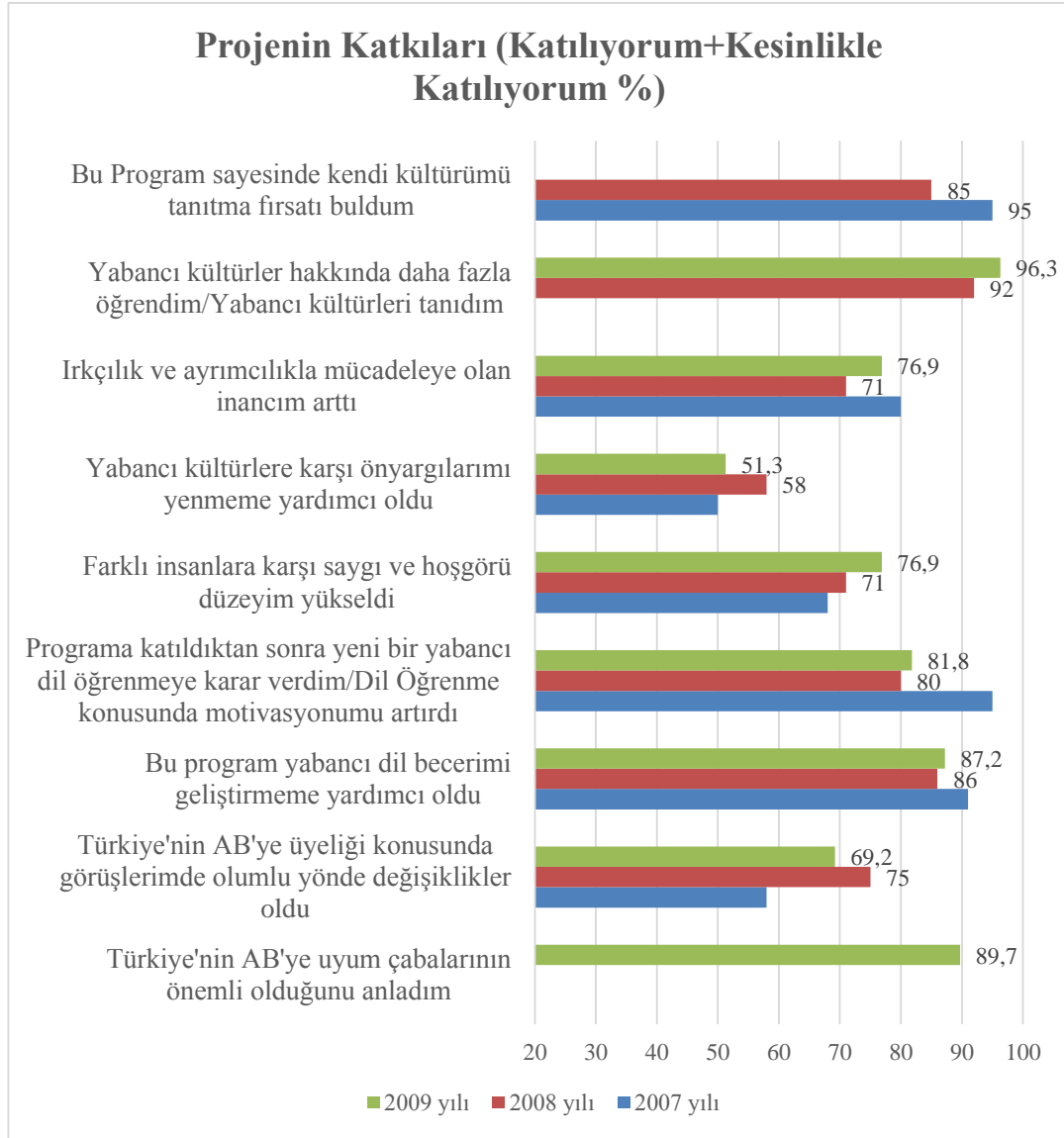
Aşağıda yer alan Tablo 4.6.'da ise Hayatboyu Öğrenme Programı kapsamında yer alan diğer bir faaliyet olan "Grundtvig Öğrenme Ortaklıkları"na ilişkin bulgular sunulmaktadır. Grundtvig Öğrenme Ortaklıkları Projeleri, yetişkin eğitimi alanında faaliyet gösteren kuruluşlar arasında işbirliği imkanları sağlamıştır. Öğrenme Ortaklıkları projeleri, kendi eğitim faaliyetlerine Avrupa boyutu katmak isteyen kuruluşlara bu fırsatı sunmuştur. Söz konusu projeler tecrübe, uygulama ve yöntem (metot) değişimini sağlamış ve Avrupa'nın kültürel, sosyal ve ekonomik yapısının ve ortak konuların daha iyi anlaşılmasına katkıda bulunmuştur. Öğrenci odaklı veya öğretmen odaklı olarak gerçekleştirilen Öğrenme Ortaklıklarında yerel otoriteler, sivil toplum kuruluşları ve özel kuruluşlar arasında işbirliği sağlanmıştır.

Tablo 4.6.: Grudtvig Öğrenme Ortaklıkları Projelerinin Katkıları

Grudtvig Öğrenme Ortaklıkları	Yıl bazında yanıtlar (Katılıyorum+Kesinlikle Katılıyorum %)		
	2007 yılı	2008 yılı	2009 yılı
Programın Katkısı			
Türkiye'nin AB'ye uyum çabalarının önemli olduğunu anladım	yok	yok	89.7
Türkiye'nin AB'ye üyeliği konusunda görüşlerimde olumlu yönde değişiklikler oldu/AB konusundaki fikrim değişti	58	75	69.2
Bu program yabancı dil becerimi geliştirmeme yardımcı oldu	91	86	87.2
Programa katıldıktan sonra yeni bir yabancı dil öğrenmeye karar verdim/Yeni bir dil öğrenme konusunda motivasyonumu artırdı	95	80	81.8
Farklı insanlara karşı saygı ve hoşgörü düzeyim yükseldi	68	71	76.9
Yabancı kültürler karşı ön yargılarımı yenmeme yardımcı oldu	50	58	51.3
Irkçılık ve ayrımcılıkla mücadeleye olan inancım arttı	80	71	76.9
Yabancı kültürler hakkında daha fazla öğrendim/Yabancı kültürleri tanıdım	yok	92	96.3
Bu Program sayesinde kendi kültürümü tanıtmaya fırsatı buldum	95	85	yok

Tablo 4.6 incelendiğinde, Grudtvig Öğrenme Ortaklıkları Programı'nın, yabancı dil becerisinin gelişimine, dil öğrenme motivasyonuna, kendi kültürünü tanıtmaya ve farklı kültürleri tanımaya katkısı her üç yılda da yüzde 80'in ve yüzde 90'nın üzerinde gerçekleşmiştir. AB'nin önem atfettiği değerler olan "dil çeşitliliği" ile "kültürel çeşitliliğe" Programın katkısının çok yüksek olduğu görülmektedir. Diğer yandan, farklı insanlara karşı saygı ve hoşgörü, yabancı kültürler karşı ön yargıların giderilmesi ve ırkçılık ve ayrımcılıkla mücadele konularına projelerin yaptığı katkının her yıl yüzde 50'den fazla oranda gerçekleştiği görülmektedir. Proje yararlanıcılarının büyük bir çoğunluğu da, Türkiye'nin AB'ye uyum çabalarının önemli olduğunu ve Türkiye'nin AB'ye üyeliği konusunda görüşlerinde olumlu değişiklikler olduğunu belirtmişlerdir. Aşağıda, Tablo 4.6'daki veriler baz alınarak oluşturulan karşılaştırmalı Grafik sunulmaktadır:

Grafik 4.7.: Grundtvig Öğrenme Ortaklıkları Projelerinin Katkıları



Hayatboyu Öğrenme Programı kapsamındaki diğer bir Program olan Comenius Asistanlığı, öğretmen adaylarına Avrupa'daki eğitim kurumlarında çalışma imkanı sağlamış ve öğretmen adaylarının öğretme ve öğrenme konularında Avrupa boyutunu daha iyi anlamaları için fırsatlar sunulmuştur. Bu faaliyet ile öğretmen adayları yabancı dillerini, farklı ülkeler ve eğitim sistemleri hakkındaki bilgilerini ve öğretme becerilerini geliştirme imkanı elde etmişlerdir. Comenius Asistanlığı faaliyeti için 2007, 2008 ve 2009 yıllarına ait bulgular Tablo 4.8.'de sunulmaktadır.²⁷⁷

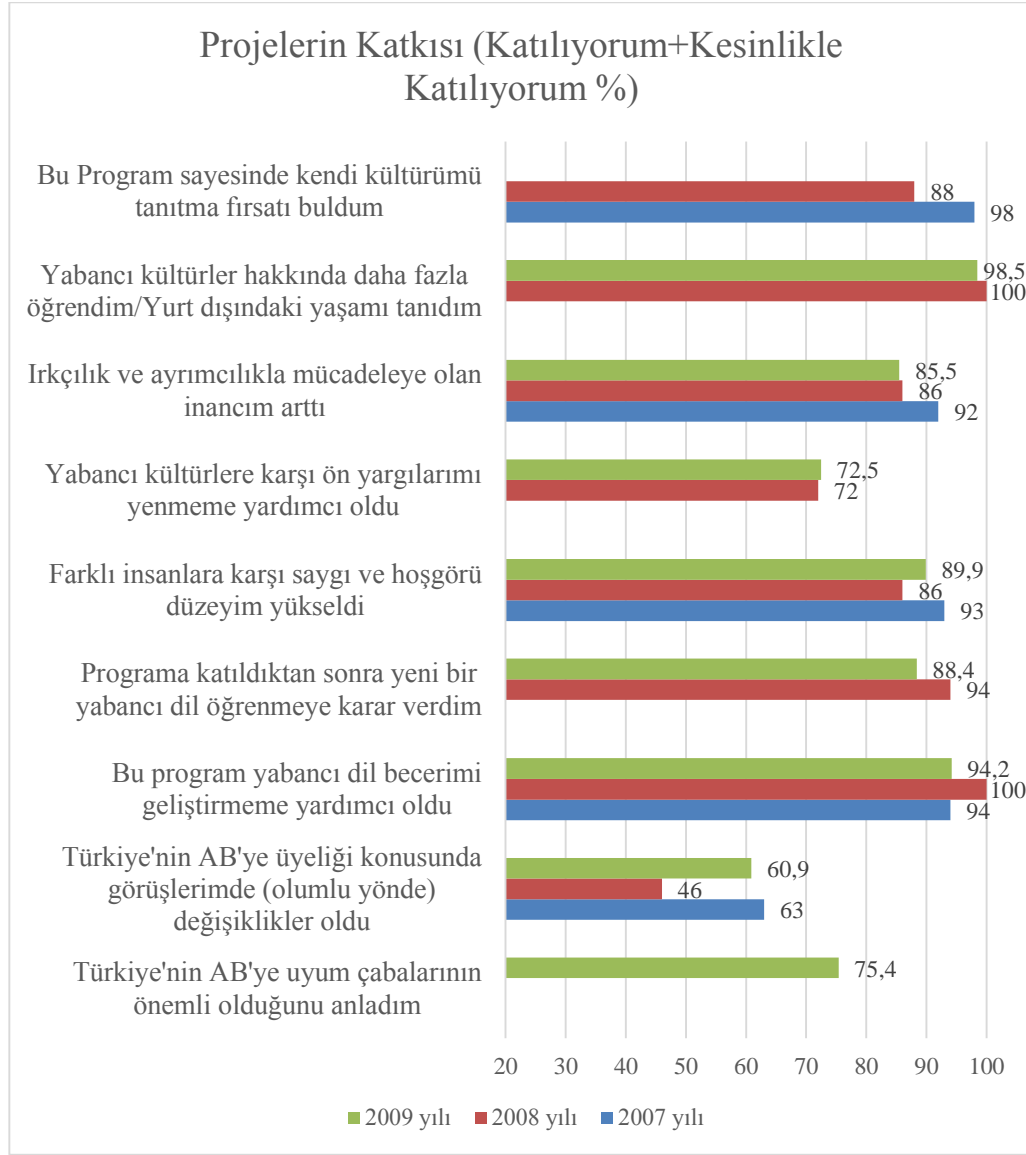
²⁷⁷ 2007 Yılı Hayatboyu Öğrenme Programı (LLP) Etki Analizi Sonuç Raporu, Ankara, Aralık 2008, s. 25.

Tablo 4.8.: Comenius Asistanlığı Programının Katkıları

Comenius Asistanlığı	Yıl bazında yanıtlar (Katılıyorum+Kesinlikle Katılıyorum %)		
	2007 yılı	2008 yılı	2009 yılı
Programın Katkısı			
Türkiye'nin AB'ye uyum çabalarının önemli olduğunu anladım	yok	yok	75.4
Türkiye'nin AB'ye üyeliği konusunda görüşlerimde (olumlu yönde) değişiklikler oldu/AB konusundaki fikrim değişti	63	46	60.9
Bu Program yabancı dil becerimi geliştirmeme yardımcı oldu	94	100	94.2
Programa katıldıktan sonra yeni bir yabancı dil öğrenmeye karar verdim	yok	94	88.4
Farklı insanlara karşı saygı ve hoşgörü düzeyim yükseldi	93	86	89.9
Yabancı kültürlerle karşı ön yargılarımı yenmeme yardımcı oldu	yok	72	72.5
Irkçılık ve ayrımcılıkla mücadeleye olan inancım arttı	92	86	85.5
Yabancı kültürler hakkında daha fazla öğrendim/Yurt dışındaki yaşamı tanıdım	yok	100	98.5
Bu Program sayesinde kendi kültürümü tanıtmaya fırsatı buldum	98	88	yok

Comenius Asistanlığı Programına ilişkin olarak, farklı insanlara karşı saygı ve hoşgörü, ırkçılık ve ayrımcılıkla mücadele gibi değerler konusunda olumlu yanıtların oranları her üç yılda da yüzde 80'in üzerinde gerçekleşmiştir. Aynı şekilde, yabancı kültürler hakkında öğrenme, yurt dışındaki yaşamı tanıma ve kendi kültürünü tanıtmaya konularında oranlar her üç yılda da hemen hemen yüzde 90 ve üzerinde gerçekleşmiştir. Türkiye'nin AB'ye uyum çabalarının önemi ve Türkiye'nin AB'ye üyeliği konusundaki olumlu görüşlere ilişkin olumlu yanıtlar da her üç yıl için de azımsanamayacak oranlardadır. Aşağıda, Comenius Asistanlığına ilişkin Tablo 4.8'deki veriler baz alınarak oluşturulan karşılaştırmalı Grafik sunulmaktadır.

Grafik 4.9.: Comenius Asistanlığı Projelerinin Katkıları



Hayatboyu Öğrenme Programı kapsamındaki diğer bir Program da Comenius/Grudtvig Hizmetiçi Eğitim Faaliyeti'dir. Hayatboyu eğitim kalitesinin artırılmasını desteklemek amacıyla okul eğitimi personelinin (Comenius) veya yetişkin eğitimi veren kurum ve kuruluşlarda çalışan kişilerin veya bu kişilerin hizmetiçi eğitimiyle ilgilenen kişilerin, başka bir Program ülkesinde eğitim almalarını sağlamayı amaçlamıştır. Bu sayede katılımcıların mesleğe yönelik alanlardaki becerilerini geliştirmek, Avrupalı meslektaşları ile görüş alışverişinde bulunmalarını sağlamak, ülkeye dönüşte edindikleri yeni becerileri somut uygulamalara dönüştürmeleri ve Avrupa'daki hayatboyu öğrenme hakkında daha geniş bilgi

edinmelerine yardımcı olmak hedeflenmiştir. Comenius/Grundtvig Hizmet İçi Eğitim Faaliyeti, uygulama açısından benzer programlar olduğundan yararlanıcılara aynı anket formu gönderilmiştir.²⁷⁸ Tablo 4.10'da Comenius/Grundtvig Hizmetiçi Eğitim Faaliyetinin katkıları 2007, 2008 ve 2009 yılları için karşılaştırmalı olarak sunulmaktadır:

Tablo 4.10.: Comenius/Grundtvig Hizmetiçi Eğitim Programının Katkıları

Comenius/Grundtvig Hizmetiçi Eğitim Faaliyeti	Yıl bazında yanıtlar (Katılıyorum+Kesinlikle Katılıyorum %)		
	2007 yılı	2008 yılı	2009 yılı
Programın Katkısı			
Türkiye'nin AB'ye uyum çabalarının önemli olduğunu anladım	yok	yok	73.6
Türkiye'nin AB'ye üyeliği konusunda görüşlerimde olumlu yönde değişiklikler oldu/AB konusundaki fikrim değişti	69	56	73.6
Bu program yabancı dil becerimi geliştirmeme yardımcı oldu/Yabancı dil yeterliliğimi arttırdı	83	90	92.2
Programa katıldıktan sonra yeni bir yabancı dil öğrenmeye karar verdim/dil öğrenme konusunda motivasyonum arttı	92	52	46.4
Farklı insanlara karşı saygı ve hoşgörü düzeyim yükseldi	81	79	76.8
Yabancı kültürlerle karşı ön yargılarımı yenmeme yardımcı oldu	yok	58	62.6
İrkçilik ve ayrımcılıkla mücadeleye olan inancım arttı	87	43	70.2
Yabancı kültürler hakkında daha fazla öğrendim/Yabancı kültürleri tanıdım	yok	93	70.6
Bu Program sayesinde kendi kültürümü tanıtmaya fırsatı buldum	96	82	yok

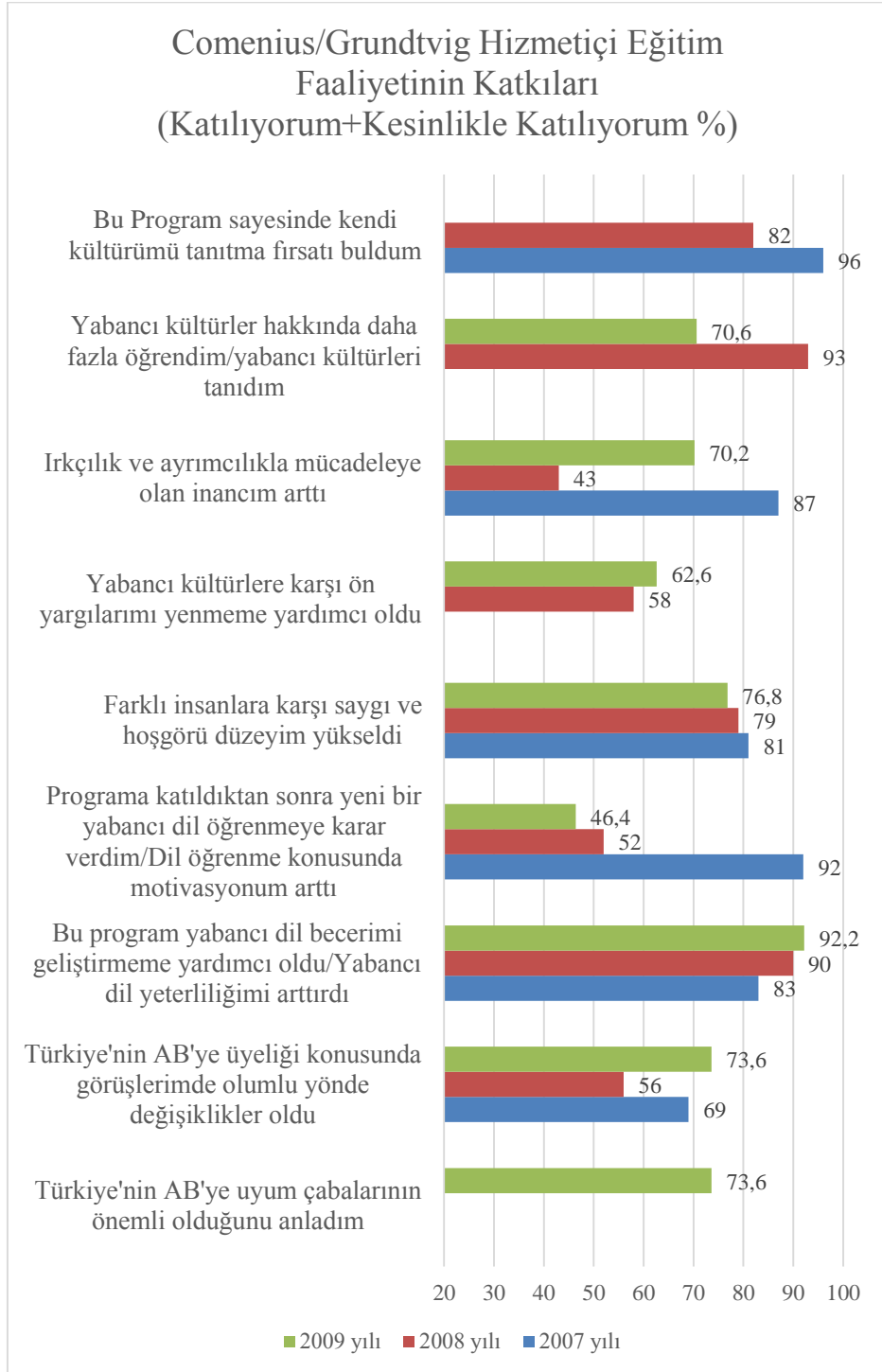
Tablo 4.10 incelendiğinde, Türkiye'nin AB'ye üyeliği konusundaki görüşlerde meydana gelen olumlu değişikliklerin her üç yıl için de %50'nin üzerinde gerçekleştiği görülmektedir. Yabancı dil becerisinin geliştirilmesi konusunda ise rakamlar oldukça yüksektir (%80'nin üzerinde). Aynı şekilde, kendi kültürünü tanıtmaya ve yabancı

²⁷⁸ 2007 Yılı Hayatboyu Öğrenme Programı (LLP) Etki Analizi Sonuç Raporu, Ankara, Aralık 2008, s. 63.

kültürler hakkında öğrenme konularında ise rakamlar sırasıyla %70'in ve %80'nin üzerindedir. Yabancı kültürler hakkında öğrenme, AB'nin ön plana çıkardığı değerlerden “kültürel farkındalığın” da gelişmesini sağlamaktadır.²⁷⁹ Tablo 4.10'daki veriler baz alınarak hazırlanan karşılaştırmalı grafik aşağıda sunulmaktadır:

²⁷⁹ 2008 Yılı Hayatboyu Öğrenme Programı (LLP) Etki Değerlendirme Araştırması Sonuç Raporu, Ankara, 2010, s. 49.

Grafik 4.11: Comenius/Grundtvig Hizmetiçi Eğitim Faaliyetinin Katkıları



Hayatboyu Öğrenme Programı kapsamındaki diğer bir sektörel Program olan Erasmus Öğrenci Hareketliliği ise, Türkiye’de örgün eğitim veren Erasmus Üniversite Beyannamesi (EÜB) sahibi bir yüksek öğretim kurumunda kayıtlı öğrencilerin bir akademik yıl içinde 1 veya 2 dönemliğine diğer bir Avrupa ülkesinde bulunan EÜB

sahibi yükseköğretim kurumunda değişim öğrencisi olma imkanı sağlamıştır. Erasmus Öğrenci Öğrenim Hareketliliği anketleri verileri doğrultusunda hazırlanan Tablo 4.12 aşağıdadır sunulmaktadır.²⁸⁰

Tablo 4.12.: Erasmus Öğrenci Hareketliliği Programının Katkıları

Erasmus Öğrenci Öğrenim Hareketliliği	Yıl bazında yanıtlar (Katılıyorum+Kesinlikle Katılıyorum %)		
	2007 yılı	2008 yılı	2009 yılı
Programın Katkısı			
Türkiye'nin AB'ye uyum çabalarının önemli olduğunu anladım	yok	yok	60.8
Türkiye'nin AB'ye üyeliği konusunda görüşlerimde olumlu yönde değişiklikler oldu/Avrupa Birliği konusudaki fikrimi değiştirdi	43	37	42.9
Bu program yabancı dil becerimi geliştirmeme yardımcı oldu	90	93	91
Programa katıldıktan sonra yeni bir yabancı dil öğrenmeye karar verdim	52	66	66.2
Farklı insanlara karşı saygı ve hoşgörü düzeyim yükseldi	62	65	65,7
Yabancı kültürler karşı ön yargılarımı yenmeme yardımcı oldu	yok	54	57.3
İrkçilik ve ayrımcılıkla mücadeleye olan inancım arttı	69	64	68.2
Yabancı kültürler hakkında daha fazla öğrendim/Yabancı kültürleri tanıdım	yok	97	95.2
Bu Program sayesinde kendi kültürümü tanıtmaya fırsatı buldum	82	80	yok

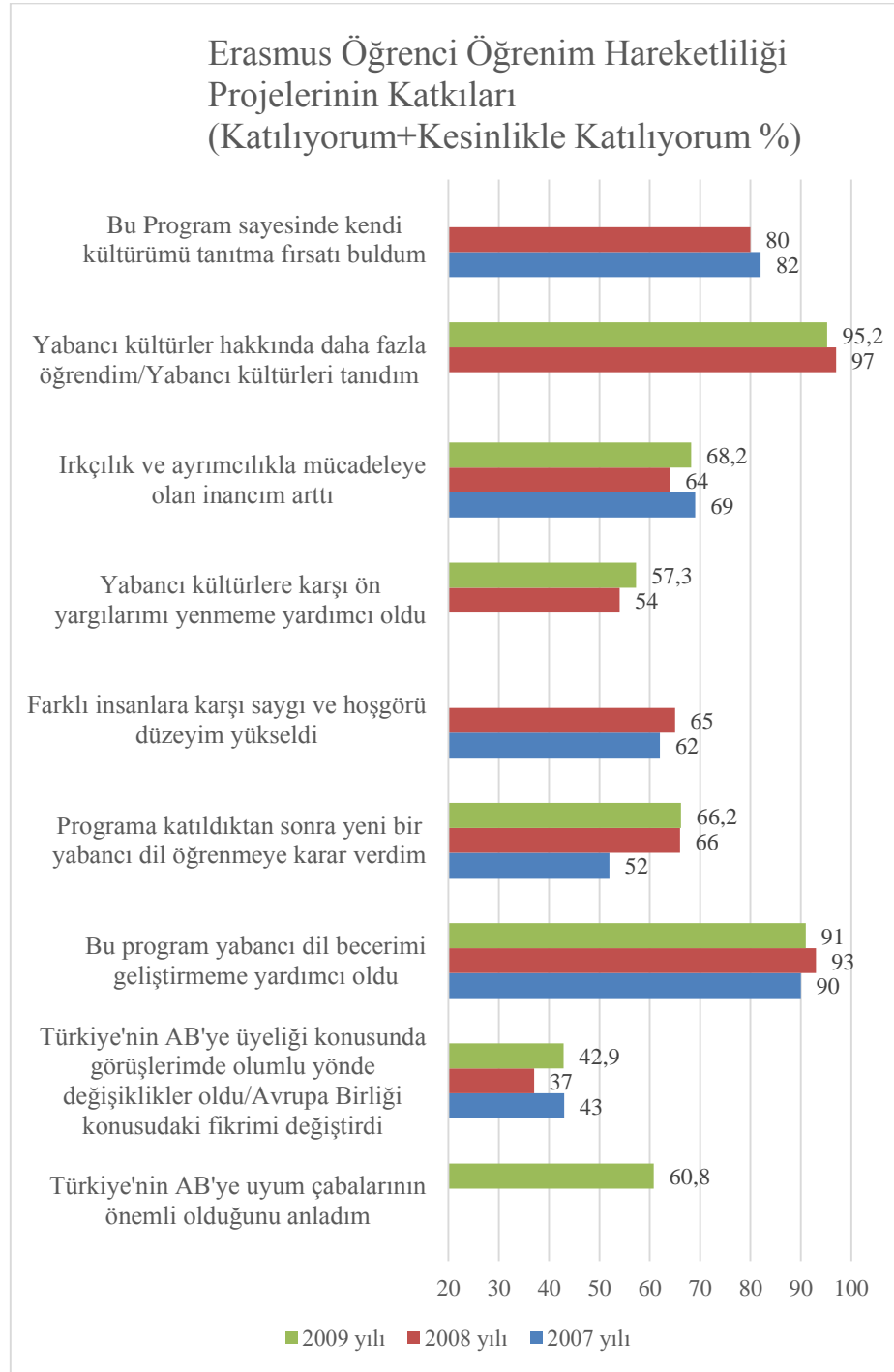
Tablo 4.12, Erasmus projelerinin yabancı dil becerilerinin geliştirilmesi konusunda oldukça yüksek fayda sağlandığını göstermektedir. Her üç yılda da bu konuya ilişkin olumlu yanıtların oranı %90'nın üzerinde gerçekleşmiştir. AB'nin teşvik ettiği değerler kapsamında "farklı insanlara karşı saygı ve hoşgörü, yabancı kültürler karşı ön yargıların ortadan kaldırılması ve ırkçılık ve ayrımcılıkla mücadele" konularında ise, rakamlar her üç yılda da %50'nin üzerinde gerçekleşmiştir. "Kültürlerarası diyalog ve kültürel farkındalık" değerlerine karşılık gelen yabancı kültürleri tanıma konusundaki oranlar %95'in üzerinde, kendi kültürünü tanıtmaya

²⁸⁰ 2007 Yılı Hayatboyu Öğrenme Programı (LLP) Etki Analizi Sonuç Raporu, Ankara, Aralık 2008, s. 82.

konusundaki oranlar da %80 ve üzerindedir. Azımsanamayacak oranda katılımcı ise (yaklaşık %40 ve üzeri) Erasmus tecrübesinin Avrupa Birliği hakkındaki düşüncelerini değiştirdiğini belirtmiştir. Bu, Erasmus tecrübesinin yararlanıcıların Avrupa Birliği hakkındaki algılarını ve düşüncelerini etkilediğini göstermektedir. Ancak yine de projeler kapsamında Avrupa Birliği konusuna daha fazla vurgu yapılması gereği yadsınamazdır.²⁸¹ Tablo 4.12'deki verilere göre hazırlanan karşılaştırmalı grafik aşağıda sunulmaktadır:

²⁸¹ 2007 Yılı Hayatboyu Öğrenme Programı (LLP) Etki Analizi Sonuç Raporu, Ankara, Aralık 2008, s. 98.

Grafik 4.13: Erasmus Öğrenci Öğrenim Hareketliliği Projelerinin Katkıları



Mesleki eğitim alanında hareketlilik faaliyetlerinin bir bölümünü oluşturan Temel Mesleki Eğitim Almakta Olanlar ve İşgücü Piyasasındakiler (IVT ve PLM - (Initial Vocational Training ve People In Labor Market), temel mesleki eğitim alanlar ile işsizlerin de dahil olduğu işgücü piyasasındaki kişilerin katıldığı ülkelerarası staj

ve çalışma ziyareti olarak adlandırılabilir hareketlilik faaliyetleridir. Programın amacı mesleki eğitimde Avrupa boyutunun güçlendirilmesi; kişilerin işle bağlantılı eğitiminin teşvik edilmesi; dil becerilerinin, ülkelerarası bağlantıların, başarılı uygulamaların değişiminin artırılmasıdır. Bu tür bir faaliyet, mesleki eğitim alanındaki paydaşları bir araya getirerek ülkelerarası işbirliğini ve iş dünyası ile mesleki eğitim kurumları arasındaki ilişkileri güçlendirmektedir.²⁸²

Mesleki eğitim alanında dil yeterliliklerinin geliştirilmesi, ortak bir terminolojinin oluşturulması, gençler için temel mesleki eğitimin desteklenmesi, gençlerin yarının mesleklerine hazırlanması ve teknolojik değişimlere uyum sağlanması hedeflenmektedir.²⁸³ Bu faaliyetten yararlanmış olan ve gönderilen anket sorularını yanıtlayan proje katılımcılarından gelen cevaplar doğrultusunda hazırlanan Tablo 4.13 aşağıda yer almaktadır:

²⁸² 2008 Yılı Hayatboyu Öğrenme Programı (LLP) Etki Değerlendirme Araştırması Sonuç Raporu, Ankara, 2010, s. 176.

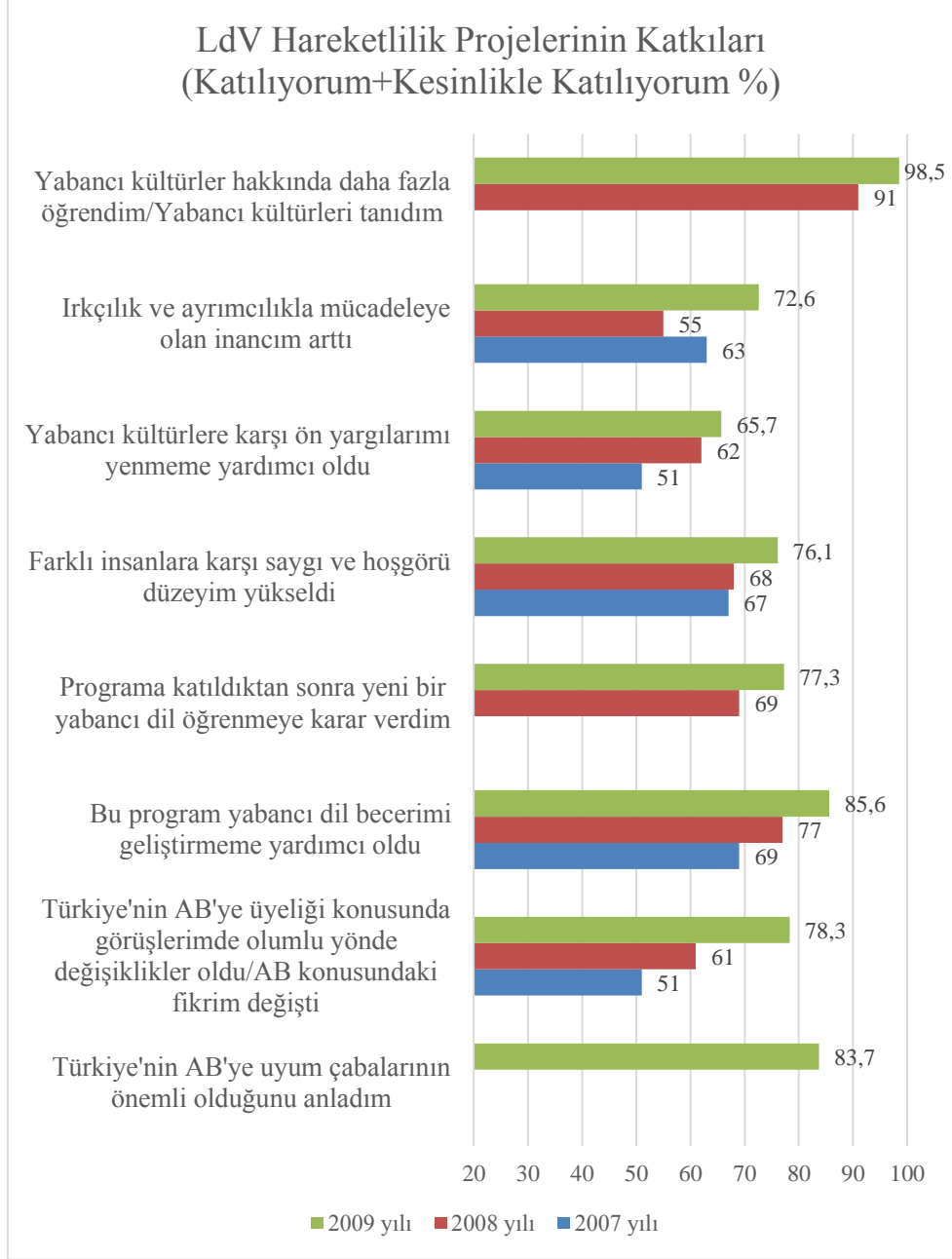
²⁸³ 2007 Yılı Hayatboyu Öğrenme Programı (LLP) Etki Analizi Sonuç Raporu, Ankara, Aralık 2008, s. 159.

Tablo 4.13: LdV Hareketlilik Programının Katkıları

LdV - Temel Mesleki Eğitim Almakta Olanlar ve İşgücü Piyasasındaki (IVT ve PLM) (LdV Hareketlilik)	Yıl bazında yanıtlar (Katılıyorum+Kesinlikle Katılıyorum %)		
	2007 yılı	2008 yılı	2009 yılı
Programın Katkısı			
Türkiye'nin AB'ye uyum çabalarının önemli olduğunu anladım	yok	yok	83.7
Türkiye'nin AB'ye üyeliği konusunda görüşlerimde olumlu yönde değişiklikler oldu/AB konusundaki fikrim değişti	51	61	78.3
Bu Program yabancı dil becerimi geliştirmeme yardımcı oldu	69	77	85.6
Programa katıldıktan sonra yeni bir yabancı dil öğrenmeye karar verdim	yok	69	77.3
Farklı insanlara karşı saygı ve hoşgörü düzeyim yükseldi	67	68	76.1
Yabancı kültürlerle karşı ön yargılarımı yenmeme yardımcı oldu	51	62	65.7
Irkçılık ve ayrımcılıkla mücadeleyle olan inancım arttı	63	55	72.6
Yabancı kültürler hakkında daha fazla öğrendim/Yabancı kültürleri tanıdım	yok	91	98.5
Bu Program sayesinde kendi kültürümü tanıtmaya fırsatı buldum	71	70	yok

Tablo 4.13 incelendiğinde, Programa katıldıktan sonra Türkiye'nin AB'ye üyeliği konusundaki fikirlerinin değiştiğini söyleyenlerin oranının üç yıl içinde giderek arttığı görülmektedir (%50'den yaklaşık olarak %80'e). Aynı şekilde, Program sayesinde yabancı dilini geliştirdiğini düşünenlerin oranı da artış göstermiştir (yaklaşık %70'ten %85'e). Farklı insanlara karşı saygı ve hoşgörü düzeylerinin yükseldiğini ve yabancı kültürlerle karşı ön yargılarını yendiklerini söyleyenlerin oranı da giderek artmıştır. Yabancı kültürleri tanıdığını söyleyenlerin oranı 2008 ve 2009 yıllarında %90'nın üzerinde gerçekleşmiş, anket sorularını yanıtlayan Program yararlanıcıları arasından her 10 kişiden 7'si ise, kendi kültürünü tanıtmaya fırsatı bulduğunu belirtmiştir. Tablo 4.13'deki verilere göre oluşturulan Grafik aşağıda yer almaktadır:

Grafik 4.14.: LdV Hareketlilik Projelerinin Katkıları (IVT + PLM)



LdV Ortaklık Projeleri, mesleki eğitim alanında faaliyet gösteren kurumların ürün/çıktı amaçlı ve işbirliğini geliştirici nitelikteki ortaklıklarıdır. Mesleki eğitimi güçlendirmeye yönelik bu faaliyet kapsamında karşılıklı hareketlilikler

gerçekleştirmiştir. ²⁸⁴ LdV Ortaklıkları kapsamında kendilerine görüş sorulan yararlanıcılardan gelen cevaplar doğrultusunda hazırlanan Tablo 4.15 aşağıdadır:

Tablo 4.15: LdV Ortaklıklar Programının Katkıları²⁸⁵

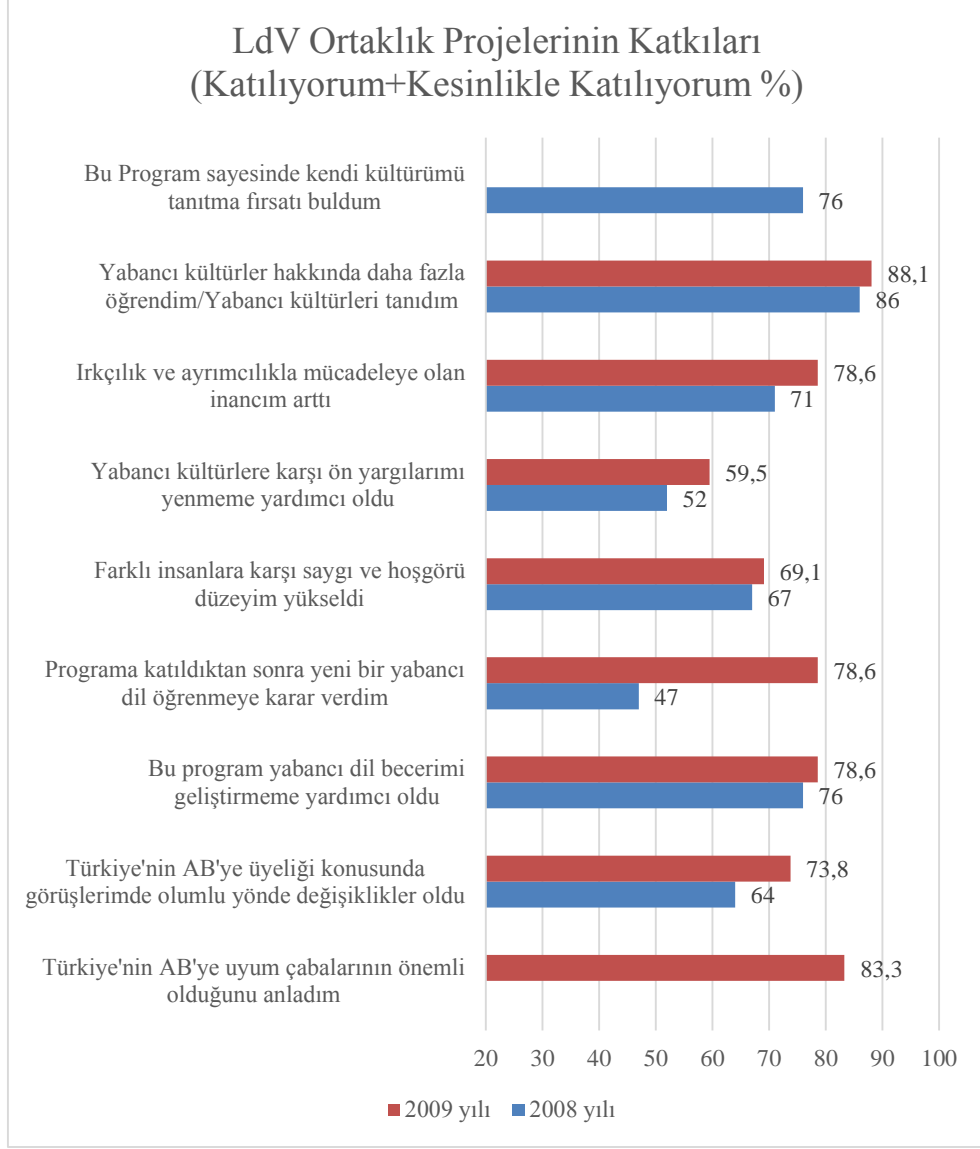
LdV Ortaklıklar	Yıl bazında yanıtlar (Katılıyorum+Kesinlikle Katılıyorum %)	
	2008 yılı	2009 yılı
Programın Katkısı		
Türkiye'nin AB'ye uyum çabalarının önemli olduğunu anladım	yok	83.3
Türkiye'nin AB'ye üyeliği konusunda görüşlerimde olumlu yönde değişiklikler oldu	64	73.8
Bu program yabancı dil becerimi geliştirmeme yardımcı oldu	76	78.6
Programa katıldıktan sonra yeni bir yabancı dil öğrenmeye karar verdim	47	78.6
Farklı insanlara karşı saygı ve hoşgörü düzeyim yükseldi	67	69.1
Yabancı kültürlerle karşı ön yargılarımı yenmeme yardımcı oldu	52	59.5
İrkçilik ve ayrımcılıkla mücadeleye olan inancım arttı	71	78.6
Yabancı kültürler hakkında daha fazla öğrendim/Yabancı kültürleri tanıdım	86	88.1
Bu Program sayesinde kendi kültürümü tanıtmaya fırsatı buldum	76	yok

Tablo 4.15 incelendiğinde, Türkiye'nin AB'ye uyumu ve AB'ye üyeliği, yabancı dil yeterliliği ve dil öğrenme motivasyonu, farklı insanlara karşı hoşgörü ve saygı, yabancı kültürlerle karşı ön yargıların giderilmesi, ırkçılık ve ayrımcılıkla mücadele, yabancı kültürleri tanıma ve kendi kültürünü tanıtmaya konularındaki olumlu yanıtların oranı 2009 yılında 2008 yılına göre artmıştır. Hayatboyu Öğrenme Programının ana amaçlarından biri de kurulacak ortaklıklar ve yapılacak hareketlilikler aracılığıyla "kültürel iletişim" in gelişmesine katkı sağlamaktır. Yukarıdaki tabloda aktarılan veriler de, kültürel iletişim konusunda Hayatboyu Öğrenme Programının yaptığı katkıları göstermektedir. Aşağıda, Tablo 4.15'deki verilere göre hazırlanan Grafik sunulmaktadır:

²⁸⁴ 2008 Yılı Hayatboyu Öğrenme Programı (LLP) Etki Değerlendirme Araştırması Sonuç Raporu, Ankara, 2010, s. 139.

²⁸⁵ LdV Ortaklıklar Programının proje yararlanıcıları üzerindeki katkıları, 2007 yılında yapılan etki analizi çalışması kapsamında ele alınmamıştır. Bu nedenle Tablo 4.15.'te 2008 ve 2009 yılı verilerine yer verilmiştir.

Grafik 4.16.: LdV Ortaklık Projelerinin Katkıları



4.3.1.1. Hayatboyu Öğrenme Programının Proje Yararlanıcıları Üzerindeki Etkilerine İlişkin Genel Değerlendirme

Yukarıda sunulan bulgular, Hayatboyu Öğrenme Programı'nın amaçlarına önemli ölçüde ulaşmış olduğunu göstermektedir. Hayatboyu Öğrenme kapsamındaki sektörel Programlar, Program yararlanıcılarının Avrupa deneyimi kazanmalarına olanak vermiştir. Program, Türkiye'deki yararlanıcıların farklı kültürel ortamlarda eğitimsel veya mesleki tecrübeler edinmelerini sağlamıştır. Yararlanıcıların anket sorularına verdikleri yanıtlar Programların aynı zamanda “kültürel farkındalık” ve “kültürlerarası etkileşim” için fırsat sağladığını göstermektedir. Yararlanıcılar, Program tecrübeleri sayesinde hem kendi kültürlerini daha iyi tanıdıklarını hem de kendi kültürlerini başkalarına aktarma fırsatı bulduklarını belirtmişlerdir. Program, yalnızca farklı kültürlerle tanışmak için fırsat sunmakla kalmamış, aynı zamanda farklılıkların uyum önünde engel teşkil etmediğini de göstermiştir. Yararlanıcılar, Programlara katılmış olmanın, diğer insanlara saygı ve hoşgörü düzeylerini artırdığını; farklı kültürden insanlara karşı ön yargılarını yenmelerinde yardımcı olduğunu; ırkçılık ve ayrımcılıkla mücadeleye olan inançlarını artırdığını belirtmişlerdir. Yararlanıcıların sorulara verdikleri yanıtlardan ayrıca, Program tecrübelerinden sonra dil yeterliliklerinin arttığı ve yeni bir dil öğrenmek için istekli oldukları anlaşılmaktadır. Önemli oranda yararlanıcı, Program tecrübesi sonunda Avrupa Birliği ile ilgili fikirlerinin de olumlu anlamda değiştiğini ifade etmiştir.²⁸⁶

2007-2013 yılları arasında uygulanan Hayatboyu Öğrenme Programı kapsamında gerçekleştirilen faaliyetler, Türkiye ve AB ülkeleri halkları arasında sosyal etkileşim fırsatı sunmuştur. Projeler kapsamında kurulan ortaklıklar aracılığıyla kültürlerarası diyalog gelişmiştir. Proje faaliyetleri aracılığıyla sosyal, dilsel ve kültürel beceriler artmış, kültürel farkındalık gelişmiştir. Proje faaliyetleri, AB'nin önem verdiği ve yaymaya çalıştığı “çok kültürlülük” ve “çok dillilik” kavramlarının yakından deneyimlenmesine olanak vermiştir.

Yine, Program kapsamında teşvik edilen Avrupalılık bilinci ve aktif vatandaşlık bilincininin gelişmesinin, orta ve uzun vadede Avrupa entegrasyon

²⁸⁶ 2007 Yılı Hayatboyu Öğrenme Programı (LLP) Etki Analizi Sonuç Raporu, Ankara, Aralık 2008, s. 196-197.

sürecine olan desteği de artıracığı ve Avrupa vatandaşlığı kavramını geliştireceği değerlendirilmektedir. Adaylık sürecinde olan Türkiye ile AB halkları arasında Hayatboyu Öğrenme Programı aracılığıyla *etkileşim* sağlanmış ve yaygın öğrenme yöntemleri ile karşılıklı fikir ve bilgi alışverişi gerçekleşmiştir. AB, AB'nin inşasında halkların fikirlerine ve aktif katılımına büyük önem vermekte ve halkların AB kurumları ile yakınlık kurmalarını sağlamaya çalışmaktadır. Bu süreçte Hayatboyu Öğrenme Programı'nın büyük bir katkı sağladığı söylenebilir.

4.3.2. Gençlik Programının AB ile Entegrasyon Sürecine Yaptığı Katkıların Değerlendirilmesi

Türkiye'de 2003 yılından itibaren uygulanmaya başlanan ve Türkiye Ulusal Ajansı tarafından yürütülen AB Eğitim ve Gençlik Programları kapsamında "hayatboyu öğrenme" kavramına büyük bir önem atfedildiği tezin bir önceki bölümünde aktarılmıştı. Hayatboyu öğrenme kavramı, örgün eğitime ek olarak öğrenmenin gerçekleştiği daha geniş çevrelerin de dikkate alınması gerektiğini ifade etmektedir. Bu bağlamda, örgün (*formal*), yaygın (*non-formal*) ve sargın (*informal*) öğrenme, örgün eğitimi tamamlayıcı öğrenme yöntemleri olarak kabul edilmektedir. Yaygın öğrenmenin en temel alanı ise gençlik çalışmalarıdır. Gençlik çalışmalarına AB düzeyinde çok önemli bir rol atfedilmektedir.²⁸⁷

AB Gençlik Programları kapsamında etkileşim aracılığıyla yaygın öğrenme yapılmaktadır. Kültürlerarası değişimler de öğrenme aracı olarak kullanılmaktadır. Yaygın öğrenme, farklı öğrenme yöntemlerinden oluşmaktadır: iletişim temelli yöntemler (etkileşim, diyalog, arabuluculuk); faaliyet temelli yöntemler (deneyim, pratik, deneyimleme); sosyal temelli yöntemler (ortaklıklar, takım çalışması, ağ kurma) ve kendine dönük yöntemler (yaratıcılık, keşif, sorumluluk).²⁸⁸

Bu bölümde 2014, 2015 ve 2016 yıllarında yayınlanan RAY Network (Research Based Analysis of Youth in Action - Erasmus+ Gençlik Programı'nın Araştırmaya Dayalı Analizi ve İzlenmesi) Raporlarından yararlanılarak Gençlik Programı'nın Türkiye'nin AB ile entegrasyon sürecinin halklar boyutuna yaptığı

²⁸⁷ RAY Network Ulusal Araştırma Analizi Türkiye Ulusal Raporu, Ankara, 31 Temmuz 2014, s. 72-73.

²⁸⁸ RAY Network Ulusal Araştırma Analizi Türkiye Ulusal Raporu, Ankara, 31 Temmuz 2014, s. 89.

katkılar değerlendirilecektir. RAY Network araştırması, Gençlik Programı'nın, projelere dahil olan yararlanıcılar üzerinde bireysel seviyedeki, sistemik seviyedeki (kurum ve kuruluşlar, yerel proje çevreleri ve topluluklar) ve kısa ve uzun dönemli olarak kolektif seviyedeki etkilerini araştırmak amacıyla kurulmuş bir Avrupa araştırma ağıdır.²⁸⁹ Araştırma, Programın amaç ve öncelikleri çerçevesinde proje katılımcılarının “ne” ve “nasıl” öğrendiklerini anlamayı ve ileride gerçekleştirilecek projelerin faydalarını azami düzeye çıkarmak için gerekli bilgi ve kanıtları sağlamayı amaçlamaktadır.²⁹⁰

Daha somut olarak RAY Network şunları araştırmayı amaçlamaktadır:

-Gençlik Programı'nın projelerde yer alan aktörler, kurum ve kuruluşlar üzerindeki etkileri;

-Gençlik Programı projelerinin gençlik çalışanları ve liderlerinin öğrenme süreçleri ve edindikleri beceriler;

-Gençlik Programı'nın katılımcıların tavır, beceri ve davranışlarına katılımçılık ve aktif/demokratik yurttaşlık anlamında yaptığı etkiler.²⁹¹

RAY, niteliksel sosyal araştırma yöntem ve araçlarının bileşiminden yararlanarak anket çalışmaları; proje katılımcıları, proje liderleri ve yararlanıcı kuruluşların çalışanlarıyla yapılan mülakatlar ve odak grup görüşmeleri ile belirlenen projelerin vaka çalışmaları aracılığıyla veri toplamaktadır.²⁹² Tez çalışması kapsamında 2014, 2015 ve 2016 yıllarında Türkiye için yayınlanan RAY araştırma sonuçlarından yararlanılarak değerlendirmeler yapılacaktır.

RAY 2014 araştırması kapsamında, toplam dört adet çevrimiçi anket uygulanmıştır. 2012 yılında proje bitiş tarihi 02 Ocak 2011 ile 30 Eylül 2012 arasındaki Gençlik projelerine katılmış 649 proje katılımcısının katıldığı iki çevrimiçi anket (Mayıs ve Kasım 2012) ve 2013 yılında proje bitiş tarihi 30 Temmuz 2012 ile 31 Ağustos 2013 arasındaki Gençlik projelerine katılmış olan 802 katılımcının doldurduğu iki çevrimiçi anket (Mayıs ve Kasım 2013) çalışması yapılmıştır. Bu

²⁸⁹ RAY Network Türkiye Ulusal Raporu 2014, Ankara, 31 Aralık 2015, s. 7-8.

²⁹⁰ RAY Network Ulusal Araştırma Analizi Türkiye Ulusal Raporu, Ankara, 31 Temmuz 2014, s. 10.

²⁹¹ RAY Network Ulusal Araştırma Analizi Türkiye Ulusal Raporu, Ankara, 31 Temmuz 2014, s. 7.

²⁹² RAY Network Türkiye Ulusal Raporu 2014, Ankara, 31 Aralık 2015, ss. 7-11.

örneklem, projeye katıldığı sırada Türkiye’de ikamet eden bireylerin seçilmesi ile oluşturulmuştur. Dolayısıyla, sunulan bulgu ve analizler, Gençlik Programı’nın Türkiye’deki gençler üzerindeki etkilerini incelemektedir.²⁹³

Türkiye için yayınlanan ilk RAY Ulusal Raporunu takip eden ikinci RAY araştırması kapsamında ise, 2014 yılının Mayıs ve Kasım aylarında iki çevrimiçi anket uygulanmıştır. Mayıs 2014 anketi, faaliyet bitiş tarihi 1 Eylül 2013 ile 31 Ocak 2014 arasındaki Gençlik projelerine katılmış 283 proje katılımcısı tarafından doldurulmuş ve Kasım 2014 anketi faaliyet bitiş tarihi 1 Şubat 2014 ile 31 Ağustos 2014 tarihleri arasındaki Gençlik projelerine katılmış 228 proje katılımcısı tarafından yanıtlanmıştır.²⁹⁴ Bu çerçevede belirli sayıda proje yararlanıcılarıyla odak grup görüşmeleri ve mülakatlar da yapılmıştır.²⁹⁵

RAY araştırması kapsamında yapılan anket uygulamalarında Gençlik projeleri katılımcılarına farklı öğrenme konuları bir liste halinde sunularak, bu konularda öğrenme düzeylerini değerlendirmeleri istenmiştir. Her yıl tekrarlanan anket çalışmalarında katılımcılara hemen hemen aynı sorular yöneltilmiş ve bu sayede bir süreklilik sağlanmıştır.²⁹⁶ Öncelikle, 2012, 2013 ve 2014 yıllarında yapılan anket çalışmaları sonucunda elde edilen bulgular her Gençlik faaliyeti için ayrı ayrı ve yıl bazında karşılaştırmalı olarak sunulacak, ardından genel bir değerlendirme yapılacaktır. Akabinde, 2016 yılında yayınlanan RAY-MON raporunun bulgularına yer verilecektir.

Gençlik Programı kapsamında yer alan *Gençlik Değişimi Projeleri*, farklı kültürlerden gelen ve farklı dilleri konuşan gençlerin belirli bir konu üzerine ortak çalışmalar yürütmesini sağlamaktadır. Eğitim, dil gibi önkoşullar taşımaması ve kısa süreli olması ve sağladığı öğrenme hareketliliği imkanı nedeniyle, Gençlik Programı’nın en etkin faaliyetlerinden biri olarak değerlendirilmektedir.²⁹⁷ Aşağıda

²⁹³ RAY Network Ulusal Araştırma Analizi Türkiye Ulusal Raporu, Ankara, 31 Temmuz 2014, s. 11.

²⁹⁴ RAY Network Türkiye Ulusal Raporu 2014, Ankara, 31 Aralık 2015, s. 11.

²⁹⁵ RAY Network Ulusal Araştırma Analizi Türkiye Ulusal Raporu, Ankara, 31 Temmuz 2014, s. 12-13.

²⁹⁶ RAY Network Ulusal Araştırma Analizi Türkiye Ulusal Raporu, Ankara, 31 Temmuz 2014, s. 20.

²⁹⁷ RAY Network Ulusal Araştırma Analizi Türkiye Ulusal Raporu, Ankara, 31 Temmuz 2014, s. 19-20.

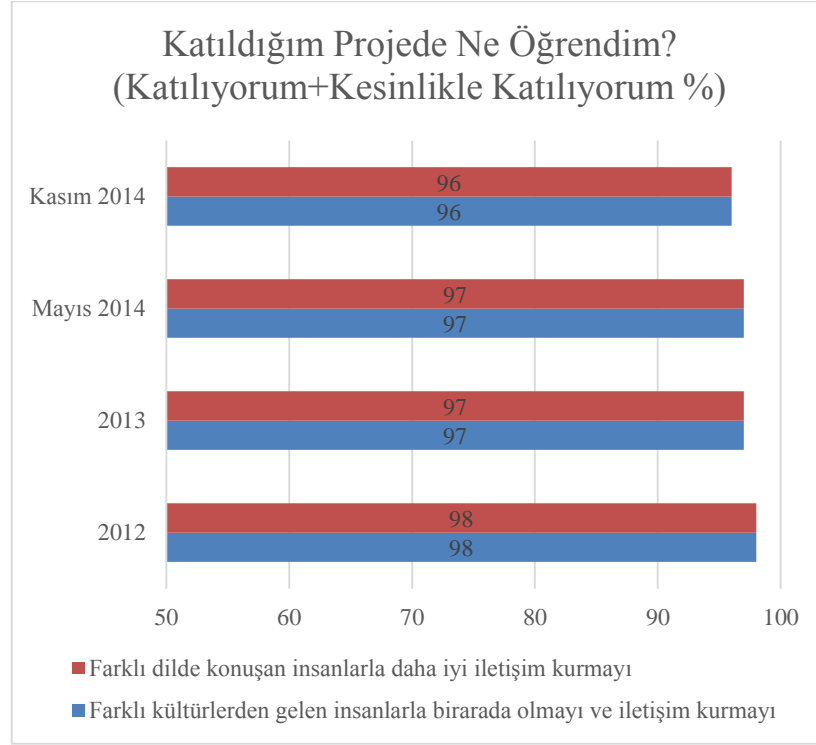
sunulacak tablo ve grafiklerde Gençlik Değişimleri projelerinde öğrenmeye ilişkin bulgular sunulmaktadır:

Tablo 4.17.: Gençlik Değişimi Projelerinde Öğrenme

Gençlik Değişimleri Projeleri	Yıl bazında Yanıtlar (%)			
	2012	2013	Mayıs 2014	Kasım 2014
Katıldığım Projede Ne Öğrendim?				
Farklı kültürlerden gelen insanlarla bir arada olmayı ve iletişim kurmayı	98	97	97	96
Farklı dilde konuşan insanlarla daha iyi iletişim kurmayı	98	97	97	96

Tablo 4.17’de incelendiğinde, 2012, 2013 ve 2014 yıllarında yapılan anket çalışmaları kapsamında yöneltilen soruları yanıtlayan yararlanıcıların yüzde 95’ten fazlasının, katıldığı projede farklı kültürden insanlarla iletişim kurmayı ve farklı dilde konuşan insanlarla daha iyi iletişim kurmayı öğrendiğini ifade etmiştir. AB’nin büyük bir önem atfettiği ve geliştirmeye çalıştığı “kültürel çeşitlilik”, “çeşitlilik içinde birlik” ve “çok dillilik” mefhumları düşünüldüğünde, Gençlik Değişimi projelerinin bu kavramlara/değerlere proje yararlanıcıları nezdinde büyük bir katkı sağladığı söylenebilir. Aşağıda, Tablo 4.17’nin verileri kullanılarak hazırlanan karşılaştırmalı Grafik sunulmaktadır:

Grafik 4.18:Gençlik Değişim Projelerinde Öğrenme



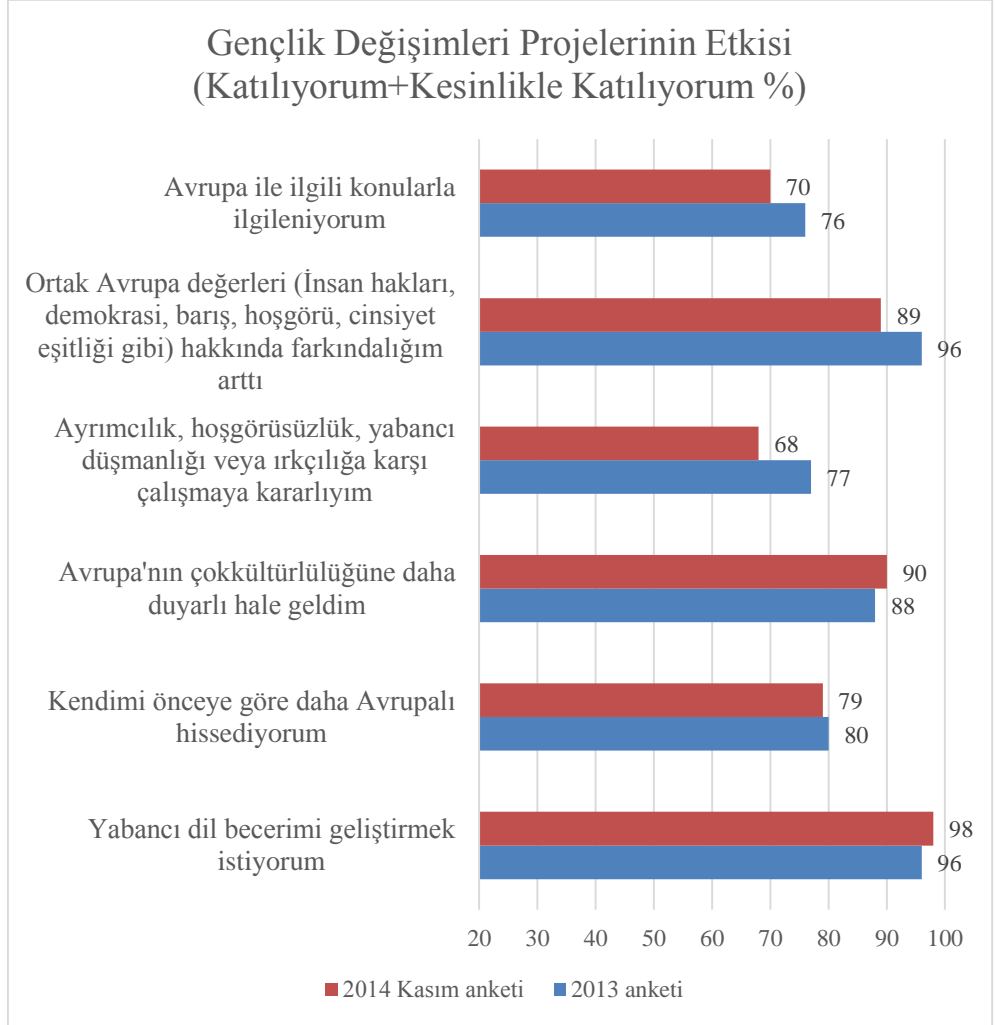
Gençlik Değişimi projelerinin temel hedeflerinden olan “kültürlerarası iletişim” ve “kültürlerarası öğrenme” konuları, proje katılımcısı gençlerin en çok gelişim gösterdiği alanlar olarak ortaya çıkmaktadır.²⁹⁸ Gençlik Değişimlerine katılmış olan ve anketi cevaplayan gençlerin neredeyse tamamı projeler sayesinde farklı kültürlerden gelen insanlarla bir arada olmayı ve iletişim kurmayı daha iyi öğrendiklerini belirtmişlerdir. Bu oranlar 2012 yılı çalışmasında yüzde 98, 2013 çalışmasında ise yüzde 97’dir. Mayıs ve Kasım 2014 anketlerinde ise, rakamlar sırasıyla %97 ve %96’dır.

Gençlik Değişimi projelerine katılan gençlerin, projeden öğrendiklerinin yanı sıra, yaşadıkları bu deneyimden nasıl etkilendikleri de yapılan anketlerde incelenmiştir.

Gençlik Değişimi projelerine katılan gençlere, “Katıldığınız proje sizi nasıl etkiledi?” sorusu yöneltilmiş ve verilen cevapların oranları şu şekilde olmuştur:

²⁹⁸ RAY Network Ulusal Araştırma Analizi Türkiye Ulusal Raporu, Ankara, 31 Temmuz 2014, s. 21.

Grafik 4.19: Gençlik Değişimi Projelerinin Etkisi



Gençlik Değişimi projelerinin, proje yararlanıcıları üzerindeki etkileri yukarıdaki grafik incelenerek değerlendirilecek olursa, proje katılımcılarının projeye katıldıktan sonra, Avrupa ile ilgili konulara daha fazla ilgi duymaya başladıkları söylenebilir (olumlu yanıtların oranı 2013 ve 2014 yıllarında %70 ve üzeri). Yine, insan hakları, demokrasi, barış, hoşgörü, cinsiyet eşitliği gibi ortak Avrupa değerleri konusunda yararlanıcıların farkındalıklarının arttığı (oranlar yaklaşık olarak %90 ve üzeri) belirtilebilir. Aynı şekilde, ayrımcılık, hoşgörüsüzlük, yabancı düşmanlığı ve ırkçılığa karşı çalışmaya karar verdiklerini (oranlar yaklaşık olarak %70 ve üzeri) ve Avrupa'nın çok kültürlülüğüne karşı daha duyarlı hale geldiklerini (%90) belirtenlerin oranları oldukça yüksektir. Diğer yandan, proje yararlanıcıları kendilerini önceye göre

daha Avrupalı hissettiklerini (%80) ve yabancı dil becerilerini geliştirmek konusunda istekli olduklarını (%96 ve üzeri) ifade etmişlerdir.

Söz konusu faaliyetin gençler üzerinde azımsanamayacak bir etki bırakması ve toplumsal ayrımcılığa karşı bilinçlerini artırması önemli bir kazanımdır. Keza, bu projelerin Avrupa vatandaşlığı kapsamında gençlerin Avrupa ile ilgili konulara olan yönelimini de arttırdığı görülmektedir. Projelere katılım, farklılıklara karşı ön yargıların yıkılmasını sağlamakta ve karşılıklı saygı ve hoşgörü gibi değerleri ön plana çıkarmaktadır.²⁹⁹ Yine diğer bir önemli etkinin de yabancı dil konusunda olduğu görülmektedir. Uluslararası bir ortama giren ve farklı bir dilde kendini ifade etmek durumunda kalan gençlerin, daha önceki dil düzeyleri ne olursa olsun, katıldıkları faaliyetten sonra yabancı dil becerilerini geliştirme konusunda kararlı oldukları görülmektedir.³⁰⁰

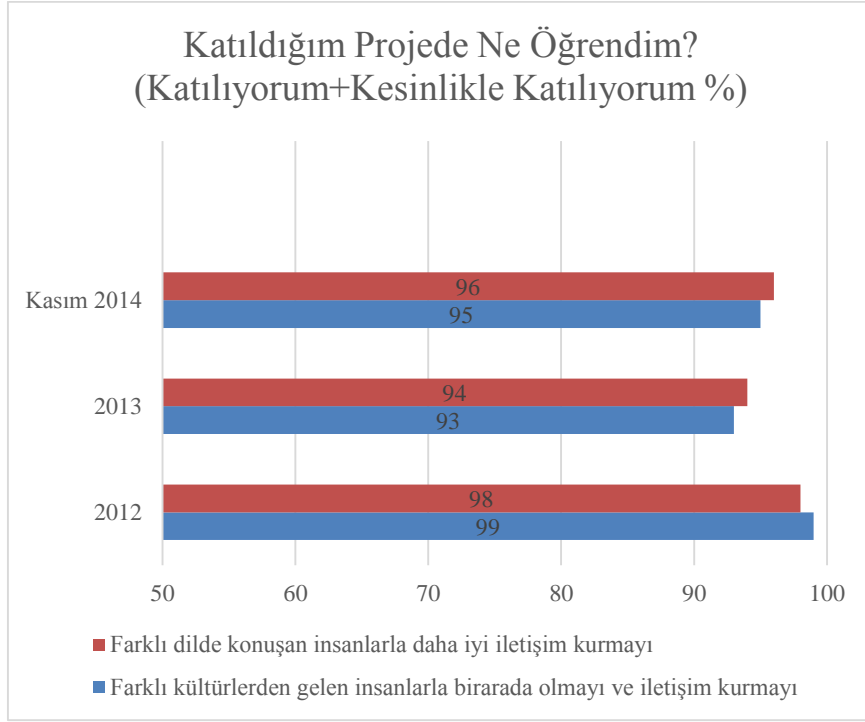
Diğer bir Gençlik faaliyeti olan Avrupa Gönüllü Hizmeti (AGH), gençlerin başka bir ülkede toplum yararına bir projede kısa veya uzun süreli olarak, bir gençlik kuruluşu çatısı altında gönüllü olarak çalışmasını kapsamaktadır. Gönüllü gencin bir başka ülkede uzun süre yaşamasına olanak vermesi nedeniyle, AGH Gençlik programındaki diğer eylemlerden önemli ölçüde farklılaşmaktadır. Aynı nedenden ötürü AGH, katılımcı gençlerin hayatlarında çok önemli etkiler bırakmaktadır. Farklı bir Avrupa ülkesinde yaşamının ve gönüllü olarak bir projede uzun dönemli çalışmanın sağladığı en önemli kazanımlar, kültürlerarası etkileşim ve farklı dillerde kendini ifade etme yeteneği olarak ortaya çıkmaktadır.³⁰¹ AGH projelerine katılan ve anket sorularını yanıtlayan gençlerin verdiği olumlu yanıtlara (Kesinlikle Katılıyorum+Katılıyorum) göre hazırlanan yıl bazında karşılaştırmalı grafik aşağıda sunulmaktadır:

²⁹⁹ RAY Network Ulusal Araştırma Analizi Türkiye Ulusal Raporu, Ankara, 31 Temmuz 2014, s. 22-23.

³⁰⁰ RAY Network Ulusal Araştırma Analizi Türkiye Ulusal Raporu, Ankara, 31 Temmuz 2014, s. 26-27.

³⁰¹ RAY Network Ulusal Araştırma Analizi Türkiye Ulusal Raporu, Ankara, 31 Temmuz 2014, s. 39-40.

Grafik 4.20.: AGH Projelerinde Öğrenme



2012, 2013 ve 2014 yıllarında yapılan anket çalışmalarına katılan proje katılımcılarının her üç yılda da %90'dan fazlası, farklı dilde konuşan insanlarla daha iyi iletişim kurmayı ve farklı kültürlerden gelen insanlarla bir arada olmayı ve iletişim kurmayı öğrendiklerini söylemişlerdir. Bu durum, AGH projelerinin kültürlerarası iletişim ve etkileşim konusunda gençleri en çok etkileyen projelerden biri olduğunu göstermektedir.

Tablo 4.21.: AGH Projelerinde Öğrenme

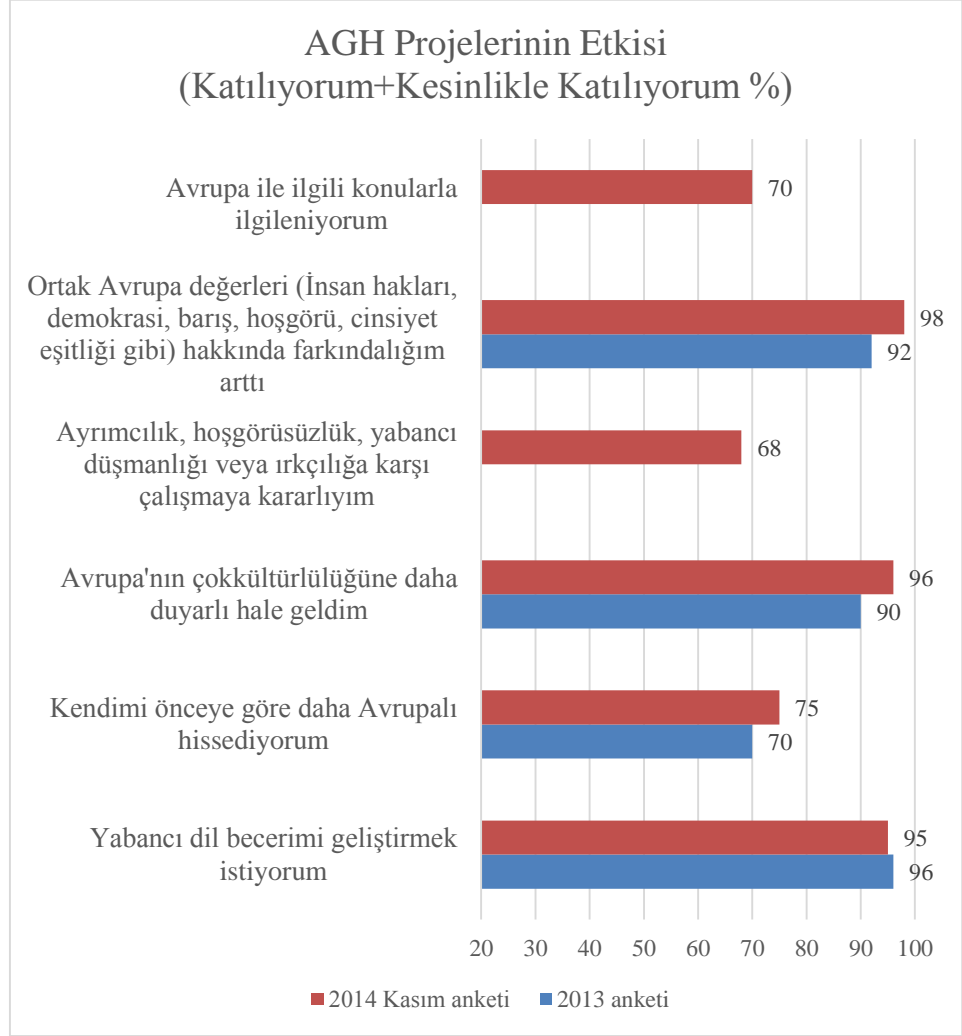
AGH: Projenin Etkisi	Yıl bazında yanıtlar (%)	
	2013 yılı	2014 yılı
Avrupa ile ilgili konularla ilgileniyorum	yok	70
Ortak Avrupa değerleri (insan hakları, demokrasi, barış, hoşgörü, cinsiyet eşitliği gibi) hakkında farkındalığım arttı	92	98
Ayrımcılık, hoşgörüsüzlük, yabancı düşmanlığı veya ırkçılığa karşı çalışmaya kararlıyım	yok	68
Avrupa'nın çok kültürlülüğüne daha duyarlı hale geldim	90	96
Kendimi önceye göre daha Avrupalı hissediyorum	70	75
Yabancı dil becerimi geliştirmek istiyorum	96	95

Türkiye'nin AGH kapsamında gönüllü hareketliliği açısından en aktif ülkelerden biri olmasından dolayı her yıl birçok farklı Avrupa ülkesine Türkiye'den gönüllüler gitmektedir. Farklı dillerin konuşulduğu ülkelere giden gönüllüler, sadece İngilizce değil, gittikleri ülkelerin dillerini de öğrenmekte ve yabancı dilde iletişim yeterliliklerini geliştirmektedirler. Ankete katılan eski AGH gönüllülerinin tamamına yakınının farklı dillerde iletişim kurmayı öğrendiklerini belirtmesi bu açıdan önem taşımaktadır.³⁰² Tablo 4.21 incelendiğinde, eski AGH gönüllülerinin %90'dan fazlasının ortak Avrupa değerleri konusunda farkındalığının arttığını ifade etmiştir. Aynı şekilde, Avrupa'nın çok kültürlülüğüne daha duyarlı hale geldiğini söyleyenlerin oranı %90 ve üzerindedir. Kendini önceye göre daha Avrupalı hissettiğini söyleyenlerin oranı ise, %70 ve üzerinde olmuştur. Yabancı dil becerisini geliştirmeye karar verenlerin oranı da %95 ve üzerinde olmuştur. 2014 yılı anketinde yöneltilen Avrupa ile ilgili konularla ilgilenmeye ilişkin soruya olumlu yanıt verenlerin oranı ise

³⁰² RAY Network Ulusal Araştırma Analizi Türkiye Ulusal Raporu, Ankara, 31 Temmuz 2014, s. 40-42.

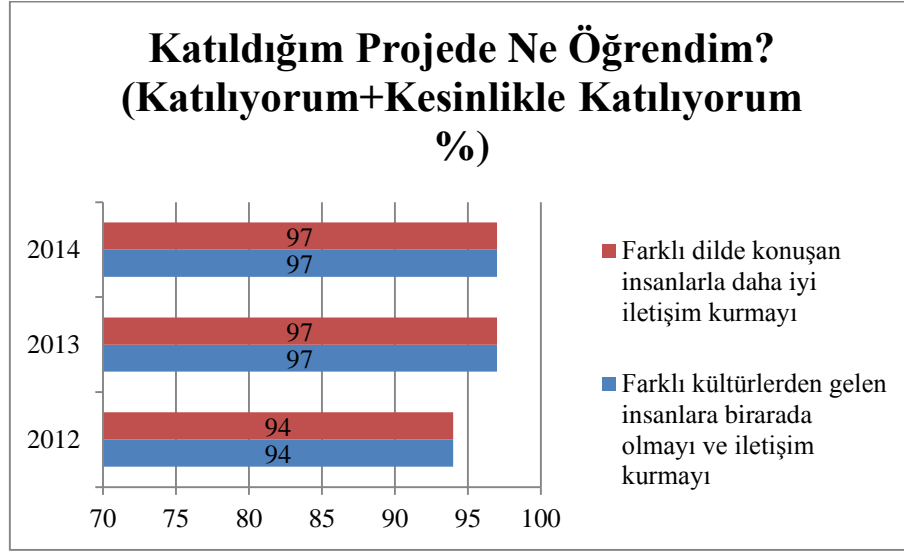
%70 olmuştur. Yukarıda yer alan Tablo 4.21'deki verilere göre hazırlanan karşılaştırmalı Grafik aşağıda sunulmaktadır:

Grafik 4.22.: AGH Projelerinin Etkileri



Gençlik Çalışanları ve Gençlik Kuruluşları İçin Eğitim ve Ağ Kurma projeleri, gençlik çalışmalarında ve kuruluşlarında aktif olan özellikle proje liderlerinin, gençlik danışmanlarının ve yöneticilerin eğitimini desteklemeyi amaçlamıştır. Ortaklık ve ağ kurma, gençlik çalışmalarında ve gençlik kuruluşlarında uzmanlık, iyi uygulamalar ve tecrübelerin değişimini desteklemiştir. Bu tür profesyonel anlamdaki kazanımlara ek olarak Eğitim ve Ağ Kurma projeleri aracılığıyla katılımcıların kişisel ve sosyal yeterlilikleri de gelişmektedir. Eğitim ve Ağ Kurma Projelerine katılan ve anket sorularını yanıtlayan proje katılımcılarının, projedeki öğrenme sürecine ilişkin sorulara verdikleri yanıtlar ve oranları aşağıdaki gibidir:

Grafik 4.23.: Eğitim ve Ağ Kurma Projelerinde Öğrenme



Kültürlerarası iletişim ve öğrenmenin Gençlik Programı'nın temel önceliklerinden biri olduğu göz önünde bulundurulduğunda; projelerdeki uluslararası ortam sonucunda 2013 yılı anketlerine katılanların tamamına yakını (yüzde 97) katıldıkları projede farklı kültürlerden gelen insanlarla bir arada olmayı ve iletişim kurmayı ve farklı dilde konuşan insanlarla daha iyi iletişim kurmayı öğrendiklerini belirtmişlerdir. Bu konulara 2012 anketleri katılımcılarının verdiği olumlu cevap oranları da aynı şekilde çok yüksektir (yüzde 94). 2014 yılında da bu oranlar %97'dir.³⁰³

Eğitim ve Ağ Kurma projelerinin bir diğer önemli çıktısı ise Avrupa yurttaşlığı ve Avrupalılık bilinci konularında olmuştur. 2013 anketine katılanlardan yüzde 94'ü Avrupa'nın çok kültürlülüğüne daha duyarlı hale geldiğini belirtirken, yüzde 92'si de ortak Avrupa değerleri hakkında farkındalıklarının arttığını ifade etmiştir. Bu oranlar 2014 yılında ise daha da artmış ve %96 ve %100 olarak gerçekleşmiştir.³⁰⁴

Diğer bir önemli etki de, diğer proje türlerinde de olduğu gibi yabancı dil konusunda görülmektedir. Uluslararası bir ortamda farklı bir dilde kendini ifade etmek durumunda kalan gençlik çalışanlarının, daha önceki dil düzeyleri ne olursa olsun,

³⁰³ RAY Network Ulusal Araştırma Analizi Türkiye Ulusal Raporu, Ankara, 31 Temmuz 2014, s. 49-50.

³⁰⁴ RAY Network Ulusal Araştırma Analizi Türkiye Ulusal Raporu, Ankara, 31 Temmuz 2014, s. 56-57.

katıldıkları faaliyetten sonra yabancı dil becerilerini geliştirme konusunda kararlı oldukları görülmektedir. Yabancı dilini geliştirmek isteyen gençlerin oranı 2013 yılında yüzde 92, 2014 Kasım anketinde ise bu oran artarak yüzde 96 olmuştur.³⁰⁵

Tablo 4.24.:Eğitim ve Ağ Kurma Projelerinin Etkisi

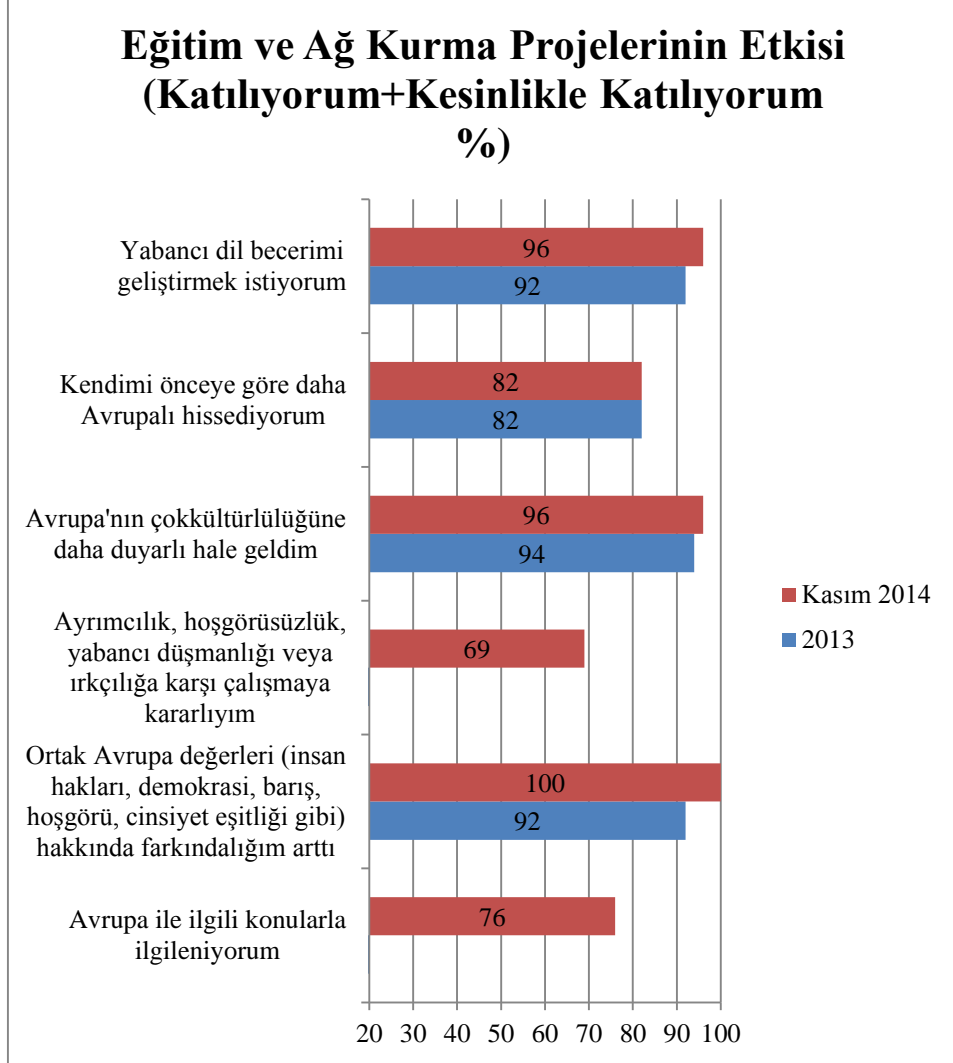
Eğitim ve Ağ Kurma Projelerinin Etkisi	Yıl bazında yanıtlar (%)	
	2013	Kasım 2014
Avrupa ile ilgili konularla ilgileniyorum	yok	76
Ortak Avrupa değerleri (insan hakları, demokrasi, barış, hoşgörü, cinsiyet eşitliği gibi) hakkında farkındalığım arttı	92	100
Ayrımcılık, hoşgörüsüzlük, yabancı düşmanlığı veya ırkçılığa karşı çalışmaya kararlıyım	yok	69
Avrupa'nın çok kültürlülüğüne daha duyarlı hale geldim	94	96
Kendimi önceye göre daha Avrupalı hissediyorum	82	82
Yabancı dil becerimi geliştirmek istiyorum	92	96

Eğitim ve Ağ kurma projelerine katılan gençlik çalışanlarının ve gençlik liderlerinin projeden nasıl etkilendikleri de anket çalışmaları kapsamında incelenmiştir. Aşağıdaki grafik, ankete katılanların onlara verilen bir dizi ifadeden hangisinden etkilendiklerinin sorulduğu soruya verdikleri olumlu yanıtları göstermektedir³⁰⁶:

³⁰⁵ RAY Network Ulusal Araştırma Analizi Türkiye Ulusal Raporu, Ankara, 31 Temmuz 2014, s. 60.

³⁰⁶ RAY Network Ulusal Araştırma Analizi Türkiye Ulusal Raporu, Ankara, 31 Temmuz 2014, s. 80-81.

Grafik 4.25.: Eğitim ve Ağ Kurma Projelerinin Etkileri

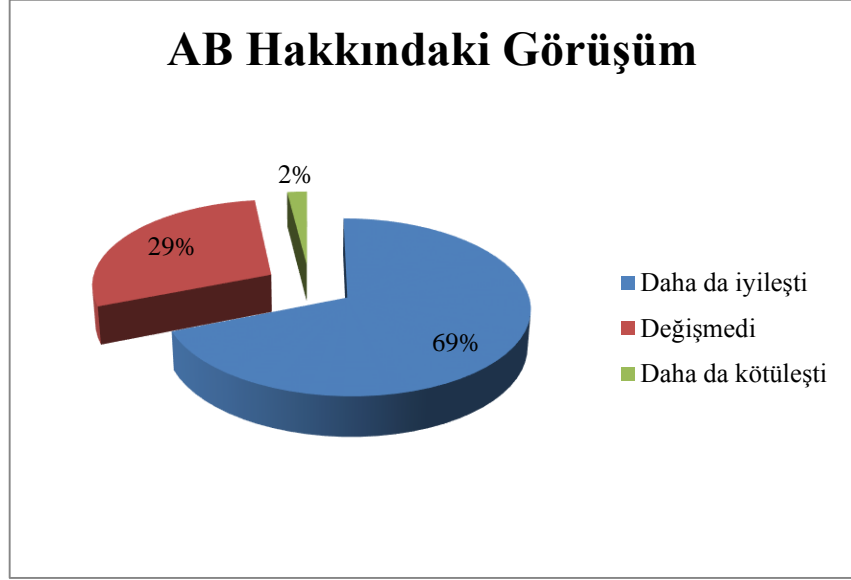


Eğitim ve Ağ Kurma Projelerinin etkileri değerlendirildiğinde, en büyük etkilerin ortak Avrupa değerleri, yabancı dil becerisi ve Avrupa'nın çok kültürlülüğü konularında olduğu görülmektedir. Kendini önceye göre daha Avrupalı hissedenenlerin oranı ise, %80'nin üzerindedir. Avrupa ile ilgili konularla ilgilenendiğini söyleyenlerin oranı %76 ve ayrımcılık, hoşgörüsüzlük, yabancı düşmanlığı ve ırkçılığa karşı çalışmak isteyenlerin oranı ise yaklaşık olarak %70'tir.

RAY araştırmasının anket çalışmaları yoluyla bilgi edinmeye çalıştığı konulardan biri de Gençlik Programı'nın gençlerin Avrupa ve Avrupa Birliği ile ilgili bilgi düzeyinde yarattığı değişimdir. 2013 yılı anketine katılan proje katılımcılarının yüzde 69'unun Avrupa Birliği hakkındaki görüşlerinin iyileştiği görülmektedir (Grafik

4.26). Bu anlamda, görüşüm daha kötüleşti diyenlerin oranındaki azlık (yüzde 2) dikkat çekicidir³⁰⁷ :

Grafik 4.26.: Eğitim ve Ağ Kurma Projelerinin AB Görüşüne Etkisi



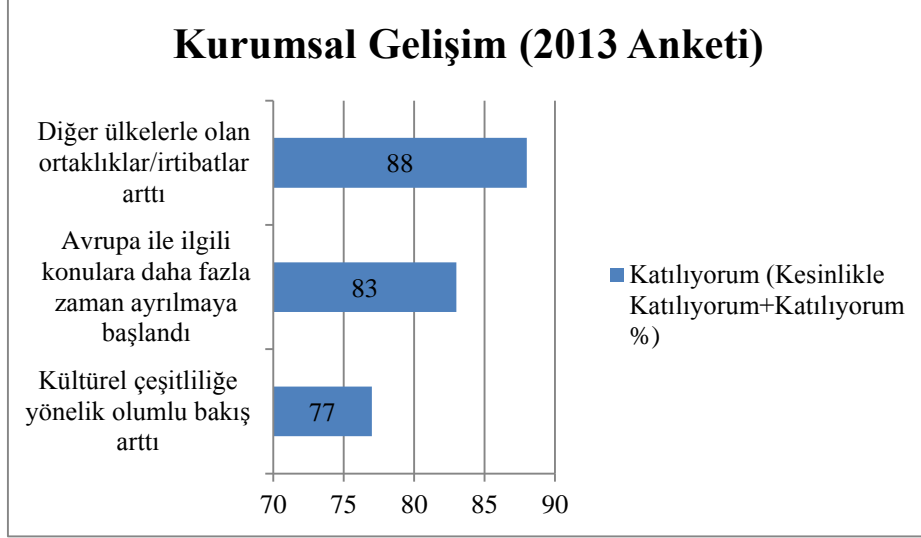
Proje katılımcılarının proje süresince genel anlamda Avrupa, dar anlamda da Avrupa Birliği ile ilgili tartışma ve fikir alışverişi yaptıkları, mevcut görüşlerini test etme, doğrulama veya yanlışlama imkanına sahip oldukları ve bu konularda yeni fikirler geliştirdikleri görülmektedir.³⁰⁸ Zira, Türkiye Avrupa Birliği üyesi olmamasına rağmen, Gençlik Programı'na Program ülkesi olarak tam katılım sağlayan birkaç ülkeden biri ve aday ülke olarak, AB'ye ilişkin bilgisi, bir üye devletinkinden çok daha azdır.³⁰⁹

³⁰⁷ RAY Network Ulusal Araştırma Analizi Türkiye Ulusal Raporu, Ankara, 31 Temmuz 2014, s. 86.

³⁰⁸ RAY Network Ulusal Araştırma Analizi Türkiye Ulusal Raporu, Ankara, 31 Temmuz 2014, s. 97-98.

³⁰⁹ RAY Network Ulusal Araştırma Analizi Türkiye Ulusal Raporu, Ankara, 31 Temmuz 2014, s. 93-94.

Grafik 4.27: Kurumsal Gelişim:³¹⁰



RAY araştırması, Gençlik projelerinin gençlik kuruluşları üzerinde bir etki yaratıp yaratmadığını da tespit etmeyi amaçlamıştır. Araştırma kapsamında Eylem 5.1, Eylem 4.3 ve Eylem 3.1 kapsamında yapılan projelere katılan gençlik çalışanları ve liderleri ile kuruluş temsilcilerine 2013 anketinde “Bu projeye bir kuruluş/kurum adına katıldysanız, projenin kuruluşunuz üzerinde ne tür etkileri oldu?” sorusu yöneltilmiştir. Grafik 4.27’de görülebileceği üzere, “diğer ülkelerle olan irtibatlar ve ortaklıklar arttı” cevabı yüzde 88 olarak gerçekleşmiş, katılımcıların yüzde 83’ü proje sonrasında kuruluşlarında Avrupa ile ilgili konulara daha fazla zaman ayrıldığını belirtmiştir. Kuruluşlarında kültürel çeşitliliğe yönelik olumlu bakışın arttığını söyleyenlerin oranı ise %77 olmuştur.³¹¹

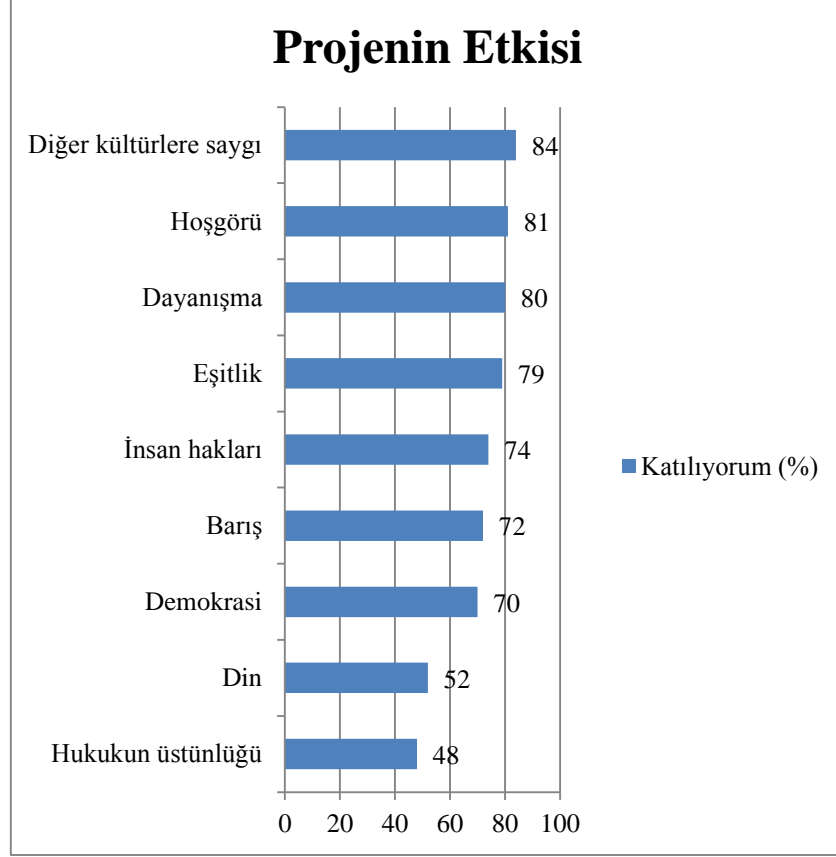
Kasım 2014 anketine katılanlar proje süresince, diğer kültürlerle saygıdan hukukun üstünlüğüne kadar Grafik 4.28’de gösterilen çeşitli konularda yeni bir şeyler öğrendiklerini ifade etmişlerdir.³¹² Bu kapsamda, diğer kültürlerle saygı %84, hoşgörü %81, dayanışma %80, eşitlik %79, insanları hakları, barış ve demokrasi ise %70’lerde gerçekleşmiştir:

³¹⁰ RAY Network Ulusal Araştırma Analizi Türkiye Ulusal Raporu, Ankara, 31 Temmuz 2014, s. 101.

³¹¹ RAY Network Ulusal Araştırma Analizi Türkiye Ulusal Raporu, Ankara, 31 Temmuz 2014, s. 100-101.

³¹² RAY Network Türkiye Ulusal Raporu 2014, Ankara, 31 Aralık 2015, s. 24.

Grafik 4.28.: Gençlik Projelerinin Etkisi (Kasım 2014 Anketi)³¹³

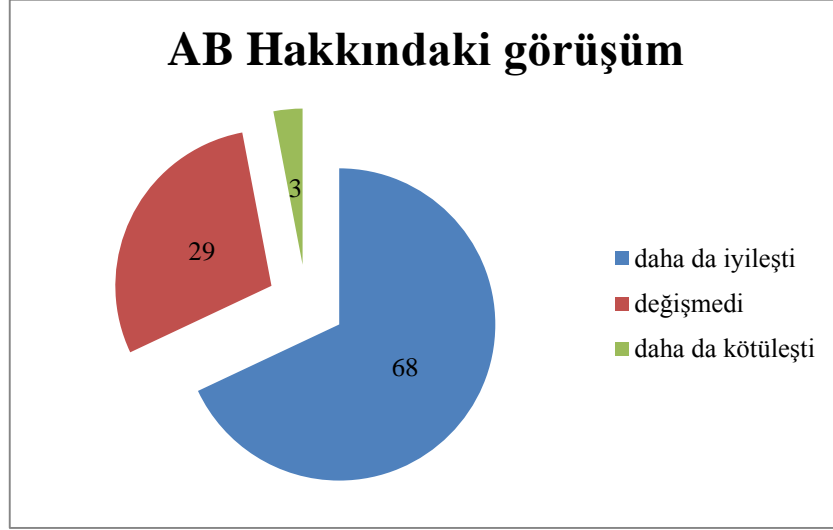


Ayrıca, Kasım 2014 anketine katılan proje katılımcıları tarafından verilen cevaplara göre, katılımcıların %68'i kendileri için Avrupa Birliği'nin imajının daha iyi hale geldiğini belirtmişlerdir. Bu anlamda, AB imajının daha kötü hale geldiğini söyleyenlerin oranının çok düşük olması (%3) dikkate değerdir.³¹⁴

³¹³ Grafik 16'da "Katılıyorum+Kesinlikle Katılıyorum" cevapları dikkate alınmıştır.

³¹⁴ RAY Network Türkiye Ulusal Raporu 2014, Ankara, 31 Aralık 2015, s. 27.

Grafik 4.29.: AB Hakkındaki Görüşler



2007-2013 yılları arasında uygulanan Hayatboyu Öğrenme ve Gençlik Programı'nın sona ermesiyle, 2014 yılında Erasmus+ çatı Programı yürürlüğe girmiştir. Gençlik Programı Erasmus+ Programı altında uygulanmaya devam etmektedir. Aşağıda 2014 yılında Erasmus+ döneminde uygulanan Gençlik Programı'na ilişkin RAY-MON araştırma sonuçları aktarılacaktır. RAY-MON, RAY Network çerçevesi altında yürütülen üç araştırma projesinden biridir.³¹⁵

RAY-MON araştırması kapsamında Ekim/Kasım 2015 ve Mayıs 2016 tarihlerinde iki adet çevrimiçi anket çalışması yapılmıştır. Anketler, faaliyet bitiş tarihi 2015 yılı olan Gençlik Programı projelerine katılan 1.411 katılımcı tarafından doldurulmuştur. İlk anket uygulaması (Ekim/Kasım 2015), 1 Ocak ve 31 Temmuz 2015 tarihleri arasında biten projelerin katılımcılarını dahil edecek şekilde planlanmıştır. İkinci anket uygulaması (Mayıs 2016) ise, 1 Temmuz ve 31 Aralık 2015 tarihleri arasında biten projelerin katılımcılarını dahil edecek şekilde planlanmıştır. Bu örneklem, projeye katıldıklarında Türkiye'de ikamet eden bireylerden oluşmaktadır. Bu nedenle örneklemin de gösterdiği gibi, ortaya konan bulgular ve analizler, Gençlik Programının Türkiye'deki gençler üzerindeki etkisini incelemektedir.³¹⁶ 2015 ve 2016

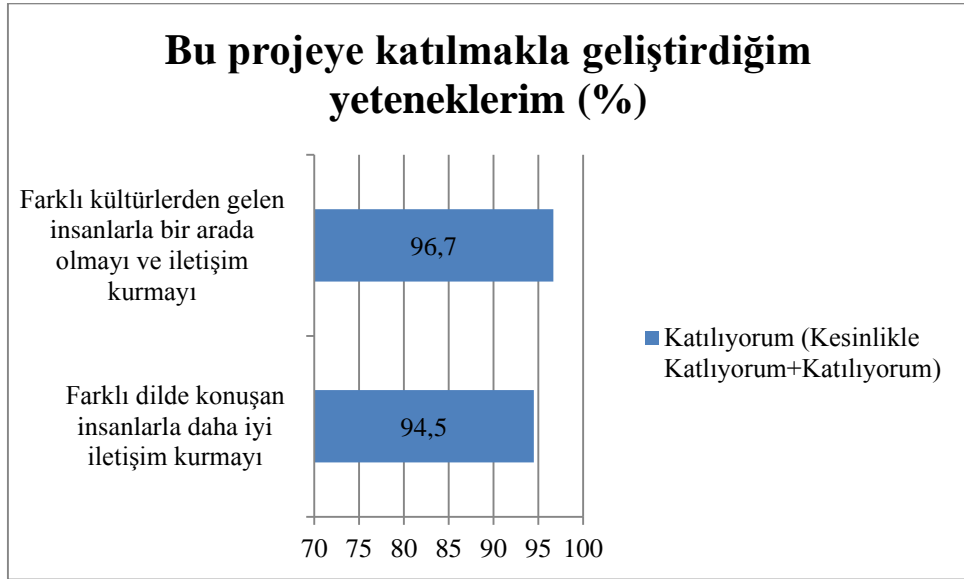
³¹⁵ Erasmus+: Gençlik Programı'nın Araştırmaya Dayalı Analizi ve İzlenmesi RAY Araştırma Projesi (RAY-MON) Sonuç Raporu 2016, s. 12.

³¹⁶ Bu sayılar; anket formlarına verilen kayıp, hatalı ve tartışmalı cevaplar temizlendikten ve veriler düzenlendikten sonra analizde bir araya getirilen ve kullanılan sayılardır. Erasmus+: Gençlik Programı'nın Araştırmaya Dayalı Analizi ve İzlenmesi RAY Araştırma Projesi (RAY-MON) Sonuç Raporu – 2016, s. 38.

yıllarında yapılan RAY-MON araştırması kapsamında, önceki RAY Network çalışmalarında olduğu gibi Gençlik Programı altında yer alan farklı faaliyetler ayrı ayrı ele alınmamış, bütüncül bir yaklaşımla Gençlik Programı bir bütün olarak değerlendirilmiştir.

RAY-MON araştırması, türü ne olursa olsun gençlik projelerinde azami öğrenmenin kültürel farklılıklar konusunda gerçekleştiğini göstermektedir. Projede, hakkında yeni bir şey öğrendikleri konular sorulduğunda, anket katılımcılarının %75'i kültürel farklılıklar konusunda yeni bir şey öğrendiklerini belirtmişlerdir. Sonuçlar, ortalama 10 katılımcıdan 4'ünün ayrımcılıkla mücadele (etnik köken, kültürel yapı, din, cinsiyet, engellilik, milliyet vb.) konularında yeni bir şey öğrendiğini göstermektedir:

Grafik 4.30.: Projede Geliştirilen Yetenekler

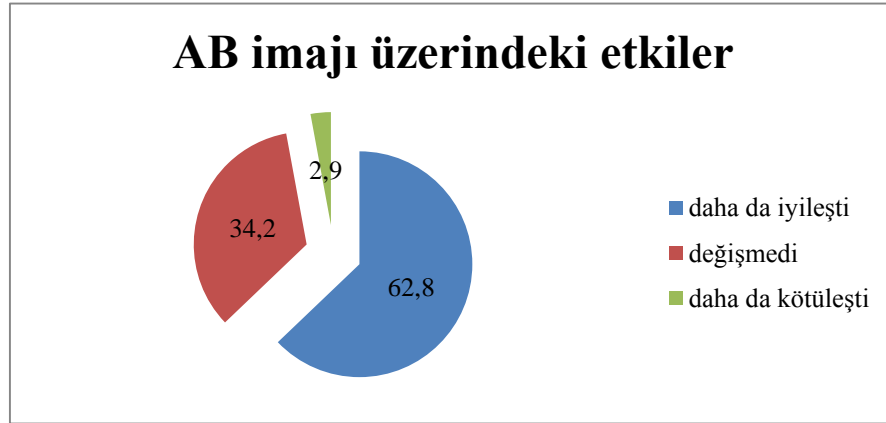


Proje süresince geliştirilen yetenekler hakkındaki soruya verilen yanıtlar dikkate alındığında, neredeyse bütün anket katılımcılarının (%97) projenin sonucu olarak farklı kültürlerden gelen insanlarla iyi geçinme yeteneklerini geliştirdiklerini belirtmişlerdir.³¹⁷ Aynı şekilde, farklı dilde konuşan insanlarla daha iyi iletişim kurmayı öğrendiği ifade eden yararlıncıların oranı %95 olmuştur.

³¹⁷ Erasmus+: Gençlik Programı'nın Araştırmaya Dayalı Analizi ve İzlenmesi RAY Araştırma Projesi (RAY-MON) Sonuç Raporu - 2016, s. 51-53.

Diğer yandan, en güçlü etkilerden birinin de yabancı dil konusunda olduğu görülmektedir. Anket katılımcılarının %96'sı yabancı dil becerilerini geliştirmek istediklerini belirtmiştir. Erasmus+ Gençlik Programının amaçlarından bir tanesi, gençler arasında daha iyi bir Avrupa anlayışına katkıda bulunmaktır. Bu çerçevede, yürütülen projeler genç vatandaşları Avrupa Birliği'nin yapısı, kurumları ve politikaları konusunda bilgilendirmenin yanı sıra, daha iyi bir Avrupa vatandaşlığı anlayışına da katkıda bulunmaktadır. Anket sorularına verilen cevaplara göre, katılımcıların %63'ü Avrupa Birliği'nin imajının daha iyi hale geldiğini belirtmiştir (Grafik 4.30). Bu anlamda, AB imajının daha kötü hale geldiğini belirtenlerin oranının çok düşük (%3) olması dikkat çekicidir. Karşılaştırmalı bir perspektifte bu bulgular, 2014 ve 2013 yıllarında elde edilen önceki RAY araştırma bulgularına çok yakındır.³¹⁸

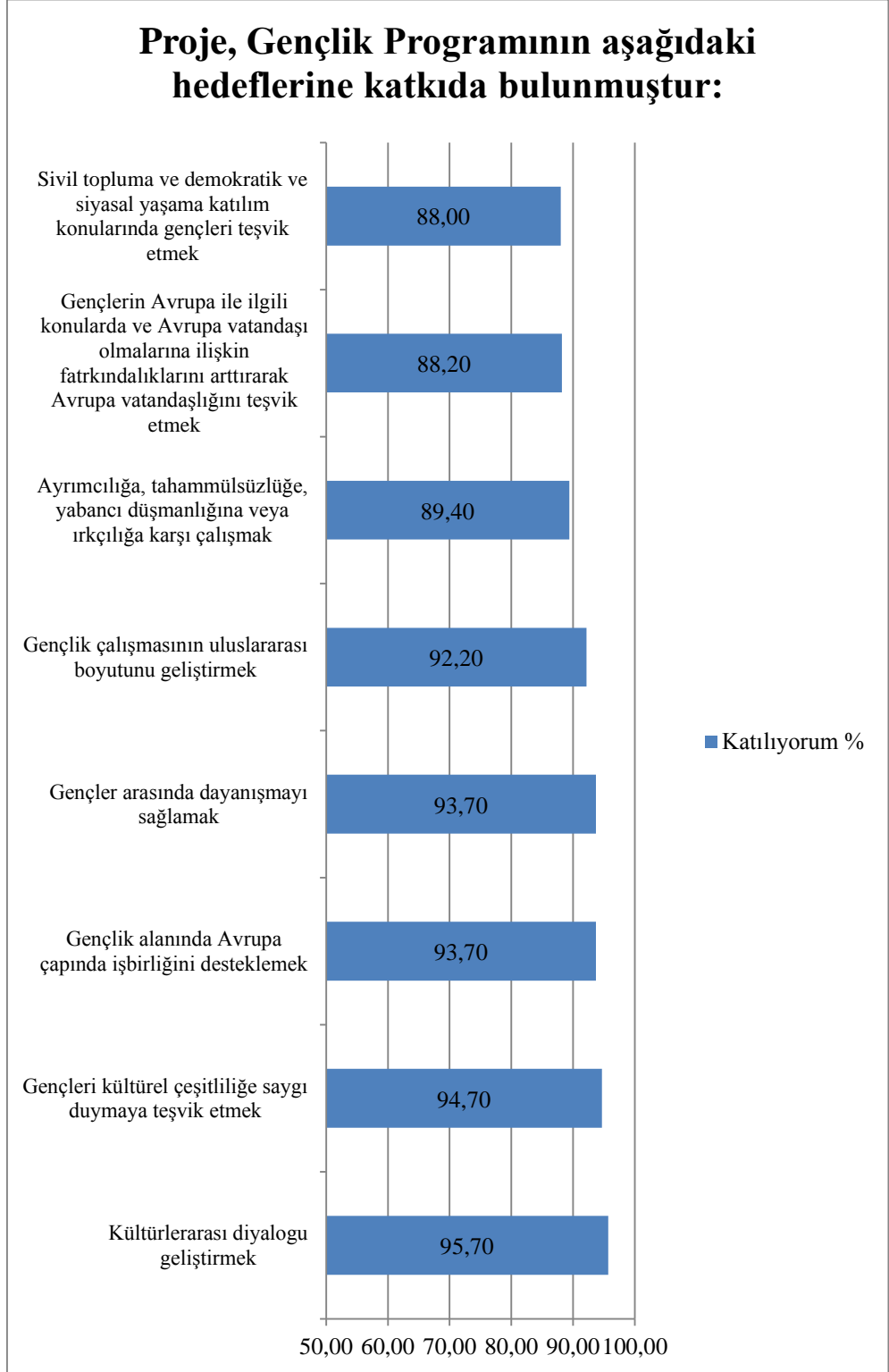
Grafik 4.30.: AB Hakkındaki Görüşler



RAY-MON araştırması kapsamında proje liderlerine de proje katılımcılarına benzer bir dizi anket uygulanmıştır. Anketler iki farklı zamanda yapılmıştır. Birinci grup anketler Ocak 2016'da yapılmış olup 1 Ocak-31 Temmuz 2015 tarihleri arasında biten projelerin liderlerini kapsamıştır. Nisan 2016'da yapılan ikinci grup anketler ise, 1 Temmuz-31 Aralık 2015 tarihleri arasında biten projelerin proje liderlerini kapsamıştır. Ankete katılım için davet edilen 928 kişiden (Türkiye'de ikamet edenler) toplam 211 proje lideri iki anket çalışmasına yanıt vermiştir. Program hedeflerinden uluslararası boyut, kültürel çeşitlilik ve dayanışma en olumlu değerlendirmeleri alan etkiler olarak ortaya çıkmıştır.

³¹⁸ Erasmus+: Gençlik Programı'nın Araştırmaya Dayalı Analizi ve İzlenmesi RAY Araştırma Projesi (RAY-MON) Sonuç Raporu - 2016, s. 55-57.

Grafik 4.31.: Gençlik Projesinin Katkıları³¹⁹



³¹⁹ Grafik 4.31'deki veriler Katılıyorum+Kesinlikle Katılıyorum yanıtları dikkate alınarak oluşturulmuştur.

Grafik 4.31 incelendiğinde, proje liderlerinin %96'sının projelerin uluslararası diyalogun geliştirilmesine katkıda bulunduğuna inandıkları görülmektedir. Proje liderleri, yaptıkları değerlendirmelerde 2015 yılında düzenlenen projelerin gençlerin kültürel çeşitliliğe saygılarını artırmalarına katkıda bulunduğunu (%95), gençlik alanında Avrupa işbirliğini teşvik ettiğini, gençler arasında dayanışmayı geliştirdiğini (%94) ve gençlik çalışmalarının uluslararası boyutunu arttırdığını (%92) belirtmişlerdir.³²⁰ Değerlendirmelerde, projelerin yarattığı en büyük etkinin kültürlerarası öğrenme üzerinde olduğu görülmektedir.

4.3.2.1. Gençlik Projelerinin Proje Katılımcıları Üzerindeki Etkilerine İlişkin Genel Değerlendirme

Türkiye’de on yılı aşan bir süredir devam etmekte olan Avrupa Birliği Gençlik Programları, Türkiye’den farklı eğitim seviyelerinde, farklı yaşlarda, değişik kültürel ve sosyo-ekonomik seviyelerde gence ve gençlik alanında faaliyet gösteren bireylere, Avrupa’nın diğer ülkelerindeki gençlerle ve meslektaşları ile biraraya gelme ve ortak çalışmalar yürütme fırsatı sunmaktadır. Gençlik Programı’nın Araştırmaya Dayalı Analizi - RAY Network Türkiye Ulusal Araştırması, gerçekleştirilen bu projelerin katılımcılar üzerindeki etkilerini sistematik ve bilimsel bir şekilde veri temelli olarak ölçmektedir. Çalışmada sunulan bulgular, en fazla öğrenme deneyiminin sosyal vatandaşlık yeterlilikleri, yabancı dilde iletişim ve kültürlerarası öğrenme ile kültürlerarası diyalog alanlarında öne çıktığını göstermektedir. Diğer yandan, Gençlik Programı projelerine katılan gençler, Avrupa Birliği ile ilgili yeni bilgi ve fikirler edinmekte; AB’nin yapısı, kurumları ve politikaları konusunda bilgi düzeylerini artırmaktadırlar. Ayrıca, projeler daha iyi bir Avrupa vatandaşlığı anlayışına katkıda bulunmaktadır.³²¹

Proje katılımcıları, yaygın öğrenme yöntemlerini kullanmalarının, çeşitli konuları daha iyi öğrenmelerini kolaylaştırdığını belirtmişlerdir. Çalışmalar kapsamında analiz edilen bütün eylemlerde Avrupa değerleri, Avrupa kültürü ve

³²⁰ Erasmus+: Gençlik Programı’nın Araştırmaya Dayalı Analizi ve İzlenmesi RAY Araştırma Projesi (RAY-MON) Sonuç Raporu - 2016, s. 74-77.

³²¹ RAY Network Ulusal Araştırma Analizi Türkiye Ulusal Raporu, Ankara, 31 Temmuz 2014, s. 112-115.

Avrupa kimliği katılımcılar tarafından sıklıkla vurgulanmıştır.³²² Ayrıca, Gençlik projeleri, başkalarına karşı saygı ve hoşgörüyü artırarak, önyargıların ortadan kaldırılmasına yardımcı olmuştur. Bu etki, farklı kültürlerle karşı önyargılar açısından, sadece Türkiye’den katılımcılar üzerinde görülmemekte, aynı zamanda diğer ülkelerden olan katılımcıların, Türkiye’den gelen katılımcıların kültürüne ilişkin algılarını da gözden geçirmelerine ve önyargılarını sorgulamalarına aracı olmaktadır.³²³

Sonuçlar bir bütün olarak analiz edildiğinde, Gençlik projeleri katılımcılarının, aktif vatandaşlık ve Avrupa konuları ile ilgili alanlarda dikkate değer bir ilerleme gösterdikleri görülmektedir.³²⁴ Sonuç olarak, bu çalışmanın bir parçası olarak analiz edilen bütün eylemlerde Avrupa değerleri, Avrupa kültürü ve Avrupa kimliği katılımcılar tarafından sıklıkla vurgulanmıştır.³²⁵ AB imajına ilişkin anket sorularına verilen cevaplara göre, karşılaştırmalı bir perspektifte bulgular, 2013, 2014 ve 2015 yıllarında birbirine çok yakındır ve AB imajının proje katılımcıları nezdinde oldukça iyi olduğunu göstermektedir.³²⁶

4.3.3. Erasmus+ Programının Ara Dönem Değerlendirmesi

Çalışmanın bu kısmında 2007-2013 yılları arasında uygulanan Hayatboyu Öğrenme Programı’nın sona ermesiyle 2014-2020 dönemi için yürürlüğe giren Erasmus+ Programına ilişkin değerlendirmeler aktarılacaktır. Bu çerçevede, 30 Haziran 2017 tarihli Erasmus+ Programı’nın ara dönem değerlendirmesine ilişkin Türkiye Ulusal Raporundan yararlanılacaktır. Söz konusu Rapor, Erasmus+ Program belgelerinin, Türkiye ile Avrupa Komisyonunun politika belgelerinin ve iyi uygulamaların incelenmesi sonucunda oluşturulmuştur. Ayrıca, raporu oluşturmak için 29 Ulusal Ajans uzman ve koordinatörleriyle görüşmeler yapılmıştır. Yararlanıcılar ve paydaşlarla derinlemesine görüşmeler ve odak grup toplantıları yapılmıştır. Odak grup toplantıları kapsamında toplamda 144 kişiyle görüşmeler

³²² RAY Network Türkiye Ulusal Raporu 2014, Ankara, 31 Aralık 2015, s. 98-100.

³²³ RAY Network Türkiye Ulusal Raporu 2014, Ankara, 31 Aralık 2015, ss. 45-46.

³²⁴ RAY Network Ulusal Araştırma Analizi Türkiye Ulusal Raporu, Ankara, 31 Temmuz 2014, s. 69

³²⁵ RAY Network Ulusal Araştırma Analizi Türkiye Ulusal Raporu, Ankara, 31 Temmuz 2014, s. 99.

³²⁶ Erasmus+: Gençlik Programı’nın Araştırmaya Dayalı Analizi ve İzlenmesi RAY Araştırma Projesi (RAY-MON) Sonuç Raporu - 2016, s. 56-57.

yapılmıştır. Yine, 51 kamu kurumuyla derinlemesine görüşme, 9 üniversiteyle ve 28 Ulusal Ajans ile görüşmeler yapılmıştır. Ayrıca, Türkiye’deki AB delegasyonu ile 1, Gençlik eğitmeni ve gönüllüleriyle 7, yararlanıcı kurumlara yapılan ziyaret ve katılım sağlanan faaliyetler sırasında 10 öğrenci, öğrenici, genç ve yetişkinle derinlemesine görüşme yapılmıştır. Eğitim ve öğretim ile Gençlik Programlarından KA1 ve KA2 altındaki tüm sektörlerin (toplamda 10 faaliyet) yararlanıcılarına her alan için özel olmak üzere çevrimiçi anket soruları uygulanmıştır. 2014, 2015 ve 2016 yılının ilk yarısının yararlanıcılarına anketler e-posta yoluyla gönderilmiştir. Anket sorularını cevaplama oranı, toplamda 1.539 cevapla %47.93 olmuştur.³²⁷

Erasmus+ Programı katılımcılar, kurumlar ve sistem üzerinde dönüştürücü bir etki yapmakta, Türkiye’nin AB’ye katılım sürecinde de önemli bir rol oynamakta ve yüksek AB katma değeri sağlamaktadır. Erasmus+ Programı kapsamında kısa dönemli hareketlilikleri kapsayan KA1 faaliyetleri, bireysel ve kurumsal düzeyde fayda sağlamaktadır. Daha uzun dönemli etkiler sağlayan KA2 altındaki Stratejik Ortaklıklar da doğrudan kurumsal ve bireysel düzeyde etki yapmakta, aynı zamanda sisteme de katkı sağlamaktadır. KA3 projeleri de sistemsel düzeyde bazı alanlarda reform yaratmayı hedeflemektedir.³²⁸

Türkiye’de uygulanan Erasmus+ projeleri, ulusötesi işbirliği aracılığıyla eğitim ve öğretimde “uluslararası boyuta” katkı sağlamıştır. Anket sorularını yanıtlayanların %91’i, proje sonunda “uluslararasılaşma” sağlandığını kabul etmektedirler. Yine, anket sorularını cevaplayanların %90’ından fazlası, “kültürlerarası farkındalığın” artması, topluma daha aktif katılım, Avrupa kültürel çeşitliliği ve Avrupa değerleri hakkında farkındalık, ön yargıların önlenmesi anlamında projelerin yarar sağladığını belirtmektedirler.

AB için çok dilliliğin önemi göz önünde bulundurulduğunda, üye ve aday ülke stratejilerinde dillerin öğretimi ve öğrenimi büyük önem taşımaktadır. Bu ihtiyaçları, Hayatboyu Öğrenme ve Gençlik Programları karşılamışlardır. Anketi yanıtlayanlar, projeler sayesinde dil becerilerinin geliştiğini ifade etmektedirler. KA1 altındaki Erasmus Öğrenci Öğrenim Hareketliliği katılımcılarının (öğrenciler) %95’i, bu

³²⁷ National Report of Turkey on Erasmus+ Midterm Evaluation, 30 June 2017, s. 3-4.

³²⁸ National Report of Turkey on Erasmus+ Midterm Evaluation, 30 June 2017, s. 11.

anlamda en yüksek faydayı sağladıklarını belirtmektedirler. Okul eğitimi (KA1) alanında ise katılımcıların %90'ı projeler aracılığıyla dil becerilerini geliştirdiklerine kesinlikle katıldıklarını belirtmişlerdir. Yetişkin eğitimi alanında ise bu katkının gerçekleştiğine katılanların oranı %87 olmuştur. Gençlik alanında da KA1 projelerinin %60'ı projenin uygulanma aşamasında dil becerilerini geliştirdikleri düşünmektedirler. Avrupa Gönüllü Hizmeti (AGH) katılımcıları ayrıca, ortak dil olan İngilizce dışında ev sahibi ülkelerin dillerini de öğrendiklerini söylemişlerdir.³²⁹

AB ortalamasından daha düşük olsa da, ulusal istatistiki veriler Türkiye'nin Avrupa 2020 ve Eğitim ve Öğretim 2020 hedef ve ölçütlerini başarmada ilerleme kaydettiğini göstermektedir. Ulusal politika belgeleri, Erasmus+ ve onun öncülü olan Programların, Türkiye'nin hedefleri için belirlenen göstergelerin (indikatör) başarılmasına katkı sağladığını göstermektedir. Ulusal politikaların belirlediği göstergeler de, Avrupa 2020 öncelik ve hedefleriyle ve Eğitim ve Öğretim 2020 çalışma programıyla uyumludur.³³⁰ 10. Ulusal Kalkınma Planı'nın 2014-2018 hedeflerinden biri de, nitelikli insan ve güçlü toplum için hareketliliğin artırılmasıdır.

Gençlik alanında ise, "Ulusal Gençlik ve Spor Politikası Belgesi (2013)"nde belirlenen hedeflerle "AB Gençlik Stratejisi" (2010-2018) kapsamında belirlenen hedefler uyumludur. Gençlerin iş hayatına, sosyal hayata ve karar verme mekanizmalarına aktif katılımı; kültürde, sporda ve sanatta gençlerin gelişiminin desteklenmesi öncelikler arasındadır. Sporda Avrupa boyutunun ve kültürlerarası boyutun geliştirilmesi ve uluslararasılaşma da öncelikler arasında yer almaktadır. Erasmus+ Programı bu özel hedeflerin başarılmasında önemli bir rol oynamaktadır. Eğitim ve Öğretim alanında Erasmus+ Programının en temel katkısı, Avrupa değerlerini ve kültürlerarası anlayışı teşvik etmektir.

Farklı hedef gruplarla ve paydaşlarla yapılan mülakatlarda Erasmus+ Programının Türkiye'de uygulanmasının, Erasmus+ Programının genel hedeflerinden olan "Avrupa Birliği Anlaşmasının 2. maddesinde sayılan Avrupa değerlerinin teşvik edilmesi" hedefine katkı yaptığı değerlendirilmiştir. Anket katılımcılarının %98.5'i de AB kültürlerini (kültürel çeşitliliği) daha iyi anladıklarını belirtmişlerdir. Avrupa

³²⁹ National Report of Turkey on Erasmus+ Midterm Evaluation, 30 June 2017, s. 7-12.

³³⁰ National Report of Turkey on Erasmus+ Midterm Evaluation, 30 June 2017, s. 8.

değerlerini de içeren AB sistemiyle entegrasyon, Erasmus+ yararlanıcılarının üzerindeki en temel etkilerden biri olmuştur.

Türkiye'nin politika belgelerinin analizi; eğitim, öğretim ve gençlik alanlarındaki strateji belgeleriyle Erasmus+ genel ve özel hedefleri arasında doğrudan bir ilişki olduğunu göstermektedir. AB'ye üyelik sürecinde olan Türkiye'nin ulusal politikaları, AB politikalarıyla uyumludur. Bu durum, Milli Eğitim Bakanlığı'nın Ulusal Hayatboyu Öğrenme Strateji Belgesi, Yükseköğretim için Strateji Belgesi, Ulusal İstihdam Stratejisi gibi ulusal politika belgelerinde görülebilmektedir.

Milli Eğitim Bakanlığı ve diğer politika yapıcı ulusal makamlarla yapılan görüşmeler, Erasmus+ Programının politika geliştirmede ve reform sürecinde önemli bir katkısının olduğunu ve Türkiye'nin AB'ye katılım önceliklerini desteklediğini göstermektedir. Erasmus+ projeleri aracılığıyla hem Türkiye hem de AB açısından karşılıklı olarak fikirlerde olumlu değişiklikler meydana gelmekte ve uluslararasılaşma sağlanmaktadır.

Önceki Hayatboyu Öğrenme ve Gençlik Programlarının Erasmus+ Programı altında birleştirilmesi, hem Ulusal Ajans hem de proje yararlanıcıları tarafından Programın etkinliğini artırdığı şeklinde değerlendirilmektedir. 2014 yılından bu yana Erasmus+ projelerine başvuru sayıları giderek artmıştır. Erasmus+ proje yararlanıcılarıyla yapılan görüşmeler, Erasmus+ projelerinin sosyal algı ve değerlerin (ayrımcılık ve ırkçılıkla mücadele, insan hakları, hukukun üstünlüğü, demokrasi, başkalarına karşı saygı ve hoşgörü vb.) değişmesinde etkili bir araç olduğunu göstermiştir. Benimsenen ortak değerler ise, AB'nin arzuladığı aktif Avrupa vatandaşlığını kolaylaştırmaktadır. Erasmus+ Programı (ve öncülü olan Programlar), eğitim ve öğretim ve gençlik alanında AB'ye üye ve aday ülkeler arasında "uyumlaştırmadan" (*harmonisation*) ziyade "yakınlaşma" (*approximation*) sağlamaktadır.³³¹

Sonuç itibarıyla, Erasmus+ Programı aracılığıyla kurumlar uluslararasılaşmakta ve Avrupa katma değeri kazanmaktadır. Program ayrıca, 26. Fasıl (Eğitim ve Kültür Faslı) altındaki katılım müzakerelerine de katkı sağlamaktadır. Bu

³³¹ National Report of Turkey on Erasmus+ Midterm Evaluation, 30 June 2017, s. 22.

husus, Avrupa Komisyonun 2016 yılında Türkiye için yayınladığı İlerleme Raporunda da vurgulanmaktadır.³³²

2014-2016 yılları arasında Erasmus+ Programı kapsamında yaklaşık 256.000 katılımcı Türkiye'den diğer Program ülkelerine hareketlilik gerçekleştirmiştir. (220.000'i Eğitim ve Öğretim sektöründen, 36.000'i de Gençlik sektöründen). 2007-2013 yılları arasında ise 290.000 kişi Hayatboyu Öğrenme Programından, 78.000 kişi de Gençlik Programından yararlanmıştır.³³³

Ayrıca, 2014, 2015 ve 2016 yıllarında Türkiye Ulusal Ajansına KA1, KA2 ve KA347 projeleri kapsamında “Ayrımcılık ve hoşgörüsüzlükle mücadele”; “Dinlerarası diyalog”; “AB vatandaşlığı, AB farkındalığı ve demokrasi”; “Kültürlerarası Öğrenme”; “Uluslararası işbirliği, uluslararası ilişkiler ve işbirliğinin geliştirilmesi” ve “Sosyal diyalog” konularında (*topic*) toplamda 10.316 proje başvurusu yapılmıştır. Bunların 1.595 adedi fonlanmıştır.³³⁴

Erasmus+ Programı (ve öncülü olan Programlar), proje yürütücüsü kurumlar açısından Avrupa boyutu kazanılmasını sağlamakta ve bu sayede bir Avrupalılık bilincinin gelişmesine yardımcı olmaktadır. Projelerin sağladığı sosyal etkileşim fırsatları aracılığıyla halklar arasında AB'nin inşa etmeye çalıştığı Avrupa kimliği konusunda bilgi ve görüş alışverişi yapılabilmektedir. Proje faaliyetleri ayrıca, AB'nin ön plana çıkarmaya çalıştığı “çok kültürlülük” ve “çok dillilik” olgularının yakından deneyimlenmesine olanak vermektedir.

Projeler aracılığıyla başkalarına karşı hoşgörü, ayrımcılık yapmama, farklı kültürlere, insan haklarına ve demokrasiye saygı gibi çağdaş değerlerin benimsenmesi teşvik edilmektedir. Bu değerler Avrupalılık bilincini geliştirerek, “Avrupa vatandaşlığı” kavramının da güçlenmesine katkı sağlamaktadır. Ortak değerlerin benimsenmesi, topluma aidiyet hissini ve aktif vatandaşlığı da güçlendirmektedir.

Aynı şekilde, projeler kapsamında kurulan ortaklıklar aracılığıyla kültürlerarası diyalog derinleşmektedir. Aktif vatandaşlık bilincininin gelişmesinin, Avrupa entegrasyon sürecine olan desteği de artıracığı düşünülmektedir. Bu da, kimi

³³² National Report of Turkey on Erasmus+ Midterm Evaluation, 30 June 2017, s. 30-31.

³³³ National Report of Turkey on Erasmus+ Midterm Evaluation, 30 June 2017, s. 25.

³³⁴ Proje sayıları, EPlusLink aracından, proje “konu”larına (*topics*) göre çekilmiştir.

zaman AB için dile getirilen Birliğin bir meşruiyet krizi veya demokrasi açığı içinde olduğuna ilişkin eleştirilerin aşılmasına yardımcı olacaktır.

Konstüktivist yaklaşımın ifade ettiği gibi, projelerin sağladığı “sosyalleşme platformları”, etkileşim ve sosyal öğrenme fırsatları yaratarak kimlikleri ve çıkarları yeniden inşa etmektedir. AB’nin finanse ettiği çeşitli projeler aracılığıyla bireyler ve dolayısıyla toplumlar, AB’nin vurguladığı değerleri benimsemekte, kendilerini AB ile özdeşleştirmekte, böylece de Avrupa kimliği geliştirmeleri kolaylaşmaktadır.

AB üyesi olmayan Türkiye, 1999 Helsinki Zirvesi ile adaylık statüsü kabul edilen ve 2005 yılında müzakere sürecine başlayan bir ülke olarak, AB’nin vurguladığı çağdaş değerleri benimseme kararlılığını göstermektedir. Türkiye müzakere sürecini başarıyla tamamlasa bile, daha önce de ifade edildiği gibi, bunun tam üyelikle sonuçlanmama ihtimali bulunmaktadır. Böyle bir durumun gerçekleşmesi AB tarihinde bir ilk olacaktır, çünkü bu zamana kadar adaylık statüsü kabul edilen bütün ülkelerin müzakere süreci tam üyelikle sonuçlanmıştır. Türkiye yine de bu süreçte AB ile entegrasyon sürecini bir kazanım olarak görmektedir. Türkiye adaylık sürecinde Türkiye’nin AB’ye katılımının AB açısından zenginleştirici olacağını ve AB’nin vurguladığı “çeşitlilik içinde birlik” mefhumuna katkı sağlayacağını anlatmaya çalışmaktadır.

AB sürecinde halkların desteği çok önemlidir. Bu nedenle halkların daha fazla bilinçlendirilmesi gerekmektedir. Her ne kadar müzakere sürecinin tıkanması halkta bir ölçüde motivasyon kaybına yol açsa da, Türkiye’nin katılım sağladığı AB Eğitim ve Gençlik Programları çeşitli sosyalleşme olanakları sunarak halkların entegrasyonuna katkı sağlamaktadır. Her geçen gün sosyal boyutunu genişletmeye ve güçlendirmeye çalışan AB, ekonomik entegrasyonun ötesine geçerek siyasi entegrasyona yaklaşmak yönündeki iradesini göstermektedir. AB sürecinin yalnızca bürokratlar düzeyinde yürütemeyeceği açıktır. AB de, Kurucu Antlaşmalarda değişiklik yapan Antlaşmalar ve aldığı birtakım kararlarla entegrasyon sürecinde halkların fikirlerine önem verdiğini göstermektedir. AB, Maastricht Antlaşması ile hüküm altına alınan “AB Vatandaşlığı”nın güçlendirilmesi için belli zamanlarda kamuoyunun görüşünü almaktadır. Üye olmayan bir ülke olarak Türkiye’nin AB ile sosyalleşme platformları sınırlıdır. Projeler, Avrupalı paydaşlarla işbirliği yapma ve

ortaklık kurma fırsatı yaratarak Avrupa halklarını birbirine yaklaştırmakta ve halklar düzeyindeki entegrasyona katkı sağlamaktadır. Avrupalılar arasında Türkiye'nin Avrupa ile entegre olamayacağına ilişkin birtakım olumsuz görüşler bulunmaktadır. Türkiye'nin Avrupalı kimliğine yönelik dile getirilen şüphelerin giderilmesi ancak halkların etkileşim içinde olarak birbirlerinin kültürlerini tanınmaları ile mümkün olabilir. Türkiye'nin kendi değerlerini ve dilini tanıtması ve Avrupa değerleri ile dillerini öğrenmesi bu süreçte büyük bir önem taşımaktadır. Türkiye Ulusal Ajansı tarafından yrtlen AB Eğitim ve Gençlik Programları, bu yegane fırsatı sunarak halkların entegrasyonuna katkı sağlamaktadır.

SONUÇ

Avrupa Birliği 1957 yılında Roma Antlaşması ile entegrasyon sürecine ekonomik alanla başlamıştır. Ancak, zaman içinde Kurucu Antlaşmalarında değişiklik yapan Antlaşmalar temelinde yetkisini toplumsal ve kültürel alanlara doğru genişletmiş, siyasi birlik idealine yaklaşma yönündeki iradesini ortaya koymuştur. Her ne kadar son dönemde “Brexit” (referandum sonucunda İngiltere’nin AB’den ayrılma kararı) gibi olaylar, Birleşik Avrupa idealinin sorgulanmasına yol açsa da, AB bir yandan genişleyerek diğer yandan entegrasyonunu derinleştirmeye çalışmaktadır. Bu durum da zaman zaman AB’nin kimliğine ilişkin birtakım tartışmalara yol açmaktadır. Kimliğini önce güvenlik alanıyla işlevsel kılmak isteyen AB, zaman içinde kimliğine kültürel boyut katmak için çeşitli girişimlerde bulunmuştur. Bu bağlamda AB, genişleme politikası çerçevesinde Kurucu Antlaşmalarında teşvik ettiği çağdaş değerlerin aday ülkelerde de benimsenmesini üyelik için şart koşmaktadır.

Adaylık sürecinde olan Türkiye, “insanlık tarihinin en büyük barış ve uygarlık projesi” olarak kabul edilen AB’ye entegrasyon sürecini gerek mevzuat uyumlaştırmaları gerek çağdaş değerlerin teşviki anlamında bir kazanım olarak görmektedir. Bazı Avrupa ülkeleri arasında Türkiye’nin “Avrupalı kimliğine” ilişkin şüpheler bulunmakta ve Türkiye Avrupa’nın “ötekisi” olarak algılanmaktadır. Oysa Türkiye, AET kurulduktan kısa bir süre sonra Toplulukla ilişkilerini başlatmış ve giderek geliştirmiştir. Coğrafi ve kültürel anlamda farklılık arz eden, ancak çağdaş değerleri benimsemesi anlamında “Avrupalılaştırmış” bir Türkiye, AB’nin hem “çeşitlilik içinde birlik” söylemine katkı sağlayacak hem de güvenliği bakımından kazanç olacaktır.

AB’nin siyasi birlik idealine ilişkin olarak, dış politika ve güvenlik alanlarının yeterince entegre olamadığı yönünde eleştiriler yapılmaktadır. Ancak yine de AB, siyasi birlik idealine yaklaşımda halkların desteğini sağlaması gerektiğinin farkındadır. Yaygın halk desteği sağlaması, AB’nin zaman zaman karşı karşıya kaldığı bir “demokrasi açığı” ve “meşruiyet krizi” içinde olduğuna yönelik tartışmalara da çözüm olabilir. Bu tartışmalar, AB bünyesinde kararların elitler düzeyinde, vatandaşlardan kopuk olarak alındığını vurgulamaktadır. Diğer yandan, demokrasiyi, “Halklar Avrupası”nı ve AB’nin uluslararasılığını en iyi yansıtan organ olan Avrupa

Parlamentosu seçimlerine katılımın düşük olması, halkların AB'ye olan ilgilerinin düşük olduğunu göstermektedir. Bu nedenle AB, halkların entegrasyon sürecine olan katılımını artırmak zorundadır. AB, entegrasyonun toplumsal ve kültürel boyutunu derinleştirmek, halklar arasında yakınlaşmayı sağlamak, Avrupalılık bilincini, Avrupalı kimliğini ve Avrupa vatandaşlığını geliştirmek için Kurucu Antlaşmaların kendisine tanıdığı yetkiler ölçüsünde çeşitli araçları devreye sokmaktadır. Bu araçlardan biri de AB eğitim politikaları ve bunların somut uygulaması olan AB eğitim ve gençlik programlarıdır. Aday ülke statüsüyle Birlik'in eğitim (ve gençlik) programlarına katılan Türkiye'ye ilişkin AB yayınladığı birtakım belgelerde Türkiye'nin söz konusu programları başarıyla yürüttüğünü dile getirmektedir. 2002 yılında Türkiye Ulusal Ajansı'nın kurulmasından itibaren programlara olan ilgi giderek artmış, programlar Türkiye'nin AB'ye entegrasyon sürecinin toplumsal boyutuna katkı sağlamıştır. AB üyesi olmayan Türkiye'nin AB ile sosyalleşme platformları sınırlıdır. Eğitim (ve gençlik) programları aracılığıyla vatandaşlar AB'yi yakından deneyimleme, AB değerlerini tanıma ve kendi değerlerini tanıma imkanı bulmaktadırlar. Bu çerçevede çalışmanın birinci bölümünde kavramsal ve kuramsal çerçeve oluşturularak entegrasyon kavramı, entegrasyonun çeşitleri, koşul, amaç ve yararları genel ve soyut olarak açıklanmış ve entegrasyon teorileri aktarılmıştır. Entegrasyon teorilerinden konstrüktivizm (sosyal inşacılık) bütünleşme sürecine yönelik sosyolojik bakış açısıyla önemli görülmektedir. Bu nedenle, çalışmanın ilgili kısımlarında konstrüktivizmin bakış açısıyla çözümlenmeler yapılmıştır.

İkinci bölümde, Avrupa entegrasyonunun tarihsel gelişimi Kurucu Antlaşmalar temelinde açıklanmış ve Türkiye'nin AB'ye entegrasyon süreci irdelenmiştir. Çalışmanın üçüncü bölümünde ise, bir entegrasyon aracı olarak AB eğitim politikalarının yasal dayanağı ve tarihsel gelişimi ve aday ülke statüsüyle Türkiye'nin bu programlara katılımı anlatılmıştır. Ardından dördüncü bölümde, "Eğitim ve Öğretim 2020 Strateji Belgesi"nin ve "Erasmus+ Program Rehberi"nin çalışmanın konusu bağlamında değerlendirmesi yapılmış ve Türkiye'de Türkiye Ulusal Ajansı tarafından yürütülen AB eğitim ve gençlik programlarının, Türkiye'nin AB'ye entegrasyon sürecine olan katkıları değerlendirilmiştir. Değerlendirme sonucunda, AB eğitim ve gençlik projelerine katılan yararlanıcıların bir yandan AB'nin yapısını, kurumlarını, politikalarını ve değerlerini yakından tanıma, bir yandan da kendi dil ve

değerlerini tanıtma fırsatı buldukları görülmüştür. Projelerin sağladığı sosyal etkileşim ve sosyal öğrenme aracılığıyla halklar arasındaki ön yargılar giderilmekte, proje katılımcıları bir Avrupa boyutu kazanmaktadır. Bu sayede, AB eğitim ve gençlik programları kapsamında yürütülen projeler, Türkiye'nin farklı kültürel yapısı nedeniyle Avrupa sistemiyle yeterince entegre olamayacağına ilişkin Avrupalıların duydukları birtakım şüphelerin giderilmesine yardımcı olmakta ve Türkiye'nin değerlerinin doğru bir şekilde tanıtılmasında aracı görevi görmektedir. Bu da, siyasi birlik hedefine yaklaşmakta olan AB'nin entegrasyon sürecinde gerekli olan entegrasyonun halk tabanına yayılması, yani entegrasyonun toplumsal boyutu anlamında değerli katkılar sağlamaktadır.

KAYNAKÇA

ACAR Hakan, “Türkiye’nin Ulusal Gençlik Politikası Nasıl Yapılandırılmalıdır?”, **Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi**, Cilt: 5, Sayı: 1, 2008.

AÇIKGÖZ, Özkan, “Avrupa Birliğinde Kültürel Entegrasyon ve Türkiye’nin Durumu”, **Tasam Stratejik Öngörü**, Haziran 2011, http://www.tasam.org/Files/Icerik/File/avrupa_birliginde_kulturel_entegrasyon_ve_turkiyenin_durumu_82d265fc-08bc-4d7e-b5f5-bed2e6da3cb3.pdf, Erişim Tarihi: 03.09.2016.

AÇIKMEŞE, Sinem Akgül, “Uluslararası İlişkiler Teorileri Işığında Avrupa Bütünleşmesi”, **Uluslararası İlişkiler Dergisi**, Cilt 1, Sayı 1, Bahar 2004.

ARI, Tayyar, “**Uluslararası İlişkiler Teorileri, Çatışma, Hegemonya, İşbirliği**”, İstanbul: Alfa Yayınları, 4. Baskı, 2006.

Avrupa Birliği’nin İşleyişine İlişkin Andlaşma, <http://www.bumko.gov.tr/Eklenti/2857,lizbontpdf.pdf?0>, Erişim Tarihi: 15.01.2017.

Avrupa Birliği Eğitim ve Gençlik Programları Merkezi Başkanlığı Kuruluş Kanunu, <http://www.ua.gov.tr/kurumsal/mevzuat>, Erişim Tarihi: 31.01.2017.

Avrupa Ekonomi Topluluğunu Kuran Antlaşma, <http://www.ikv.org.tr/images/files/A2-tr.pdf>, 20.05.2017.

AYBET, Gülnur, “Turkey and the EU After the First Year of Negotiations: Reconciling Internal and External Policy Challenges”, **Security Dialogue**, Vol: 37, No: 4, December 2006, <http://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.1177/0967010606072947>, Erişim Tarihi: 12.01.2017.

Avrupa Birliği Antlaşması ve Avrupa Birliği’nin İşleyişi Hakkında Antlaşma, **T.C. Başbakanlık Avrupa Birliği Genel Sekreterliği**, Ankara: 2011.

BAC, Meltem, Müftüler, “The Never Ending Story: Turkey and the European Union”, **Middle Eastern Studies**, Vol. 34, No. 4, Turkey Before and After Atatürk: Internal and External Affairs, Taylor & Francis, Ltd., October 1998.

BERGMANN, Julian, ve NIEMANN, Arne, “**Theories of European Integration and their Contribution to the Study of European Foreign Policy**”, https://internationale.politik.uni-mainz.de/files/2012/10/BergmannNiemann_Theories-of-European-Integration_final-version-00000003.pdf , Erişim Tarihi: 12.01.2017.

BİLİCİ, Nurettin, “AB'de Ekonomik Bütünleşme Ve Türkiye'nin Entegrasyonu”, Ankara: **Avrupa Çalışmaları Dergisi**, Cilt: 5, No: 2, Kış 2006.

CANBOLAT, S. İbrahim, “**Avrupa Birliği ve Türkiye, Uluslararası Bir Sistemle Ortaklık**”, Alfa Aktüel, 4. Baskı, İstanbul: 2006.

CHECKEL, T. Jeffrey, “Constructivist Approaches to European Integration”, **Handbook of European Union Politics**, 2006, <http://www.follesdal.net/projects/ratify/TXT/Checkel-SageHandbookChapter.pdf>, Erişim Tarihi 05.01.2017.

CHECKEL, T. Jeffrey, “The Constructivist Turn in International Relations Theory”, **World Politics**, Vol. 50, No. 2, Cambridge University Press, January 1998.

Commission Staff Working Paper “Youth for Europe” and “European Voluntary Service” **Evaluation Report**, Brussels, 09.10.2001, <http://ec.europa.eu/transparency/regdoc/rep/2/2001/en/sec-2001-1621-1-en-main-part-1.pdf>, Erişim Tarihi: 20.05.2014.

Comparative Education, Vol. 42, No. 1, Special Issue (31): European Union Education and Training Policy, February 2006.

Council Decision of 16 June 1988 (88/348/EEC), <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/ALL/?uri=CELEX:31988L0378>, Erişim Tarihi: 20.05.2017.

Council conclusions of 12 May 2009 on a strategic framework for European cooperation in education and training (ET 2020), [http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX:52009XG0528\(01\)](http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX:52009XG0528(01)), Erişim Tarihi: 18.01.2017.

CROSS, Mai'a K. Davis, "Identity Politics and European Integration", **Comparative Politics**, Vol. 44, No. 2, City University of New York, January, 2012.

Decision No. 1031/2000/EC of the European Parliament and of the Council of 13 April 2000 Establishing the "Youth" Community Action Programme, <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32000D1031&from=ES>, Erişim Tarihi: 10.10.2017.

Decision No. 1719/2006/EC of the European Parliament and of the Council of 15 November 2006 Establishing the 'Youth in Action' Programme for the Period 2007 to 2013, <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32006D1719&from=EN>, Erişim Tarihi: 10.05.2017.

DEHMEL, Alexandra, "Making a European Area of Lifelong Learning a Reality? Some Critical Reflections on the European Union's Lifelong Learning Policies".

DENSTAD Finn Yrjar, "Gençlik Politikaları Kılavuzu", Çev. Hale Akay, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 1. Baskı İstanbul, Ocak 2014.

Education and Training Monitor 2016, https://ec.europa.eu/education/sites/education/files/monitor2016_en.pdf, Erişim Tarihi: 02.02.2017.

Education, Training, Research: The Obstacles to Transnational Mobility Green Paper, Brussels, 02.10.1996, <http://edz.bib.uni-mannheim.de/www-edz/pdf/kom/gruenbuch/kom-1996-0462-en.pdf>, Erişim Tarihi: 10.05.2017.

Eğitim ve Kültür Hakkında AB Müktesebatı Rehberi, İstanbul, Brüksel, Şubat 2013, http://www.mess.org.tr/media/.../mess-education_guide_updates_feb2013_tr_final.pdf, Erişim Tarihi: 16.01.2017

Erasmus+: Gençlik Programı'nın Araştırmaya Dayalı Analizi ve İzlenmesi RAY Araştırma Projesi (RAY-MON) **Sonuç Raporu** 2016.

Erasmus+ Program Rehberi, <http://www.ua.gov.tr/programlar/teklif-%C3%A7a%C4%9Fr%C4%B1lar%C4%B1>, Erişim Tarihi: 18.01.2017.

ERTL, Hubert, “European Policies in Education and Training: The Training Agenda as a Turning Point?”, **Comparative Education**, Vol. 42, No. 1, Special Issue (31): European Union Education and Training Policy, Taylor&Francis Ltd., February 2006.

ERTL, Hubert, and Phillips, David “Standardization in EU Education and Training Policy: Findings from a European Research Network, **Comparative Education**, Vol. 42, No. 1, Special Issue (31), European Union Education and Training Policy, Taylor & Francis Ltd., February 2006.

ERKAL, E. Mustafa, “Social Integration”, **Sosyoloji Konferansları Dergisi**, Sayı 25, 1998. <http://www.journals.istanbul.edu.tr/iusoskon/article/view/1023006271/0>, Erişim Tarihi: 31.01.2017.

EU Youth Programmes: 1988-2013, European Commission, s. 1, <http://www.injuve.es/sites/default/files/2013/19/noticias/25ansEUYouth.pdf>, Erişim Tarihi: 20.05.2017.

EU Youth Strategy, https://ec.europa.eu/youth/policy/youth-strategy_en, Erişim Tarihi: 15.05.2017.

Geçmişten Günümüze AB Eğitim ve Gençlik Programları, <http://www.ua.gov.tr/kurumsal/kurumsal-ilgili-link-ve-dok%C3%BCmanlar/eski-programlar>, Erişim Tarihi: 12.05.2017.

<http://www.ab.gov.tr/index.php?p=111&l=1>, Erişim Tarihi: 14.01.2017.

<http://www.ab.gov.tr/index.php?p=38&l=1>, Erişim Tarihi: 02.02.2017.

<http://www.bumko.gov.tr/TR,1173/aetatab-antlasmalari-ve-temel-belgeleri.html>, Erişim Tarihi: 15.01.2017.

<http://www.cvce.eu/en/recherche/unit-content/-/unit/02bb76df-d066-4c08-a58a-d4686a3e68ff/95a065c6-38e9-45da-8bbe-66f958a8b005>, Erişim Tarihi:17.01.2017.

<http://www.dw.com/tr/avrupa-parlamentosu-se%C3%A7imleri-ba%C5%9Fad%C4%B1/a-2526481>, Erişim Tarihi: 30.01.2017.

<http://ec.europa.eu/justice/citizen/>, Erişim Tarihi: 28.01.2017.

<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:12012E/TXT>, Erişim Tarihi: 27.01.2017

http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=uriserv:OJ.C_.2015.417.01.0025.01.ENG&toc=OJ:C:2015:417:TOC, Erişim Tarihi: 02.02.2017.

<http://ec.europa.eu/justice/citizen/>, Erişim Tarihi: 27.01.2017.

<http://www.mfa.gov.tr/ek-protokol-ve-deklarasyon-metni.tr.mfa>, Erişim Tarihi: 02.02.2017.

<http://www.mfa.gov.tr/lizbon-antlasmasi.tr.mfa>, Erişim Tarihi 30.01.2017.

<http://www.ua.gov.tr/kurumsal/kurumsal-ilgili-link-ve-dok%C3%BCmanlar/eski-programlar>, Erişim Tarihi: 16.01.2017.

<http://www.ua.gov.tr/kurumsal/ba%C5%9Fkanl%C4%B1k>, Erişim Tarihi:16.01.2017.

<http://www.ua.gov.tr/programlar/erasmus-program%C4%B1>, Erişim Tarihi: 24.01.2017.

<http://www.ua.gov.tr/programlar/erasmus-program%C4%B1/okul-e%C4%9Fitimi-program%C4%B1/%C3%B6%C4%9Frenme-hareketlili%C4%9Fi>, Erişim Tarihi: 27.01.2017.

<http://www.ua.gov.tr/programlar/erasmus-program%C4%B1/okul-e%C4%9Fitimi-program%C4%B1/stratejik-ortakl%C4%B1klar>, Erişim Tarihi: 27.01.2017.

http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:ukmHDOVrQfcJ:oldweb.ikv.org.tr/images/upload/data/files/ortak_karar.pdf+&cd=1&hl=tr&ct=clnk&gl=tr, Erişim Tarihi: 08.04.2017.

<https://webgate.ec.europa.eu/eac/mobility>, Erişim Tarihi: 27.01.2017.

[http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX:52009XG0528\(01\)](http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX:52009XG0528(01)), Erişim Tarihi: 18.01.2017.

KALOUDİS, Stergos, “Why Europe Cannot Ignore Turkey”, **International Journal of World Peace**, Vol. 24, No. 2, Professors World Peace Academy, June 2007.

KARACASULU, Nilüfer “**Avrupa Entegrasyon Kuramları ve Sosyal İnşacı Yaklaşım**”, Uluslararası Hukuk ve Politika Dergisi, Cilt 3, No: 9, 2007.

KARAKAŞ, Cemal, “**Üye Olmadan Entegrasyon Mümkün mü? Türkiye’nin AB üyeliğinin Hukuki Dayanakları ve Tam Üyelik Alternatifleri**”, Uluslararası İlişkiler Konseyi Derneği Uluslar arası İlişkiler Akademik Dergisi, Cilt 4, Sayı 16, Kış 2007-2008.

KLEİBRİNK, Alexander, “The EU as a Norm Entrepreneur: The Case of Lifelong Learning”, **European Journal of Education**, Vol. 46, No. 1, Education Policies in Europe: How Effective Are International Initiatives?, March 2011.

Maastricht Antlaşması, <http://www.bumko.gov.tr/TR,1173/aetatab-antlasmalari-ve-temel-belgeleri.html> , Erişim Tarihi: 17.01.2017.

MAGİSTRO, Elena, “Promoting the European Identity: Politeness Strategies in the Discourse of the European Union”, **Critical Approaches to Discourse Analysis Across Disciplines**, University of London.

PEPİN, Luce, “The History of EU Cooperation in the Field of Education and Training: How Lifelong Learning became a Strategic Objective”, **European Journal of Education**, Vol. 42, No. 1, The Labour Market of European Higher Education Graduates: Some Analytical Approaches, March 2007.

POLLACK, A. Mark, “International Relations Theory and European Integration”, **Journal of Common Market Studies**, February 2001.

RAY Network Ulusal Araştırma Analizi **Türkiye Ulusal Raporu**, Ankara, 31 Temmuz 2014.

RAY Network **Türkiye Ulusal Raporu** 2014, Ankara, 31 Aralık 2015.

REÇBER, Kamuran, **Avrupa Birliği Kurumlar Hukuku ve Temel Metinleri**, Alfa Aktüel, 1. Baskı, Bursa: 2010.

“**Report from the ad hoc Committee on a People’s Europe**”, 30 March 1985, <http://ec.europa.eu/dorie/fileDownload.do;jsessionid=jg62PJXBBhnmZGRLcpQX3zDz1vHwp9n0zyR63mC2qCyyK1BG51C!-572674064?docId=186651&cardId=186651>, Erişim Tarihi: 02.02.2017.

Résolution du Conseil et des Ministres de l’Education Réunis au Sein du Conseil sur la Dimension Européenne dans l’Education (88/C 177/02), 24 Mai 1988, [http://eur-lex.europa.eu/legal-content/FR/TXT/PDF/?uri=CELEX:41988X0706\(01\)&from=EN](http://eur-lex.europa.eu/legal-content/FR/TXT/PDF/?uri=CELEX:41988X0706(01)&from=EN), Erişim Tarihi: 31.01.2017.

SAMSUN, Nihal, “**10. Yılında Avrupa Tek Senedi**”, https://dergiler.sgb.gov.tr/calismalar/maliye_dergisi/yayinlar/md/.../nsamsun.pdf, Erişim Tarihi: 02.02.2017.

WASBURN, Philo C., “Socialization and Social Conflict”, International Review of Modern Sociology, **International Journals**, Vol. 14, No. 2, Autumn, 1984, s. 187-188.

White Paper on Education and Training: Teaching and Learning - Towards the Learning Society, 29.11.1995,
http://europa.eu/documents/comm/white_papers/pdf/com95_590_en.pdf, Erişim Tarihi: 10.05.2017.

www.ikv.org.tr/images/files/A2-tr.pdf, Erişim Tarihi: 15.01.2017.

www.ikg.gov.tr/Portals/0/ESRP%20Bilgi%20Notu.doc, Erişim Tarihi: 01.02.2017.

YAPICI, Merve İrem, “**Uluslararası İlişkiler Disiplininde Entegrasyon Teorilerinin Yeri ve Etkinliği**”, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt: 9, Sayı:3, 2007.

YEŞİLADA, A., Birol, “**Turkey’s Candidacy for EU Membership**”, Middle East Journal, Vol. 56, No. 1, Middle East Institute, Winter, 2002.

20.04.1995 Tarihli Avrupa Toplulukları Resmi Gazetesi,
<http://publications.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/50ef7569-db91-4194-ba33-f65419101fb4/language-en>, Erişim Tarihi: 15.01.2017.

2001 Yılı Ulusal Programı, <http://www.ab.gov.tr/index.php?p=195=1>, Erişim Tarihi: 24.01.2017.

2003 Yılı Ulusal Programı, <http://www.ab.gov.tr/index.php?p=196&l=1>, Erişim Tarihi: 24.01.2017.

2007 Yılı Hayatboyu Öğrenme Programı (LLP) Etki Analizi **Sonuç Raporu**, Ankara, Aralık 2008.

2008 Yılı Hayatboyu Öğrenme Programı (LLP) Etki Değerlendirme Araştırması **Sonuç Raporu**, Ankara, 2010.

2008 Yılı Ulusal Programı, <http://www.ab.gov.tr/index.php?p=42260&l=1>, Erişim Tarihi: 24.01.2017.

2009 The Life Long Learning Programme (LLP) in Turkey: **Impact Assessment Report**, Ankara.

T.C.
AVRUPA BİRLİĞİ BAKANLIĞI
AVRUPA BİRLİĞİ EĞİTİM VE GENÇLİK PROGRAMLARI
MERKEZİ BAŞKANLIĞI

**TÜRKİYE-AVRUPA BİRLİĞİ İLİŞKİLERİ ÇERÇEVESİNDE TÜRKİYE
ULUSAL AJANSI'NIN AVRUPA BİRLİĞİ İLE ENTEGRASYON SÜRECİNE
OLAN ETKİLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ**

UZMANLIK TEZİ
Ezgi ÇEVLİKLİ FANDAJ

(Ocak-2017)

Ankara